МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІМ. Ю. М. ПОТЕБНІ
ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

А. П. Макаренко, Ю. С. Синиця, Т. М. Некрасова

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ

**Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми
«Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством»**

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № 6 від 24.12.2024

Запоріжжя
2024

УДК 657.15:336.71(075.8)
М151

Макаренко А. П., Синиця Ю. С., Некрасова Т. М. Фінансовий облік у банках : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 251 с.

У навчальному посібнику узагальнено та систематизовано ключові аспекти теорії та практики фінансового обліку у банках згідно чинного законодавства. Посібник підготовлено відповідно до змісту силабусу навчальної дисципліни «Фінансовий облік у банках». У ньому висвітлено загальні основи побудови фінансового обліку у банках, розглянуто облік грошових коштів, безготівкових розрахунків, депозитів, кредитних активів, валютних операцій банків, вивчено облік основних засобів, нематеріальних активів, запасів, власного капіталу банків, узагальнено облік доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків, а також досліджено особливості формування фінансової звітності банків та питання автоматизації обліку у банках.

За кожною темою у посібнику наведено теоретичний матеріал, контрольні питання, практичні завдання з рекомендаціями до виконання, вправи для самостійної роботи та тести.

Рецензенти:

В. В. Бобиль – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, обліку та психології Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро)

Є. В. Міщук – д.е.н., доцент, професор кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування Криворізького національного університету

Відповідальний за випуск

Т. О. Меліхова, д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту

УДК 657.15:336.71(075.8)
М151

© ІННІ ім. Ю. М. Потебні ЗНУ.
Макаренко А. П., Синиця Ю. С., Некрасова Т. М., 2024

ЗМІСТ

ВСТУП 8

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ У БАНКАХ

Тема 1. Загальні основи побудови фінансового обліку у банках 10

1.1 Сутність фінансового обліку у банках, його державне та нормативно-правове регулювання 10

1.2 Загальні положення організації бухгалтерського обліку у банках та облікова політика банку 15

1.3 Документування операцій у банках 19

1.4 Види бухгалтерських рахунків у банках та План рахунків бухгалтерського обліку банків України 21

1.5 Основні вимоги до організації роботи з ведення рахунків у банках 24

1.6 Регістри аналітичного та синтетичного обліку банків 26

1.7 Формування та зберігання документів 28

1.8 Бухгалтерський контроль та інвентаризація в банках 29

Контрольні питання 31

Практичні завдання 32

Тести 34

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ, БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ, ДЕПОЗИТІВ, КРЕДИТНИХ АКТИВІВ ТА ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Тема 2. Облік грошових коштів банків 36

2.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація грошових коштів банків 36

2.2 Основні документи, якими оформлюються касові операції банків 39

2.3 Рахунки, що використовуються для обліку готівкових коштів банків 43

2.4 Облік операцій з приймання та видачі касами банків готівкових коштів 45

2.5 Облік операцій з підкріплення банків готівкою Національним банком 46

Контрольні питання 48

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 48

Вправи для самостійної роботи 50

Тести 53

Тема 3. Облік безготівкових розрахунків банків 55
3.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, загальні положення безготівкових розрахунків банків та вимоги щодо їх проведення 55
3.2 Порядок виконання надавачами платіжних послуг кредитового та дебетового переказів коштів та їх облік 59
3.3 Порядок виконання надавачами платіжних послуг примусового списання (стягнення) коштів 62
3.4 Облік розрахунків за допомогою платіжних карток 63
Контрольні питання 67
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 68
Вправи для самостійної роботи 69
Тести 73
Тема 4. Облік депозитів банків 76
4.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація депозитів банків 76
4.2 Загальні положення про порядок здійснення банками вкладних (депозитних) операцій 79
4.3 Рахунки, що використовуються для обліку вкладів (депозитів) клієнтів банку 81
4.4 Облік операцій з вкладами (депозитами) клієнтів банку 83
Контрольні питання 86
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 87
Вправи для самостійної роботи 88
Тести 91
Тема 5. Облік кредитних активів банків 93
5.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація кредитів банків 93
5.2 Загальні положення про порядок кредитування банками 96
5.3 Рахунки, що використовуються для обліку кредитних активів банків 98
5.4 Облік операцій з кредитними активами банків 101
Контрольні питання 103
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 104
Вправи для самостійної роботи 106
Тести 108
111

Тема 6. Облік валютних операцій банків
6.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація валютних операцій банків 111
6.2 Загальні положення про порядок здійснення валютних операцій банками 115
6.3 Рахунки, що використовуються для обліку валютних операцій банків 117
6.4 Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти банками 119
Контрольні питання 122
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 123
Вправи для самостійної роботи 126
Тести 128
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ЗАПАСІВ БАНКІВ
Тема 7. Облік основних засобів і нематеріальних активів банків 130
7.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка основних засобів і нематеріальних активів банків 130
7.2 Облік руху основних засобів і нематеріальних активів банків 136
7.3 Облік переоцінки основних засобів і нематеріальних активів банків 138
7.4 Облік зносу основних засобів і нематеріальних активів банків 141
Контрольні питання 143
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 144
Вправи для самостійної роботи 146
Тести 148
Тема 8. Облік запасів банків 150
8.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка запасів банків 150
8.2 Облік придбання запасів банками 152
8.3 Облік вибуття запасів банками 153
8.4 Облік операцій із запасами, що передані або надані в заставу 155
8.5 Облік ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу 157
Контрольні питання 159
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 159
Вправи для самостійної роботи 161
Тести 163

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ, ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ
Тема 9. Облік власного капіталу банків 165
9.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та структура власного капіталу банків 165
9.2 Загальні положення про власний капітал банків 167
9.3 Рахунки, що використовуються для обліку власного капіталу банків 169
9.4 Облік операцій з власним капіталом банків 170
Контрольні питання 173
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 174
Вправи для самостійної роботи 176
Тести 178
Тема 10. Облік доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків 180
10.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків 180
10.2 Загальні положення про порядок нарахування доходів, списання витрат та визначення фінансового результату діяльності банків 183
10.3 Рахунки, що використовуються для обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків 186
10.4 Відображення в обліку операцій з доходами, витратами банків та визначенням їх фінансового результату діяльності 189
Контрольні питання 195
Практичні завдання з рекомендаціями до виконання 195
Вправи для самостійної роботи 199
Тести 201
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ
Тема 11. Фінансова звітність банків: сутність та характеристика 204
11.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та види фінансової звітності банків 204
11.2 Мета фінансової звітності банку та її якісні характеристики 206
11.3 Порядок складання, подання та оприлюднення фінансової звітності банками 209

11.4 Характеристика окремих форм фінансової звітності банків 211
Контрольні питання 217
Практичні завдання з рекомендаціял конання 217
Вправи для самостійної роботи 219
Тести 223
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ У БАНКАХ
Тема 12. Автоматизація обліку у банках 226
12.1 Стан розвитку автоматизованих банківських систем 226
12.2 Структура та характеристика складових частин АБС 230
12.3 Вимоги до інформаційного забезпечення, що використовується банком 233
12.4 Основні програмні продукти, що використовуються для автоматизації обліку у банках 236
Контрольні питання 238
Практичні завдання 239
Тести 239
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА 242
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 246

ВСТУП

Постійні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі сучасного бізнесу вимагають від керівництва та менеджерів банку прийняття своєчасних рішень. В переважній більшості точність та обґрунтованість таких рішень залежить від якості інформаційного забезпечення, що для успішного функціонування та розвитку банку має в сучасних умовах надзвичайно велике значення. Основною системою, що фіксує, обробляє та надає таку інформацію є фінансовий облік. Нормативно-правова база з фінансового обліку часто змінюється, тому важливим є забезпечення студентів необхідною інформацією, яка відповідає чинному законодавству.

Вивчення дисципліни «Фінансовий облік у банках» передбачено навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування».

Метою навчальної дисципліни «Фінансовий облік у банках» є формування у студентів системи теоретичних знань, практичних вмінь і навичок щодо ведення фінансового обліку в банках України відповідно до МСФЗ і нормативно-правових актів НБУ, а також отримання інформації щодо основних вимог до складання фінансової звітності та автоматизації обліку у банках.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- засвоєння загальних основ побудови фінансового обліку у банках;
- вивчення обліку грошових коштів, безготівкових розрахунків, депозитів, кредитних активів, валютних операцій банків;
- розгляд особливостей обліку основних засобів, нематеріальних активів, запасів, власного капіталу банків;
- узагальнення обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків;
- ознайомлення з розкриттям інформації про банківські операції у фінансовій звітності;
- розгляд питань автоматизації обліку у банках.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен:

а) *знати*:

– основні засади побудови фінансового обліку у банках, його державне і нормативно-правове регулювання;

– базові правила ведення фінансового обліку основних банківських операцій;

– порядок відображення доходів і витрат, визначення фінансового результату діяльності банків.

б) *вміти*:

– використовувати систему знань про засади фінансового обліку для розробки і обґрунтування облікової політики банку;

– вирішувати на конкретному прикладі питання облікової реєстрації банківських операцій;

– застосовувати план рахунків бухгалтерського обліку банків.

в) *володіти навичками*:

– відображення на рахунках бухгалтерського обліку банківських операцій;

– складання фінансової звітності банку;

– розуміння банківського обліку в умовах автоматизованого робочого місця.

Навчальна дисципліна «Фінансовий облік у банках» продовжує фахову підготовку студента і базується на знаннях, отриманих при вивченні дисциплін «Основи вартісного вимірювання в обліку», «Теорія бухгалтерського обліку», «Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті». Набуті при вивченні даного курсу знання необхідні для подальшої дослідницької діяльності з обліку, аналізу, оподаткування та аудиту.

Навчальний посібник покликаний допомогти здобувачам вищої освіти засвоїти основні положення тем дисципліни «Фінансовий облік у банках» у ході аудиторних занять, а також під час самостійного вивчення. Навчальне видання складається з теоретичного матеріалу, контрольних питань, практичних завдань з рекомендаціями до виконання, вправ для самостійної роботи та тестів за кожною темою, переліку використаної та рекомендованої літератури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ У БАНКАХ

Тема 1. Загальні основи побудови фінансового обліку у банках

1.1 Сутність фінансового обліку у банках, його державне та нормативно-правове регулювання
1.2 Загальні положення організації бухгалтерського обліку у банках та облікова політика банку
1.3 Документування операцій у банках
1.4 Види бухгалтерських рахунків у банках та План рахунків бухгалтерського обліку банків України
1.5 Основні вимоги до організації роботи з ведення рахунків у банках
1.6 Регістри аналітичного та синтетичного обліку банків
1.7 Формування та зберігання документів
1.8 Бухгалтерський контроль та інвентаризація в банках

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із загальних основ побудови фінансового обліку в банках

Основні терміни і поняття: бухгалтерський облік, фінансовий облік, зовнішні і внутрішні користувачі, державне регулювання, нормативно-правове регулювання, НБУ, МСФЗ, облікова політика, первинний документ, регістри обліку, рахунки, План рахунків, архів, бухгалтерський контроль, інвентаризація

1.1 Сутність фінансового обліку у банках, його державне та нормативно-правове регулювання

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться банком.

Бухгалтерський облік у банках – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Бухгалтерський облік у банках в сучасних умовах слід розглядати як певну систему, що складається з трьох підсистем: фінансовий облік, управлінський облік та податковий облік.

Фінансовий облік у банках України – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для відображення, обробки і подання інформації відповідно до вимог законодавчих актів,

стандартів, положень, інструкцій.

Метою фінансового обліку у банках є забезпечення своєчасного та повного відображення всіх банківських операцій та надання зовнішнім та внутрішнім користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни.

До *внутрішніх користувачів* слід віднести акціонерів банку, Раду банку, Правління банку, внутрішніх аудиторів банку, працівників банку, які використовують інформацію, що надає фінансовий облік з метою планування, оцінки та контролю за щоденними банківськими операціями.

До *зовнішніх користувачів* варто включити Національний банк України, банки-кореспонденти, наявних та потенційних кредиторів, наявних та потенційних клієнтів, інших осіб, які використовують інформацію фінансового обліку з метою оцінки минулих та майбутніх результатів діяльності банку.

Загальні правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Згідно цього Закону *порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках* встановлюється ***Національним банком України*** *відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності*.

Основні функції та повноваження *державного регулятора банківської сфери* – НБУ – визначено в таких Законах України як «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV та «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III.

Так, у розділі VI «Організація розрахунків та бухгалтерського обліку» статті 41 «Регулювання бухгалтерського обліку» Закону України «Про Національний банк України»» вказано, що Національний банк встановлює для банків обов’язкові правила ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності.

При цьому главою 13 «Бухгалтерський облік, звітність та аудит» статтею 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначені загальні засади ведення бухгалтерського обліку і звітності в банках, згідно чого бухгалтерський облік має забезпечувати своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам відповідної інформації.

Систему нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку банківських установ в Україні можна представити двома рівнями:

1. Міжнародний рівень нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку банківських установ передбачає обов’язкове використання банками міжнародних стандартів фінансової звітності для ведення

бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) представляють собою набір правил, основна мета використання яких полягає в уніфікації бухгалтерської системи незалежно від геолокації ведення бізнесу. МСФЗ широко використовуються в усьому світі, є методологічною основою забезпечення зрозумілості та можливості порівняння для міжнародних інвесторів звітів суб'єктів господарської діяльності різних країн світу. Звітність, підготовлена відповідно до вимог МСФЗ, є свого роду «знаком якості» й підтвердженням того, що подана інформація є достовірна.

Варто відмітити, що історично в кожній країні складались власні стандарти обліку та звітності. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів значно ускладнювали аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, багатонаціональних компаній, глобалізації фінансових ринків. У зв'язку з цим, виникла потреба в гармонізації фінансової звітності компаній різних країн, для забезпечення якої 29 червня 1973 р. було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО, IASC). Його було засновано на підставі угоди, укладеної між професійними бухгалтерськими організаціями Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Великобританії, Ірландії та США.

За період своєї діяльності КМСБО видав 41 міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО, IAS). У травні 2000 р. було прийнято новий статут, згідно з яким Комітет було перейменовано на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО, IASB). Після реорганізації РМСБО перейменувала міжнародні стандарти бухгалтерського обліку у міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, IFRS). Водночас міжнародні стандарти, випущені до 2001 року, зберегли свою колишню назву, тобто МСБО. РМСБО випущено 16 міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Крім того, Постійним комітетом з тлумачень (SIC), що діяв при КМСБО, було затверджено Тлумачення МСБО (ПКТ). У березні 2002 р. Постійний комітет з тлумачень було замінено Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (IFRIC).

В Україні процес узгодження бухгалтерського обліку з МСФЗ в банківській сфері розпочато ще з січня 1998 р. На сьогодні МСФЗ є вже основою нормативно-правових актів НБУ, що регламентують ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності банківських установ.

Від часу переходу банківської системи на МСФЗ Національним банком України проведено велику роботу щодо побудови якісної системи фінансового обліку та звітності в банківській системі України. Так, упродовж 2003-2005 рр. НБУ було розроблено та введено в дію велику кількість нормативно-правових

актів, що замінили попередні нормативні документи з бухгалтерського обліку практично усіх банківських операцій.

Велике значення в процесі запровадження МСФЗ як суб'єкта політики регулювання мало розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» 2007 р. Цією стратегією було встановлено декілька основних передумов для запровадження офіційного статусу МСФЗ у нашій країні.

Згодом у 2011 р. між Міністерством фінансів України та НБУ був узгоджений Меморандум про взаємодію, співпрацю і координацію дій з впровадження в банківську сферу нашої держави МСФЗ. Відповідно до якого передбачалося створення Концепції методологічного регулювання бухгалтерського обліку відповідно до МСФЗ. Мотивом затвердження цього документа стало внесення уточнень до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», яким визначалося використання МСФЗ на території нашої держави, при умові, що вони не будуть суперечити основному Закону та будуть офіційно перекладені і висвітлені на сайті Міністерства фінансів України. Відповідно до цього, починаючи з 1 січня 2012 р. вітчизняні банки складають фінансову звітність за МСФЗ.

Варто відмітити, що Міжнародні стандарти фінансової звітності, у широкому розумінні, включають:

− Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, IFRS);

− Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО, IAS);

− Тлумачення міжнародних стандартів (Interpretations).

На сьогодні діють такі безпосередньо ***МСФЗ***:

МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності»;

МСФЗ 2 «Платіж на основі акцій»;

МСФЗ 3 «Об’єднання бізнесу»;

МСФЗ 4 «Страхові контракти»;

МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»;

МСФЗ 6 «Розвідка та оцінка запасів корисних копалин»;

МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»;

МСФЗ 8 «Операційні сегменти»;

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;

МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»;

МСФЗ 11 «Спільна діяльність»;

МСФЗ 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання»;

МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості»;

МСФЗ для МСП «Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств».

Також чинними є наступні ***МСБО***:

МСБО 1 «Подання фінансової звітності»;

МСБО 2 «Запаси»;

МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»;

МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки»;

МСБО 10 «Події після звітного періоду»;

МСБО 11 «Будівельні контракти»;

МСБО 12 «Податки на прибуток»;

МСБО 16 «Основні засоби»;

МСБО 17 «Оренда»;

МСБО 18 «Дохід»;

МСБО 19 «Виплати працівникам»;

МСБО 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу»;

МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;

МСБО 23 «Витрати на позики»;

МСБО 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони»;

МСБО 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення»;

МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність»;

МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»;

МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»;

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;

МСБО 33 «Прибуток на акцію»;

МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність»;

МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;

МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»;

МСБО 38 «Нематеріальні активи»;

МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;

МСБО 41 «Сільське господарство».

2. Національний рівень нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку банківських установ включає:

2.1 *закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України*, які регулюють питання ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

2.2 *нормативні документи у вигляді інструкцій, порядків, положень, методичних рекомендацій, що затверджені постановами Правління*

Національного банку України;

При цьому такі документи можна умовно ***поділити на певні групи***:

а) нормативні документи, що регламентують *питання організації обліку та складання фінансової звітності* в банках (Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України, Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України);

б) нормативні документи, що забезпечують *ведення бухгалтерського обліку в банках* (План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкція про застосування Плану рахунків);

в) нормативні документи, що регламентують *методику обліку різних банківських операцій* (Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг, Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку, Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, Інструкція з бухгалтерського обліку запасів банків України, Положення про порядок визначення банками України розміру регулятивного капіталу, Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України).

2.3 *Положення, накази, розпорядження* та інші корпоративні (внутрішні) документи щодо організації бухгалтерського обліку *в межах конкретного банку*.

1.2 Загальні положення організації бухгалтерського обліку у банках та облікова політика банку

Банк самостійно визначає систему організації бухгалтерського обліку, враховуючи вимоги законодавства України, зокрема основні вимоги ***Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України***.

Банк самостійно розробляє технології здійснення банківських операцій. Оброблення інформації про операції та її зберігання мають виконуватися на серверах та/або іншій комп'ютерній техніці, які/яка повинні/а фізично розташовуватися на території України, за винятком збереження резервних копій, захищених із використанням відповідних засобів технічного та/або криптографічного захисту.

Банк зобов'язаний забезпечити:

1) документування всіх операцій, що здійснюються його відокремленими

підрозділами (складання первинних документів і регістрів обліку);

2) своєчасне, повне та достовірне відображення в регістрах обліку всіх операцій, які здійснюють його відокремлені підрозділи;

3) дотримання відокремленими підрозділами вимог облікової політики банку;

4) виконання відокремленими підрозділами потрібних процедур внутрішнього контролю;

5) формування та зберігання відокремленими підрозділами первинних документів, регістрів обліку, звітів відповідно до вимог законодавства України;

6) формування звітності в розрізі відокремлених підрозділів;

7) надання інформації в розрізі відокремлених підрозділів банку зовнішнім користувачам (НБУ, органам статистики та іншим органам відповідно до вимог законодавства України).

Операції банку виконують відповідальні виконавці, яким надане право оформляти та підписувати документи за визначеними операціями.

Повноваження та відповідальність працівників банку щодо виконання ними функціональних обов'язків визначаються *внутрішніми документами банку* та *посадовими інструкціями*.

Посадова інструкція складається в паперовій/електронній формі і передбачає перелік операцій та основних завдань, які має здійснювати відповідальний виконавець, його взаємозв'язки з іншими працівниками та підрозділами банку.

Право на підписання документів працівникам банку та право контрольного підпису за операціями, що підлягають додатковому контролю, визначаються внутрішніми розпорядчими документами банку.

Зразки підписів відповідальних виконавців мають подаватися технологічно пов'язаним структурним підрозділам для здійснення контролю. Перевірка електронних цифрових підписів відповідальних виконавців здійснюється програмними засобами технологічно пов'язаних структурних підрозділів автоматично.

Банк самостійно визначає *перелік операцій*, що підлягають додатковому бухгалтерському контролю, а також *перелік посадових осіб*, яким надане право виконувати контрольні функції для забезпечення належного контролю за операціями.

Робочі місця відповідальних виконавців мають бути організовані таким чином, щоб *запобігти несанкціонованому доступу* до апаратно-програмних засобів, ключової інформації, паролів, печаток, штампів, документів і бланків банку.

Організація бухгалтерського обліку в банку повинна забезпечувати:

1) розподіл обов'язків і повноважень щодо відображення операцій у обліку;

2) належне документування всіх операцій, зокрема програмне забезпечення, яке використовується, повинне забезпечувати відповідний захист;

3) своєчасне, повне і достовірне відображення операцій у регістрах обліку;

4) накопичення та надання докладної інформації за кожною операцією з обов'язковим зазначенням даних про її учасників із визначенням балансових і позабалансових вимог та зобов'язань, можливих змін за цими операціями, сум нарахованих, отриманих або сплачених доходів і витрат, а також інших параметрів, що забезпечують складання звітності банку;

5) визначення наявних та можливих операційних ризиків і управління ними;

6) систему бухгалтерського контролю;

7) конфіденційність інформації про кожну операцію та її контрагентів (інформація про операцію передається відповідними каналами зв'язку тільки в зашифрованому вигляді).

Банк відображає операції в облікових регістрах у тому звітному періоді, у якому вони здійснені. Банк за операціями, здійсненими протягом операційного дня обов'язково формує оборотно-сальдовий баланс/оборотно-сальдову відомість, регістри аналітичного обліку та інші регістри за операціями, що здійснюються з використанням відповідного програмного забезпечення.

Банк *самостійно встановлює правила документообороту* за операціями з урахуванням вимог нормативно-правових актів НБУ та умов укладених договорів із метою забезпечення здійснення операцій відповідно до розподілу обов'язків, своєчасного формування первинних документів, відображення інформації про операції в регістрах обліку та виконання процедур контролю.

Керівник банку відповідно до законодавства України *несе відповідальність за організацію бухгалтерського обліку* та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх операцій банку в первинних документах, збереження оброблених документів, регістрів бухгалтерського обліку і звітності протягом установленого строку, але не менше трьох років.

Керівник банку зобов'язаний:

1) створити необхідні умови для організації правильного ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності банку;

2) забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог головного бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

Бухгалтерський облік можуть здійснювати працівники будь-якого структурного підрозділу банку, якщо це передбачено їх посадовими обов'язками. Усі працівники, які здійснюють бухгалтерський облік, з питань ведення бухгалтерського обліку підпорядковуються головному бухгалтеру банку. Головний бухгалтер банку очолює службу бухгалтерського обліку.

Головний бухгалтер банку:

1) забезпечує дотримання в банку встановлених єдиних методологічних засад обліку, складання і подання в установлені строки фінансової звітності;

2) організує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх операцій, які здійснюються банком;

3) бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів банку;

4) забезпечує перевірку стану обліку у відокремлених підрозділах банку.

Головний бухгалтер має право вимагати від відокремлених підрозділів банку:

1) забезпечення організації бухгалтерського обліку і контролю;

2) подання необхідних документів щодо оформлення операцій;

3) дотримання встановленого порядку прийняття, оприбуткування, зберігання і витрачання грошових коштів, матеріальних та інших цінностей.

На головного бухгалтера не можуть покладатися обов'язки керівника банку за тимчасової його відсутності, а також обов'язки щодо безпосереднього виконання бухгалтерських операцій.

У разі звільнення головного бухгалтера проводиться передавання справ новопризначеному головному бухгалтеру зі складанням відповідних документів.

Бухгалтерський облік *ведеться безперервно* з часу реєстрації банку до його ліквідації.

Повнота та достовірність операцій у сфері бухгалтерського обліку забезпечуються обліковою політикою і внутрішніми процедурами банку, що проводяться відповідно до законодавства України та нормативних актів НБУ.

Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовується банком для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності.

Банк самостійно визначає свою облікову політику, розробляє систему і форми управлінського обліку, внутрішньої звітності і контролю за операціями, визначає права працівників на підписування документів, затверджує правила документообороту і технологію оброблення облікової інформації, додаткову систему рахунків і регістрів аналітичного обліку.

Правління банку затверджує ***положення про облікову політику банку,*** зміст якого доводиться до відома всіх підрозділів банку.

Цим документом установлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно із законодавством України. У ньому мають відображатися особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку.

Облікова політика банку має бути послідовною (із року в рік). Облікова політика *може змінюватися, якщо* зміна:

1) вимагається МСФЗ та нормативно-правовими актами НБУ;

2) приводить до того, що фінансова звітність надає достовірну та доречнішу інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, результати діяльності банку або грошові потоки банку.

Банк зазначає в обліковій політиці:

1) принципи обліку активів, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат банку;

2) методи оцінки активів та зобов'язань банку;

3) факти, що стосуються змін в обліковій політиці.

Основні складові облікової політики банку:

1) характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків;

2) додаткові регістри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції;

3) правила документообороту та технології оброблення облікової інформації;

4) перелік визначених прав працівників банку на підписування документів;

5) перелік операцій, що потребують додаткового контролю;

6) порядок проведення інвентаризації і методи оцінки активів та зобов'язань;

7) порядок контролю за здійсненими внутрішніми операціями;

8) порядок розрахунків між структурними підрозділами банку (внутрішньосистемні розрахунки);

9) порядок консолідації фінансової звітності асоційованих та дочірніх компаній;

10) порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів та витрат (включаючи порядок амортизації активів банку, формування та використання резервів);

11) процедури вивірки та контролю (операцій, звітності);

12) інші документи банку, що регулюють питання організації бухгалтерського обліку.

1.3 Документування операцій у банках

Документ – це письмове свідоцтво, що фіксує факт здійснення банківської операції або письмове розпорядження на право її здійснення. Під документом

розуміють матеріальний носій, на якому зафіксована інформація за допомогою різних засобів і способів.

Види бухгалтерських документів:

1) *за призначенням*:

а) *розпорядчі* – документи, в яких міститься розпорядження (наказ, завдання) щодо здійснення певної банківської операції;

б) *виконавчі (виправдні)* – документи, які засвідчують факт здійснення банківської операції;

в) *документи бухгалтерського оформлення* – складаються на підставі розпорядчих або виконавчих документів;

г) *комбіновані документи* – поєднують в собі ознаки розпорядчих, виконавчих, а також документів бухгалтерського оформлення.

2) *за характером задокументованих операцій*:

а) *грошові* – документи, за допомогою яких оформляються операції, які пов'язані із рухом грошових коштів;

б) *матеріальні* – документи, за допомогою яких оформлюються операції, які пов'язані із рухом матеріальних цінностей;

в) *розрахункові* – документи, за допомогою яких здійснюються розрахунки;

3) *за місцем складання*:

а) *внутрішні* – документи, які були складені в банківській установі;

б) *зовнішні* – документи, які надійшли на адресу банку.

4) *за технікою складання і опрацювання*:

а) ті, що оформляються вручну;

б) ті, що оформляються за допомогою технічних пристроїв для обробки інформації.

Підставою для бухгалтерського обліку операцій банку є *первинні документи*. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися *зведені облікові документи*.

Первинний документ – це документ, який містить відомості про операцію.

Первинні документи, складені в електронній формі, застосовуються в бухгалтерському обліку за умов дотримання вимог законодавства України про електронні документи та електронний документообіг.

Первинні документи в паперовій/електронній формі повинні мати такі ***обов'язкові реквізити***:

1) назву документа (форми);

2) дату складання;

3) найменування клієнта/банку, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності) фізичної особи, який/яка склав/склала документ/від імені якого/якої

складений документ;

4) зміст та обсяг операції (підстави для її здійснення) та одиницю її виміру;

5) посади осіб, відповідальних за здійснення операції та правильність її оформлення;

6) особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні операції.

Залежно від характеру операції та технології обробки облікової інформації до первинних документів можуть включатися ***додаткові реквізити*** (печатка, номер документа, підстава для здійснення операції).

Первинні документи, які не містять обов'язкових реквізитів, *є недійсними* і не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку.

Внесення виправлень до первинних документів *не допускається*. Банк не приймає до виконання платіжні інструкції в електронній формі з негативним результатом перевірки електронного підпису.

Керівник банку вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і регістрах обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом установленого строку.

Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів обліку та *недостовірність відображених* у них даних *несуть особи, які склали та підписали ці документи*.

Банк має забезпечити безперервність процесу збору, оброблення та зберігання первинних документів. Відповідна інформація має бути цілісною, достовірною і несуперечливою.

1.4 Види бухгалтерських рахунків у банках та План рахунків бухгалтерського обліку банків України

В обліку бухгалтерський рахунок розглядається як засіб групування господарських засобів, джерел їх утворення, а також окремих процесів, що підтверджені документально і розділені за економічно однорідними ознаками з метою систематичного контролю за змінами, які відбуваються.

Бухгалтерські рахунки у банках поділяються на 2 великі групи: балансові та позабалансові.

Балансові рахунки – це рахунки, на основі яких складається баланс банку. Такі рахунки в свою чергу можна поділити на постійні і тимчасові.

Постійні рахунки – це рахунки, що призначені для обліку активів; рахунки, що призначені для обліку пасивів – рахунки зобов’язань та рахунки власного капіталу; а також контрарні рахунки.

Контрарні рахунки – це рахунки бухгалтерського обліку, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів обліку, що відображені в інших рахунках. Такі рахунки поділяють на :

- *контрактивні рахунки* – це контрарні рахунки, що використовуються для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками. Прикладом такого рахунку може бути знос необоротних активів;

- *контрпасивні рахунки* – це контрарні рахунки, що використовуються для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками. Прикладом такого рахунку може бути несплачений зареєстрований статутний капітал банку.

Тимчасові рахунки – це рахунки, які призначені для обліку витрат і доходів. При цьому рахунки витрат є активними рахунками, а рахунки доходів – пасивними рахунками.

Позабалансові рахунки – це спеціальні рахунки, призначені для обліку майна, прав та зобов'язань, які не належать банку на правах власності, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні. Такі рахунки також поділяються на *активні* (рахунки для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління), *пасивні* (рахунки для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами) та *контррахунки* (умовні рахунки, що використовуються як технічні для реалізації методу подвійного запису).

При цьому позабалансовий рахунок є *активним*, якщо під час переведення його на баланс дебетується балансовий рахунок. Позабалансовий рахунок є *пасивним*, якщо під час переведення його на баланс кредитується балансовий рахунок.

План рахунків – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності.

Банки здійснюють фіксацію операцій на рахунках обліку за допомогою ***Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України*** та відповідної ***Інструкції про застосування цього Плану рахунків***.

У Плані рахунків визначено *номери* та *найменування синтетичних рахунків*, що забезпечують запис інформації про наявність і рух активів, зобов'язань, капіталу та результати від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банків.

Перша цифра рахунку зазначає приналежність до класу рахунків, ***друга*** – до *розділу* та ***третя*** – до групи рахунків, ***четверта*** цифра визначає подальшу деталізацію та розшифровку рахунків у групі рахунків.

План рахунків **складається з дев'яти класів**.

Клас 1 «Казначейські та міжбанківські операції» призначений для відображення в обліку взаємовідносин між НБУ та банками України, між банками України та іноземними банками, у тому числі операцій з готівкою, банківськими металами, кредитами, депозитами та цінними паперами, що рефінансуються НБУ, кредитів, що надані та отримані іншими банками та отримані від інших банків. У класі 1 обліковуються казначейські та міжбанківські операції банків. До *міжбанківських операцій* належать: 1) кредитні та депозитні операції між банками; 2) операції з ведення кореспондентських рахунків; 3) безготівкові розрахунки між банками, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншим; 4) інші операції згідно із законодавством України.

У ***класі 2 «Операції з клієнтами»*** відображаються операції з клієнтами, зокрема операції за наданими кредитами та залученими вкладами (депозитами). Рахунки класу 2 використовуються для обліку операцій за розрахунками з клієнтами (крім банків) – суб'єктами господарювання, органами державної влади та самоврядування, іншими юридичними особами, фізичними особами.

За ***класом 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання»*** відображаються: 1) операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що рефінансуються НБУ, та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії); 2) запаси та необоротні активи, що утримуються для продажу; 3) інвестиції в асоційовані і дочірні компанії, що утримуються з метою продажу; 4) сформовані банківські резерви; 5) субординований борг; 6) розрахунки між філіями одного банку; 7) позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами; 8) дебіторська заборгованість банку за фінансовими інструментами та господарською діяльністю; 9) розрахунки з працівниками банку; 10) розрахунки за податками та обов'язковими платежами.

У ***класі 4 «Фінансові та капітальні інвестиції»*** відображаються: 1) інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії; 2) операції з основними засобами і нематеріальними активами; 3) операції з інвестиційною нерухомістю, іншими необоротними матеріальними активами.

За рахунками ***класу 5 «Капітал банку»*** відображається капітал банку, який включає: 1) статутний капітал; 2) емісійні різниці; 3) загальні резерви та інші фонди; 4) результати минулих років; 5) результати переоцінки.

Доходи та витрати банку відображаються відповідно за рахунками ***класу 6 «Доходи»*** та ***класу 7 «Витрати»*** незалежно від порядку їх оподаткування.

Банки в обліковій політиці самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків за балансовими рахунками класу 6 та класу 7.

Рахунки в ***класі 8 «Управлінський облік»*** відкриваються банками для ведення управлінського обліку та кореспондують тільки між собою. Залишки за рахунками класу 8 не враховуються під час складання фінансової звітності банку.

У ***класі 9 «Позабалансові рахунки»*** обліковуються позабалансові операції. Бухгалтерський облік операцій за позабалансовими рахунками ведеться за системою подвійного запису. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою.

Рахунки *розділів 90–95* класу 9 використовуються для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами: 1) зобов'язання з кредитування; 2) непокриті безвідкличні акредитиви; 3) гарантійні зобов'язання банку; 4) зобов'язання за цінними паперами; 5) вимоги та зобов'язання за операціями спот та операціями з похідними фінансовими інструментами; 6) інші операції банку, які обліковуються за позабалансовими рахунками.

Рахунки *розділів 96–98* класу 9 використовуються для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління.

Рахунки *розділу 99 «Контррахунки та позабалансова позиція банку»* класу 9 – це контррахунки, які використовуються для подвійного запису операцій за рахунками розділів 90–98 класу 9. Контррахунки відкриваються в аналітичному обліку в будь-якому розрізі на розсуд банку.

1.5 Основні вимоги до організації роботи з ведення рахунків у банках

Порядок відкриття та закриття рахунків регламентується нормативно-правовими актами НБУ.

Банк *самостійно визначає* порядок відкриття та закриття *внутрішньобанківських рахунків*.

Банк самостійно *визначає власну систему аналітичного обліку* та відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України створює *внутрішній план аналітичних рахунків* (сукупність усіх аналітичних рахунків банку).

Внутрішній план аналітичних рахунків має передбачати опис характеристики кожного рахунку або групи рахунків, порядок їх відкриття та закриття. Так на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках фіксується детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію.

Аналітичні рахунки повинні містити обов'язкові параметри, визначені нормативно-правовими актами НБУ. Усі номери рахунків аналітичного обліку, що відкриваються банками, ***мають формуватися за такою схемою***:

1) АААА К ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ,

де АААА – номер балансового (позабалансового) рахунку (4 символи);

К – ключовий (контрольний) розряд (1 символ);

ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ – інформація щодо аналітичного рахунку (14 символів);

2) довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить *19 символів*, мінімальна – *5 символів*;

3) сегмент ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ визначається банком самостійно;

4) до розрахунку ключового розряду входять сегменти АААА, ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ номера рахунку та коду банку.

Усі рахунки, що відкриваються клієнтам, а також рахунки за внутрішніми операціями банку реєструються в ***книзі відкритих рахунків***, яка ведеться в розрізі *балансових рахунків четвертого порядку* та *включає такі позиції* щодо рахунку:

1) номер балансового рахунку;

2) номер клієнтського/внутрішньобанківського рахунку;

3) код контрагента;

4) найменування контрагента;

5) дата відкриття рахунку;

6) дата закриття рахунку.

Банк зобов'язаний вести та зберігати книги реєстрації відкритих рахунків *у паперовій або електронній формі*. Банк зобов'язаний забезпечити можливість перевірки цілісності інформації в книзі реєстрації відкритих рахунків у разі ведення такої книги в електронній формі.

Банк на вимогу органів банківського регулювання та нагляду *зобов'язаний роздруковувати копії книг реєстрації* відкритих рахунків у паперовій формі.

Головний бухгалтер банку *контролює правильність ведення книги* відкритих рахунків. Головний бухгалтер банку *може надавати право ведення книги* відкритих рахунків *відповідним підрозділам* банку. Банк може вести книги відкритих рахунків *у розрізі окремих балансових рахунків* (наприклад, для обліку інвестицій, внесків акціонерів або вкладів фізичних осіб) або структурних *підрозділів служби* бухгалтерського обліку. Кожна підсистема з реєстрації відкритих рахунків та обліку окремих операцій (наприклад, цінні папери, кредити, депозити, основні засоби) повинна працювати так, щоб уся інформація за рахунками цих підсистем уключалася до загальних даних банку.

1.6 Регістри аналітичного та синтетичного обліку банків

Інформація, що міститься в прийнятих для обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в *регістрах синтетичного та аналітичного обліку* шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку операцій – це носії спеціального формату (паперові, електронні) у вигляді відомостей, книг, журналів, призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів, що прийняті до обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку ведуться на паперових носіях або в електронній формі. Запис у регістрах аналітичного обліку здійснюється лише на підставі відповідного *санкціонованого первинного документа* (паперового або електронного).

Банк *самостійно розробляє форми регістрів* синтетичного та аналітичного обліку, які повинні містити *назву, період реєстрації операції, прізвища і підписи або інші дані*, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

Банк обов'язково має складати на паперових та/або електронних носіях ***такі регістри***:

1) клієнтські рахунки та виписки з них;

2) аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій;

3) книги реєстрації відкритих рахунків;

4) оборотно-сальдовий баланс/оборотно-сальдову відомість.

У разі складання регістрів бухгалтерського обліку в електронному вигляді банк *зобов'язаний зробити їх копії на паперових носіях* на вимогу учасників операції, а також органів контролю та правоохоронних органів відповідно до вимог законодавства України.

Клієнтські рахунки та рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій є регістрами аналітичного обліку, що вміщують записи про операції, здійснені протягом операційного дня.

Банк забезпечує ведення синтетичного обліку за допомогою рахунків II, III, IV порядків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Форма клієнтських рахунків затверджується банком самостійно залежно від можливостей програмного забезпечення. **Клієнтські рахунки** та виписки з них мають містити такі ***обов'язкові реквізити***:

1) номер клієнтського рахунку;

2) дату здійснення останньої (попередньої) операції;

3) дату здійснення поточної операції;

4) код Єдиного ідентифікатора НБУ (ID НБУ) банку, у якому відкрито рахунок;

5) код валюти;

6) сума вхідного залишку за рахунком;

7) код ID НБУ банку-кореспондента;

8) номер рахунку кореспондента;

9) номер документа;

10) суму операції (відповідно за дебетом або кредитом);

11) сума оборотів за дебетом та кредитом рахунку;

12) суму вихідного залишку.

Виписка з клієнтського рахунку може слугувати первинним документом, що підтверджує факт списання/зарахування коштів з/на цього/цей рахунку/рахунок клієнта, якщо вона ***містить такі реквізити***:

1) назву документа (форми);

2) дату складання;

3) найменування клієнта/банку, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності) фізичної особи;

4) зміст та обсяг операції (підстави для її здійснення) та одиницю її виміру за кожною операцією, відображеній у виписці з рахунку клієнта;

5) особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у складанні виписки з рахунку клієнта/печатку банку.

Банк *зобов'язаний складати щоденний оборотно-сальдовий баланс/оборотно-сальдову відомість*. У щоденному оборотно-сальдовому балансі/оборотно-сальдовій відомості відображаються *обороти за дебетом і кредитом* за день, *вихідні залишки за активом і пасивом* за кожним балансовим рахунком четвертого порядку з проміжним підсумком за балансовими рахунками третього та другого порядків (аналогічно і за позабалансовими рахунками). В оборотно-сальдовому балансі/оборотно-сальдовій відомості відображаються підсумки за кожним класом рахунків і загальний підсумок за всіма рахунками банку. Правильність складання щоденного балансу оборотів та залишків контролюється рівністю дебетових і кредитових оборотів та залишків за активом і пасивом. Наявність такої рівності є обов'язковою умовою початку нового банківського дня.

Підсумок первинних документів за кожний робочий день має бути звірений з оборотно-сальдовим балансом/оборотно-сальдовою відомістю. Банк самостійно визначає порядок звіряння, формування та зберігання документів згідно з його внутрішніми документами (правилами, положеннями) та нормативно-правовими актами НБУ.

Головний бухгалтер або уповноважена ним особа *обов'язково підписує* щоденний оборотно-сальдовий баланс/оборотно-сальдову відомість.

Банк самостійно визначає процедури перевірки тотожності даних аналітичного обліку оборотам і залишкам за балансовими та позабалансовими рахунками синтетичного обліку. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку.

1.7 Формування та зберігання документів

Банк *самостійно визначає порядок формування та зберігання* первинних документів, що були підставою для відображення операцій в бухгалтерському обліку, та регістрів обліку і звітів, забезпечуючи їх суворе зберігання.

Первинні документи, регістри аналітичного та синтетичного обліку і фінансова звітність зберігаються *протягом строку, установленого законодавством України*.

Строки зберігання електронних документів мають бути не меншими, ніж строки, установлені для паперових документів аналогічного призначення. *Електронні архіви* мають зберігатися *у двох примірниках на різних типах носіїв*. Банк *має передбачити процедуру перезапису* електронних архівів відповідно до умов зберігання інформації на різних типах носіїв.

Керівник банку *відповідає за організацію збереження* первинних документів та регістрів бухгалтерського обліку.

Керівник банку *має забезпечити місце **(архів)** для зберігання документів* банку та визначити порядок зберігання документів до передавання їх до архіву на постійне зберігання з урахуванням вимог, установлених нормативно-правовими актами НБУ.

Банк *зобов'язаний за власний рахунок виготовити копії* первинних документів і регістрів обліку на паперових носіях *на вимогу* інших учасників операцій, а також контролюючих та правоохоронних органів у межах повноважень, передбачених законами України, у разі їх складання та зберігання в електронному вигляді.

Копії первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку та звітів можуть бути вилучені в банку лише за рішенням відповідних органів, прийнятим у межах їх повноважень, передбачених законами України. Обов'язковим є *складання реєстру (опису) документів, що вилучаються*, у порядку, установленому законодавством України.

Вилучення оригіналів таких документів та регістрів забороняється, крім випадків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України.

Банк *зобов'язаний виготовити копії первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку та звітів, що вилучаються*, які засвідчуються підписом представника банку. Ці копії документів залишаються в банку замість вилучених оригіналів та зберігаються в справах, з яких були вилучені їх оригінали, з відповідною відміткою про вилучення.

Банк зобов'язаний зберігати в окремій справі *копії ухвал, ухвал слідчого судді, описи документів*, що вилучалися на виконання ухвал, *копії протоколів про вилучення (виїмку) документів, обшуку або огляду*.

Керівник банку (або призначена ним відповідальна особа) *приймає під підпис раніше вилучені документи* в разі їх повернення представниками уповноважених органів. Зазначені документи разом із рішенням про повернення вилучених документів підшиваються до тих самих томів, з яких вони були вилучені.

Керівник банку ***письмово повідомляє про втрату або знищення*** первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку особу, зазначену в ухвалі, та наказом *призначає комісію для встановлення переліку документів*, яких немає, і *розслідування причин їх зникнення або знищення*.

Результати роботи комісії оформляються *актом*, що затверджується керівником банку.

1.8 Бухгалтерський контроль та інвентаризація в банках

Бухгалтерський контроль – це сукупність процедур, що спрямовані на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок та дають змогу забезпечити захист та збереження активів банку, повноту і точність облікової інформації та достовірність звітності.

Порядок бухгалтерського контролю встановлюється банком самостійно.

Бухгалтерський контроль *дає змогу упевнитися, що*:

1) операції проводяться за дозволом керівника банку або уповноваженої ним особи;

2) операції відображаються згідно з вимогами облікової політики банку;

3) система аналітичного обліку дає змогу відстежувати використання ресурсів і рух активів банку;

4) розпорядження активами та відображення операцій у обліку здійснюються лише в межах наданих повноважень;

5) виявлені недоліки усуваються належним чином;

6) інвентаризація активів та зобов'язань проводиться з певною регулярністю;

7) дотримуються вимоги нормативно-правових актів НБУ з питань обліку;

8) забезпечується: а) відображення в обліку всіх операцій, здійснених протягом операційного дня банку; б) наявність бухгалтерської документації, що забезпечується шляхом звіряння записів в облікових регістрах з обліковими документами, перевіряння та дотримання арифметичної точності записів, підбиття підсумків бухгалтерських записів, повідомлення про помилки і розбіжності; в) регулярне та своєчасне порівняння (вивіряння) записів у регістрах обліку з первинними документами та/або відповідними активами; г) повнота, достовірність, своєчасність складання та подання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності.

Банк може встановити окремий порядок проведення бухгалтерського контролю для деяких операцій згідно із розпорядчими актами банку.

Бухгалтерський контроль ***здійснюється з метою***:

1) забезпечення систематичної перевірки стану обліку;

2) виявлення систематичних і типових помилок та правильного відображення операцій на рахунках обліку;

3) належного оформлення виконаних операцій;

4) дотримання порядку звіряння аналітичного обліку з синтетичним, формування облікових документів, проведення інвентаризацій, розподілу повноважень під час виконання облікових операцій;

5) перевірки стану виправлення/усунення помилок та врахування зауважень і пропозицій за результатами перевірок.

За результатами бухгалтерського контролю *з'ясовуються причини порушень* правил здійснення операцій, ведення обліку, *забезпечується вжиття заходів щодо їх усунення* та *опрацьовуються механізми недопущення аналогічних помилок надалі*.

Головний бухгалтер забезпечує проведення перевірок стану бухгалтерського обліку в банку. Головний бухгалтер залежно від обсягу операцій у банку визначає працівників, які залучаються до здійснення контролю та перевірок.

Складанню річного звіту має передувати ***обов'язкова інвентаризація*** активів, зобов'язань, резервів, уключаючи і обліковане на позабалансових рахунках, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан та оцінка.

Банк *самостійно розробляє порядок проведення інвентаризації* з урахуванням вимог законодавства України.

Керівник банку відповідає *за організацію та порядок проведення* інвентаризації. Керівник банку *визначає строки проведення інвентаризації*, крім тих випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим згідно із

законодавством України, а також не раніше 01 жовтня звітного року перед складанням річної фінансової звітності.

Для проведення інвентаризації згідно із розпорядчим документом керівника банку створюються *інвентаризаційні комісії*.

Банк *вживає заходів щодо врегулювання розбіжностей*, виявлених за результатами проведення інвентаризації.

У бухгалтерському обліку відображення інвентаризаційних різниць (*недостач, надлишків, пересортування*) здійснюється після затвердження керівником банку ***висновків інвентаризаційної комісії*** в тому місяці, у якому вона була закінчена, але не пізніше грудня поточного року.

Під час проведення інвентаризації активів банку різниця між облікованими та наявними активами підлягає обліку, якщо:

1) фактична кількість активів є нижчою, ніж облікована, і різниця між сумами не може бути підтверджена бухгалтерськими документами чи іншим чином згідно із відповідними законодавчими та нормативно-правовими актами. Така різниця *визнається витратами банку* і нестача відшкодовується відповідно до законодавства України;

2) фактична кількість є вищою, ніж облікована кількість, і різниця між цими сумами не може бути підтверджена бухгалтерськими документами або іншим чином згідно із відповідними законодавчими та нормативно-правовими актами. Така різниця *є доходом банку*.

Контрольні питання

1. Що таке фінансовий облік у банках? Яка його мета? Що Ви розумієте під внутрішніми та зовнішніми користувачами інформації?

2. Хто забезпечує функцію державного регулятора у банківській сфері?

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні бухгалтерський облік банківських установ.

4. Які загальні положення організації бухгалтерського обліку у банках? Що представляє собою облікова політика банку?

5. Що таке документ? Які реквізити банківського документа Ви можете назвати?

6. Що представляє собою бухгалтерський рахунок? Які види бухгалтерських рахунків у банках Ви знаєте?

7. Що таке План рахунків? Дайте коротку характеристику Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

8. Розкрийте зміст основних вимог до організації роботи з ведення рахунків у банках.

9. Що таке регістр обліку? Які види регістрів обліку? Що Вам відомо про регістри банківського обліку?

10. Які особливості формування та зберігання документів у банках?

11. Що представляє собою бухгалтерський контроль в банках?

12. Що таке інвентаризація в банках? Які характерні моменти інвентаризації в банках Ви можете назвати?

Практичні завдання

Завдання 1. Необхідно установити відповідність між термінами та визначеннями:

Термін	Визначення
1.Регістри обліку операцій	A. засіб групування господарських засобів, джерел їх утворення, а також окремих процесів, що підтверджені документально і розділені за економічно однорідними ознаками з метою систематичного контролю за змінами, які відбуваються
2. Документ	B. процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень
3. Бухгалтерський контроль	C. сукупність принципів, методів і процедур, що використовується банком для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності
4. Бухгалтерський рахунок	D. носії спеціального формату (паперові, електронні) у вигляді відомостей, книг, журналів, призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів, що прийняті до обліку
5. Бухгалтерський облік у банках	E. письмове свідоцтво, що фіксує факт здійснення банківської операції або письмове розпорядження на право її здійснення
6. План рахунків	F. сукупність процедур, що спрямовані на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок та дають змогу забезпечити захист та збереження активів банку, повноту і точність облікової інформації та достовірність звітності
7. Облікова політика	G. систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності

Завдання 2. З запропонованого переліку необхідно обрати внутрішніх користувачів облікової інформації банку:

1) Національний банк України;
2) наявні та потенційні клієнти;
3) Правління банку;
4) наявні та потенційні кредитори;
5) Рада банку;
6) акціонери банку;
7) банки-кореспонденти;
8) внутрішні аудитори банку;
9) працівники банку.

Завдання 3. Оперуючи вивченою інформацією, необхідно продовжити речення:

1) Обов'язковими реквізитами первинного документа є: _____ _____ .

2) Згідно загальних положень організації бухгалтерського обліку керівник банку зобов’язаний: _____ _____ .

3) Згідно загальних положень організації бухгалтерського обліку головний бухгалтер банку зобов’язаний: _____ _____ .

4) Основними складовими облікової політики банку є: _____ _____ .

5) Банк обов'язково має складати такі регістри обліку: _____ _____ .

6) Бухгалтерський контроль здійснюється з метою: _____ _____ .

7) За результатами проведення інвентаризації активів банку різниця між облікованими та наявними активами буває: _____ _____ .

Завдання 4. Проаналізуйте нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в банках України.

Завдання 5. Користуючись Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України, дослідіть основні розділи та групи рахунків, які належать до кожного класу.

Тести

1. Складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для відображення, обробки і подання інформації відповідно до вимог законодавчих актів, стандартів, положень, інструкцій – це:
а) фінансовий облік;
б) управлінський облік;
в) податковий облік;
г) оперативний облік.

2. Порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється:
а) Національним банком України;
б) Міністерством фінансів України;
в) Верховною Радою України;
г) Методологічною радою з бухгалтерського обліку.

3. Скільки рівнів налічує система нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку банківських установ?
а) 2;
б) 3;
в) 5;
г) немає правильної відповіді.

4. Міжнародні стандарти фінансової звітності у його широкому розумінні означають:
а) Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), які почали публікуватися РМСБО з 2001 року;
б) Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО);
в) Тлумачення МСБО та МСФЗ;
г) всі відповіді правильні.

5. Які бувають види бухгалтерських документів за призначенням?
а) розпорядчі, виконавчі, бухгалтерського оформлення, комбіновані;
б) внутрішні, зовнішні;
в) грошові, матеріальні, розрахункові;
г) первинні, зведені.

6. Рахунки бухгалтерського обліку, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів обліку, що відображені в інших рахунках – це:
а) балансові;
б) тимчасові;
в) позабалансові;
г) контрарні.

7. Рахунки якого класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України кореспондують тільки між собою?
а) 1-го класу;
б) 5-го класу;
в) 2-го класу;
г) 9-го класу.

8. Рахунки третього порядку в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України означають:
а) групу рахунків;
б) розділ рахунків;
в) клас рахунків;
г) шифр балансового рахунку.

9. Скільки класів налічує План рахунків бухгалтерського обліку банків України?
а) 7;
б) 9;
в) 10;
г) 5.

10. Яка максимальна довжина номера аналітичного рахунку?
а) 19 символів;
б) 14 символів;
в) 10 символів;
г) 7 символів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ, БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ, ДЕПОЗИТІВ, КРЕДИТНИХ АКТИВІВ ТА ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Тема 2. Облік грошових коштів банків

2.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація грошових коштів банків
2.2 Основні документи, якими оформлюються касові операції банків
2.3 Рахунки, що використовуються для обліку готівкових коштів банків
2.4 Облік операцій з приймання та видачі касами банків готівкових коштів
2.5 Облік операцій з підкріплення банків готівкою Національним банком

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку грошових коштів банків

Основні терміни і поняття: грошові кошти, еквіваленти грошових коштів, готівка, касові операції банків, касове обслуговування, операційна каса, автоматична касова машина (АТМ), касовий документ, користувач платіжних послуг

2.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація грошових коштів банків

Нормативно-правове регулювання організації проведення банками готівкових операцій та обліку ними грошових коштів представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»
- *на національному рівні*:

❖ Інструкція про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України № 103 від 25.09.2018 р.,

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та

банківськими металами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 495 від 20.10.2004 р.;

- ❖ Інструкція з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України № 29 від 31.03.2017 р.

Згідно міжнародного законодавства ***грошові кошти*** складаються з готівки в касі і депозитів до запитання.

Крім грошових коштів, розрізняють також ***еквіваленти грошових коштів,*** під якими розуміють короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

З грошовими коштами банків нерозривно пов'язані касові операції.

Касові операції – це платіжні операції, операції банку з обміну не придатних до обігу банкнот (монет) та вилучених з обігу на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами, з пам'ятними та інвестиційними монетами, сувенірною та супутньою продукцією, а також операції з приймання на інкасо банкнот іноземної валюти та чеків в іноземній валюті, інших цінностей, які обліковуються на балансових та позабалансових рахунках.

Основні типи касових операцій, передбачені законодавством:

1) приймання через касу банку (філії, відділення) готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки юридичних і фізичних осіб або на рахунок банку (філії, відділення);

2) видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків через касу банку (філії, відділення);

3) приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу банку (філії, відділення);

4) отримання банком (філією, відділенням), інкасаторською компанією/компанією з оброблення готівки у Національному банку готівки, здавання придатної та не придатної до обігу готівки;

5) вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження до Національного банку;

6) обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;

7) оброблення готівки;

8) прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків;

9) переміщення/передавання між банками, приймання/видачі банками банківських металів в операційних касах.

Основні терміни, що стосуються порядку відображення в обліку інформації про грошові кошти банків України, містяться в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні терміни щодо грошових коштів банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
готівка	грошові знаки у вигляді банкнот і монет
банкноти	паперові грошові знаки різного номіналу
монети	металеві грошові знаки різного номіналу, до яких належать розмінні та обігові монети національної валюти
номінал банкнот (монет)	вартість, що зазначена на банкнотах (монетах)
платіжна операція	касова операція, яка передбачає внесення готівки/зняття готівки на підставі платіжної інструкції
договір про касове обслуговування	банківські послуги, що надаються Національним банком банкам (філіям, відділенням), крім банків, у яких запроваджено тимчасову адміністрацію або здійснюється ліквідація, інкасаторським компаніям/компаніям з оброблення готівки
договір про надання платіжних послуг	договір, який укладається між надавачем платіжних послуг та користувачем у письмовій формі (електронний/паперовий) відповідно до вимог законодавства України
каса банку	сукупність операційних кас банку (філій, відділень), пунктів дистанційного обслуговування, пунктів обміну іноземної валюти, а також ПТКС та банкоматів
операційна каса	частина приміщень касового вузла банку (філії, відділення), в якій здійснюються касові операції
автоматична касова машина (АТМ)	машина, що обслуговує клієнтів у автоматичному або частково автоматичному режимі, та включає програмно-технічний комплекс самообслуговування (ПТКС) та банкомати, депозитні системи, пристрої з видачі/приймання готівки та інших цінностей
сховище	спеціально обладнане приміщення банку (філії, відділення), сейф, депозитна система та АТМ-сейфи, що використовуються для зберігання готівки та інших цінностей
касове обслуговування	надання послуг з приймання, видачі та обміну готівки
касовий документ	електронний/паперовий документ, який оформляється для здійснення касової/платіжної операції
користувач платіжних послуг	фізична/юридична особа, яка отримує чи має намір отримати платіжну послугу як платник/отримувач або обидва одночасно, а в разі надання платіжних послуг банком – клієнт банку

Банк (філія, відділення) зобов'язаний:

1) здійснювати касове обслуговування клієнтів на підставі договірних відносин через касу банку;

2) забезпечувати оброблення готівки в операційній касі;

3) забезпечувати контроль за платіжністю і справжністю банкнот (монет) під час приймання та оброблення готівки з використанням відповідного обладнання (приладів);

4) визначати платіжність банкнот (монет);

5) здійснювати операції лише з тими видами і номіналами банкнот іноземної валюти, які перебувають в обігу в країнах-емітентах або підлягають обміну в порядку, установленому банком-емітентом.

Банк (філія, відділення) організовує роботу каси банку операційної каси з касового обслуговування клієнтів протягом операційного часу та в післяопераційний час відповідно до внутрішніх положень (інструкцій) про організацію роботи щодо здійснення касових операцій банком.

2.2 Основні документи, якими оформлюються касові операції банків

До *касових документів*, які оформляються надавачами платіжних послуг/комерційними агентами згідно з касовими операціями, належать:

1) платіжна інструкція на переказ готівки;

2) прибутково-видатковий касовий ордер;

3) платіжна інструкція на видачу готівки;

4) прибутковий касовий ордер;

5) видатковий касовий ордер;

6) грошовий чек;

7) квитанція про прийняття на інкасо банкнот іноземних держав;

8) квитанція про приймання до сплати на інкасо чеків в іноземній валюті, рахунки на сплату платежів, а також сліп, квитанція, чек банкомата, що формуються платіжними пристроями, документи для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою;

9) касові документи про приймання/видачу банківських металів.

Банк для проведення *операцій із цінностями, які обліковуються на позабалансових рахунках*, використовує видатковий позабалансовий ордер і прибутковий позабалансовий ордер.

Касові документи мають містити такі ***обов'язкові реквізити***:

1) назву касового документа;

2) найменування надавача платіжних послуг/комерційного агента, який здійснює касову операцію;

3) дату здійснення операції;

4) зазначення платника та отримувача;

5) суму касової операції;

6) масу банківського металу (за операціями банку з банківськими металами);

7) призначення платежу;

8) власноручний підпис або електронний підпис (ЕП) користувача про згоду з умовами договору про надання платіжних послуг;

9) власноручний підпис або кваліфікований ЕП працівника надавача платіжних послуг/комерційного агента, уповноваженого здійснювати касову операцію;

10) номер рахунку отримувача (у разі зарахування суми переказу на рахунок);

11) найменування надавача платіжних послуг отримувача (у разі зарахування суми переказу на рахунок);

12) інформацію про банк/платіжну установу/емітента електронних грошей, від імені якого/якої діє комерційний агент (у разі здійснення платіжної операції комерційним агентом).

Касові документи можуть додатково містити електронну печатку.

Грошовий чек, платіжна інструкція на видачу готівки, касові документи про приймання/видачу банківських металів (для банків), відповідно до яких надавач платіжних послуг видає користувачам готівку/банківські метали, незалежно від суми *мають містити*:

1) найменування пред'явленого документа отримувача (паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладання правочинів);

2) серію (за наявності), номер і дату видачі пред'явленого документа отримувача;

3) найменування установи, що видала документ [для нерезидентів - номер (за наявності – серію) паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладання правочинів), дату видачі та орган, що його видав, громадянство].

Працівник банку в прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах на приймання та видачу готівки/банківських металів зазначає *прізвище, власне ім'я, по батькові отримувача, найменування та номер*

документа (посвідчення/перепустки).

Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів із дня їх виписки, не враховуючи день виписки. Дата на чеку зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек має містити підписи (підпис) уповноважених осіб (особи) клієнта банку. У разі невикористання печатки клієнтом банку у своїй діяльності відбиток печатки клієнта банку на грошовому чеку не є обов'язковим. Використання факсиміле не допускається.

Користувач заповнює касові документи від руки чи за допомогою технічних засобів або надавач платіжних послуг/комерційний агент за згодою користувача заповнює касові документи із застосуванням технічних засобів чи системи автоматизації надавача платіжних послуг (САП)/системи автоматизації банку (САБ).

Правильність заповнення надавачем платіжних послуг/комерційним агентом реквізитів касового документа із застосуванням технічних засобів або САП/САБ користувач засвідчує своїм власноручним підписом або ЕП.

Банк застосовує *прибутково-видаткові касові ордери* для оформлення:

1) операцій з приймання та видачі готівки Національному банку, банкам, філіям (відділенням) за описом цінностей, клієнтам банку на договірних умовах,;

2) касових операцій із завантаження і розвантаження платіжних пристроїв, видачі та приймання готівки під звіт працівниками банку під час ведення аналітичного обліку, переміщення готівки з відповідних рахунків;

3) операцій з переміщення та передавання банківських металів під відповідальність працівників банку;

4) загальної суми проведених касових операцій (приймання платежів за рахунками від фізичних осіб, операції, виконані із застосуванням емітованих платіжних інструментів через операційну касу та/або платіжні пристрої).

Банк роздруковує прибутково-видаткові касові ордери за операціями видачі/унесення готівки клієнтами через банкомати та ПТКС за потреби.

Надавач платіжних послуг/комерційний агент *приймає від користувача готівку національної валюти* за такими **прибутковими касовими документами**:

1) банк за платіжною інструкцією на переказ готівки приймає від резидентів та нерезидентів України;

2) небанківський надавач платіжних послуг за платіжною інструкцією на переказ готівки;

3) за прибутковим касовим ордером – від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;

4) за документами, установленими відповідною платіжною системою, від:
- юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і фізичних осіб, які здійснюють

незалежну професійну діяльність, для зарахування виключно на рахунки;
- фізичних осіб: для зарахування на рахунки отримувачів;
- для переказу без відкриття рахунку на користь фізичних осіб (крім фізичних осіб-підприємців, фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність) з метою отримання його готівкою в національній валюті.

Банк *приймає готівку іноземної валюти/банківські метали* від клієнтів за такими **прибутковими касовими документами**:

1) за платіжною інструкцією на переказ готівки від резидентів та нерезидентів України;

2) за прибутковим касовим ордером – від працівників та клієнтів банку за внутрішньобанківськими операціями;

3) за документами, установленими відповідною платіжною системою, - від фізичних осіб на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі;

4) за заявою про приймання/видачу банківських металів від юридичних осіб-резидентів для зарахування на власні поточні металеві рахунки; фізичних осіб для зарахування на власні поточні металеві рахунки.

Надавач платіжних послуг *видає готівку національної валюти* за такими **видатковими касовими документами**:

1) за грошовим чеком (для банку) або платіжною інструкцією на видачу готівки – юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також фізичним особам-підприємцям;

2) за платіжною інструкцією на видачу готівки:
- видача готівки фізичним особам (включаючи фізичних осіб-підприємців і фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність) та юридичним особам з їх рахунків;
- видача готівки фізичним особам (крім фізичних осіб-підприємців, фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність) за переказом без відкриття рахунку;
- за операціями з рахунками умовного зберігання (ескроу);
- видача готівки фізичним особам за операціями з погашення електронних грошей;
- за операціями з відшкодування сумнівних банкнот, які за результатами дослідження Національного банку визнані платіжними;

3) за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою, - фізичним особам (включаючи фізичних осіб-підприємців і фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність) і юридичним особам з їх рахунків;

4) за видатковим касовим ордером – працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Надавач платіжних послуг здійснює *видачу готівки іноземної валюти/банківських металів (для банку)* за такими **видатковими касовими документами**:

1) за платіжною інструкцією на видачу готівки:

- юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також фізичним особам-підприємцям з їх рахунків на цілі, передбачені законодавством України;
- фізичним особам: з їх рахунків, переказу без відкриття рахунку;
- за операціями з рахунками умовного зберігання (ескроу);
- за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

2) за видатковим касовим ордером – працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

3) за документами на отримання переказу в готівковій формі, установленими відповідною платіжною системою, - фізичним особам;

4) за заявою про приймання/видачу банківських металів (для банків).

Банк після закінчення касового обслуговування клієнтів банку підраховує суми за касовими документами, за якими проведені касові операції, і звіряє їх та залишок готівки в операційній касі з даними бухгалтерського обліку.

2.3 Рахунки, що використовуються для обліку готівкових коштів банків

Готівкові кошти банку в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках ***1 класу «Казначейські та міжбанківські операції», 10 розділу «Готівкові кошти»***.

Для обліку готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі банку використовується рахунок *1001 «Банкноти та монети в касі банку»,* а готівки, що знаходиться в касі відділень банків – рахунок *1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».* За дебетом цих рахунків проводяться суми готівки, що вносяться до операційної каси для зарахування на рахунки банку (філії, відділення) та рахунки клієнтів; суми готівки, які отримані з установ Національного банку України, з філій (банків), відділень банку, з інших банків (філій, відділень); суми готівки, які надходять з обмінних пунктів, з підзвіту; залишок готівки з програмно-технічних комплексів самообслуговування тощо. За кредитом цих рахунків проводяться суми готівки, що видаються клієнтам банку (філій, відділень); суми готівки, що відправляються до установ Національного банку України, до філій (банків), відділень банку, до інших банків (філій, відділень); суми готівки, які видаються до обмінних пунктів, до програмно-технічних комплексів самообслуговування, у підзвіт тощо.

Для обліку готівки в національній та іноземній валюті, яка перебуває в

обмінних пунктах банку (філій) використовується рахунок *1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»*. За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка надходить до обмінного пункту. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з обмінного пункту або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Для обліку готівки в національній та іноземній валюті в програмно-технічних комплексах самообслуговування банку (філії, відділення) використовується рахунок *1004 «Банкноти та монети в банкоматах».* За дебетом цього рахунку проводяться суми готівки, що надійшла до програмно-технічного комплексу самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з програмно-технічного комплексу самообслуговування або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Для відображення в обліку операцій з інкасації грошової виручки, яка підлягає зарахуванню на рахунки клієнтів банку, використовується транзитний рахунок *1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування».* За дебетом рахунку проводяться суми інкасованої грошової виручки, яка попередньо (до перерахування готівки) зараховується на рахунки клієнтів, та суми надлишків, що встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. За кредитом рахунку проводяться суми перерахованої грошової виручки, яка зараховується до операційної каси, та суми нестач, які встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. Залишків на рахунку 1005 на кінець операційного дня не повинно бути.

Для відображення в обліку операцій, пов'язаних з зберіганням грошових коштів в інкасаторській компанії використовується відповідний рахунок 1006 *«Банкноти та монети на зберіганні в інкасаторській компанії»*.

Для обліку готівкових коштів, що відправляються банком (філією, відділенням) до установ НБУ, інших банків, обмінних пунктів, банкоматів використовується рахунок *1007 «Банкноти та монети в дорозі».* За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка відправлена банком (філією, відділенням) до установ Національного банку України, до філії (банку), відділення банку, до іншого банку (філії, відділення), до обмінних пунктів, до програмно-технічних комплексів самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, що надійшла за призначенням.

При цьому варто відмітити, що готівкові операції в іноземній валюті мають обліковуватися за подвійною оцінкою – за номіналом і в гривневому еквіваленті за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції.

2.4 Облік операцій з приймання та видачі касами банків готівкових коштів

Відображення операцій з надходження та вибуття готівкових коштів касами банків на рахунках бухгалтерського обліку міститься в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку руху готівкових коштів касами банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Прибуткові касові операції банку		
Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх рахунки	1001, 1002	2620, 2622
Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх депозитні рахунки	1001, 1002	2630
Приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на їх рахунки	1001, 1002	2520, 2530, 2600, 2650
Приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на розподільчі рахунки в іноземній валюті	1001, 1002	2603
Приймання податкових, комунальних, страхових та інших платежів готівкою від фізичних та юридичних осіб з дорученням подальшого перерахування за призначенням	1001, 1002	2902
Приймання готівки від клієнтів для здійснення переказу без відкриття рахунку	1001, 1002	2909
Отримання від клієнтів комісійної винагороди готівкою за одноразові послуги банку	1001, 1002	6510
Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом	1001, 1002	3550, 3551
За наслідками інвентаризації виявлено надлишки готівки	1001, 1002	6399
Відшкодування винними особами нестач готівки	1001, 1002	3552
Видаткові касові операції банку		
Видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку	2620	1001, 1002
Повернення фізичній особі депозиту	2630	1001, 1002
Видача готівки юридичній особі з її поточного рахунку	2600	1001, 1002
Видача з каси переказу клієнту без відкриття рахунку в банку	2909	1001, 1002
Отримання фізичною особою кредиту на поточні потреби готівкою	2203	1001, 1002
Виплата готівки бюджетній організації за грошовим чеком	2570, 2571	1001, 1002
Виплата готівкою заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) працівникам банку	3652	1001, 1002
Виплати за авансами, виданими працівникам банку в підзвіт (на відрядження та інші господарські витрати)	3550, 3551	1001, 1002
За наслідками інвентаризації виявлено нестачу готівки	7399	1001, 1002
Окремі касові операції		
Відображення в обліку операції з інкасації готівки клієнтів:		

Продовження таблиці 2.2

1	2	3
- отримання коштів інкасаторами банку та доставки до банку	1005	2600, 1200, 1600, 2650
- після перерахування грошової виручки	1001, 1002	1005
- у разі виявлення надлишку грошей в інкасаторських сумках	1001	2600, 1200, 1600, 2650
- у разі нестачі грошей, яка виявлена в інкасаторських сумках	2600, 2650	1005
Відображення операції з отримання готівки за допомогою програмно-технічного комплексу самообслуговування для подальшого зарахування на відповідні рахунки	1004	2920
під час зарахування на відповідні рахунки	2920	рахунки для обліку кредитів, депозитів, рахунки клієнтів

2.5 Облік операцій з підкріплення банків готівкою Національним банком

Підкріплення банків готівкою національної валюти Національним банком здійснюється після переказу відповідних сум з кореспондентських рахунків банків. У обліку зазначені операції відображаються так:

- під час перерахування банками коштів за готівку:

Дебет 1811

Кредит 1200

- отримання готівки і оприбуткування її в операційну касу банку:

Дебет 1001, 1002

Кредит 1811.

Банк має обліковувати недостачу готівки, що виявлена в упаковці Національного банку України, до часу її відшкодування за рахунком *1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»*.

Після надходження суми відшкодування здійснюється така проводка:

Дебет 1200

Кредит 1811.

Суму виявленого надлишку банк перераховує на підставі акта про розбіжності та відображає в обліку такими бухгалтерськими проводками:

Дебет 1001, 1002

Кредит 1911

одночасно:

Дебет 1911

Кредит 1200.

Банк має відображати операції зі здавання готівки, у тому числі не придатної до обігу, до Національного банку такими проводками:

- після видачі коштів з операційної каси банку:

Дебет 1007

Кредит 1001, 1002;

- після надходження коштів на коррахунок банку:

Дебет 1200

Кредит 1911;

одночасно:

Дебет 1911;

Кредит 1007.

Банк має відображати операції зі здаванням готівки, у тому числі не придатної до обігу, до Національного банку через підрозділи перевезення цінностей та інкасації коштів іншого банку такими проводками:

- після видачі коштів з операційної каси банку:

Дебет 1811

Кредит 1001, 1002

- після надходження на коррахунок банку коштів як оплати за готівку:

Дебет 1200

Кредит 1811.

У разі виявлення Національним банком недостач банкнот (монет) банк згідно з нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють порядок ведення касових операцій у банках України, відшкодовує відповідну суму протягом трьох днів із дня отримання акта про розбіжності.

Здійснюється така проводка:

Дебет 1811

Кредит 1200.

Якщо недостача пов'язана з діями відповідальних працівників банку, то на суму недостачі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет 3552

Кредит 1811.

У разі відшкодування винними особами недостачі здійснюється така проводка:

Дебет 1001, 1002, 1200, 2620;

Кредит 3552.

Якщо неможливо встановити винних осіб, то здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет 7399

Кредит 1811.

Уповноважений банк обліковує запаси готівки Національного банку, які прийняті на зберігання, за позабалансовим рахунком *9817 «Запаси готівки Національного банку України, які прийняті на зберігання уповноваженим банком».*

Уповноважений банк обліковує вартість застави щодо запасів готівки Національного банку, які прийняті на зберігання, за позабалансовим рахунком *9530 «Надана застава щодо запасів готівки Національного банку України, які прийняті на зберігання уповноваженим банком»*.

Контрольні питання

1. Що представляють собою грошові кошти та які основні види грошових коштів банків Ви можете назвати?
2. Назвіть основні нормативно-правові акти, що регулюють організацію проведення банками готівкових операцій та порядок ведення бухгалтерського обліку грошових коштів.
3. Що слід розуміти під касовими операціями банків та які їх основні типи?
4. Перелічіть документальне забезпечення, що використовується для обліку грошових коштів.
5. Які обов'язкові реквізити касових документів?
6. Вкажіть прибуткові касові документи за основними напрямами приймання готівки. Вкажіть видаткові касові документи за основними напрямами видачі готівки.
7. Дайте коротку характеристику рахункам, що використовуються для обліку готівкових коштів банків.
8. Які особливості обліку операцій з підкріплення банків готівкою НБУ?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Виявлено нестачу коштів у касі банку – 3 240 грн.
2. Прийнято готівку від ТОВ «Надія» для зарахування на власний рахунок підприємства – 20 900 грн.
3. Видано працівнику банку готівку на відрядження – 4 600 грн.
4. Прийнято комунальні платежі від Федоренко О.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням – 2 870 грн.

5. Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку – 35 грн.

6. Отримано Литвиненко К.Р. кредит на поточні потреби – 15 000 грн.

7. Прийнято готівку від Максименко А.К. для зарахування на його депозитний рахунок – 50 000 грн.

8. Відшкодовано нестачу коштів у касі банку за рахунок касира – 2 100 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями.

Таблиця 2.3 – Журнал реєстрації операцій з обліку грошових коштів банку за день

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Виявлено нестачу коштів у касі банку	7399	1002	3 240
2	Прийнято готівку від ТОВ «Надія» для зарахування на власний рахунок підприємства	1002	2600	20 900
3	Видано працівнику банку готівку на відрядження	3550	1002	4 600
4	Прийнято комунальні платежі від Федоренко О.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням	1002	2902	2870
5	Отримано від клієнта комісійну винагороду готівкою за послуги банку	1002	6510	35
6	Отримано Литвиненко К.Р. кредит на поточні потреби	2203	1002	15 000
7	Прийнято готівку від Максименко А.К. для зарахування на його депозитний рахунок	1002	2630	50 000
8	Відшкодовано нестачу коштів у касі банку за рахунок касира	1002	3552	2 100

Завдання 2. Протягом дня банком були проведені касові операції, зміст яких наведено в відповідній таблиці (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Вихідні дані для реєстрації операцій з обліку грошових коштів банку

№ з/п	Зміст операції	Сума, грн
1	Прийнято готівку від ТОВ «Мета» для зарахування на поточний рахунок підприємства	43 500
2	Виплачено переказ Тихенко К.О. без відкриття банківського рахунку	3 000
3	Прийнято комунальні платежі від Максимової Т.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням	2 890
4	Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку	25
5	Повернено Якименко А.Т. короткостроковий депозит	26 200
6	Прийнято готівку від Петренко Д.К. для зарахування на його депозитний рахунок	20 000
7	Отримано Заренко Н.Р. кредит на поточні потреби	8 000

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проводки за цими операціями.

2. Відкрити Т-рахунок до рахунку 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», відобразити на ньому обороти та вивести кінцевий залишок. Початковий залишок на рахунку 1002 становить 350 000 грн.

Таблиця 2.5 – Журнал реєстрації операцій з обліку грошових коштів банку за день

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Прийнято готівку від ТОВ «Мета» для зарахування на поточний рахунок підприємства	1002	2600	43 500
2	Виплачено переказ Тихенко К.О. без відкриття банківського рахунку	2909	1002	3 000
3	Прийнято комунальні платежі від Максимової Т.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням	1002	2902	2 890
4	Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку	1002	6510	25
5	Повернено Якименко А.Т. короткостроковий депозит	2630	1002	26 200
6	Прийнято готівку від Петренко Д.К. для зарахування на його депозитний рахунок	1002	2630	20 000
7	Отримано Заренко Н.Р. кредит на поточні потреби	2203	1002	8 000

Відкриваємо Т-рахунок до рахунку 1002, записуємо початковий залишок, розносимо обороти та обчислюємо кінцевий залишок.

1002	
Дт	Кт
П.З. 350 000	
43 500	3 000
2 890	26 200
25	8 000
20 000	
Об. 66 415	Об. 37 200
К.З. 379 215	

Отже, кінцевий залишок по рахунку 1002 складатиме:
350 000 + 66 415 – 37 200 = 379 215 грн.

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Виплачено заробітну плату працівникам банку – 645 231, 45 грн.

2. Повернуто підзвітною особою Ткаченко Г.П. невикористані кошти згідно з авансовим звітом – 961,53 грн.

3. Прийнято готівку від Іваненка Д.В. для зарахування на його депозитний рахунок – 30 0000, 00 грн.

4. Прийнято комунальні платежі від Михайленко К.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням – 1 123, 56 грн.

5. Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку – 15 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 2. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Виявлено нестачу готівкових коштів у касі банку – 1 261,00 грн.

2. Отримано готівку від ТОВ «Перемога» для зарахування на поточний рахунок підприємства – 24 560,00 грн.

3. Видано працівнику банку на відрядження – 4 520,00 грн.

4. Отримано Максименком І.Р. кредит на поточні потреби – 12 000,00 грн.

5. Виплачено переказ Устенко Д.О. без відкриття банківського рахунку – 6 500,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 3. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Відшкодовано нестачу коштів у касі за рахунок касира – 960,00 грн.

2. Видано працівнику банку під звіт на господарські витрати – 7 800,00 грн.

3. Виплачено бюджетній організації за грошовим чеком – 23 800,00 грн.

4. Прийнято готівку від ТОВ «Надія» для зарахування на поточний рахунок підприємства – 18 900,00 грн.

5. Повернено Тесленко Х.Т. короткостроковий депозит – 42 630,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 4. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Виявлено надлишки готівки за наслідками інвентаризації– 2 450,60 грн.

2. Прийнято комунальні платежі від Лапенко Ж.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням – 2 621,30 грн.

3. Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку – 20,00 грн.

4. Виплачено матеріальну допомогу працівникам банку – 149 850,00 грн.

5. Отримано Шевченком В.Т. кредит на поточні потреби – 9500,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати

за кожною операцією касові документи.

Вправа 5. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Прийнято готівку від Сидоренка Р.А. для зарахування на його депозитний рахунок – 35 000,00 грн.

2. Виявлено нестачу готівки за наслідками інвентаризації– 2 311,63 грн.

3. Відшкодовано винною особою нестачу готівки – 2 000,00 грн.

4. Прийнято готівку від ТОВ «Вектор» для зарахування на поточний рахунок підприємства – 20 300,00 грн.

5. Повернено підзвітною особою Ткаченко Г.П. невикористані кошти згідно з авансовим звітом – 721,33 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 6. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Прийнято комунальні платежі від Михайленко К.Д. з дорученням подальшого перерахування за призначенням – 2 003, 26 грн.

2. Отримано від клієнта комісійну винагороду за послуги банку – 18 грн.

3. Виплачено премії працівникам банку – 412 371, 25 грн.

4. Виявлено нестачу коштів у касі банку – 2 101,40 грн.

5. Виплачено переказ Устенко Д.О. без відкриття банківського рахунку – 5 700,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 7. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Видано працівнику банку на відрядження – 6 700,00 грн.

2. Повернено підзвітною особою Ткаченко Г.П. невикористані кошти згідно з авансовим звітом – 481,93 грн.

3. Виплачено бюджетній організації за грошовим чеком – 21 720,00 грн.

4. Отримано готівку від ТОВ «Перемога» для зарахування на власний рахунок підприємства – 18 440,00 грн.

5. Відшкодовано нестачу коштів у касі за рахунок касира – 640,50 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Вправа 8. Протягом дня банком були проведені такі касові операції:

1. Прийнято готівку від Іваненка Д.В. для зарахування на його депозитний рахунок – 47 000, 00 грн.

2. Отримано Максименком І.Р. кредит на поточні потреби – 11 000,00 грн.

3. Видано працівнику банку під звіт на господарські витрати – 6 200,00 грн.

4. Повернено Тесленко Х.Т. короткостроковий депозит – 27 510,00 грн.

5. Виплачено бюджетній організації за грошовим чеком – 20 100,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями та вказати за кожною операцією касові документи.

Тести

1. З чого складаються грошові кошти банків:
а) готівка в касі і депозити до запитання;
б) банкноти на монети в касі банку та банкоматах;
в) готівка в касі в національній та іноземній валюті;
г) немає правильної відповіді.

2. Який документ використовується для приймання готівки банком?
а) платіжна інструкція на переказ готівки;
б) прибутковий касовий ордер;
в) грошовий чек;
г) видатковий касовий ордер.

3. Який документ використовується для видачі готівки банком юридичним особам?
а) платіжна інструкція на видачу готівки;
б) прибутковий касовий ордер;
в) платіжна інструкція на переказ готівки;
г) видатковий касовий ордер.

4. Який рахунок використовується для банкнот та монет в касі відділень банку?
а) 1001;
б) 1002;
в) 1004;
г) 1006.

5. Який рахунок використовується для обліку готівки в національній та іноземній валюті в програмно-технічних комплексах самообслуговування банку?
а) 1001;
б) 1002;

в) 1005;
г) 1007.

6. Бухгалтерський запис Дт 1002 Кт 2600 означає:
а) приймання готівки від суб'єктів господарювання для зарахування на їх поточні рахунки;
б) приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх депозитні рахунки;
в) отримання від клієнтів комісійної винагороди готівкою за одноразові послуги банку;
г) видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку.

7. Бухгалтерський запис Дт 2620 Кт 1002 означає:
а) видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку;
б) приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх депозитні рахунки;
в) видача готівки суб'єкту господарювання з його поточного рахунку;
г) отримання фізичною особою кредиту на поточні потреби готівкою.

8. Бухгалтерський запис Дт 2203 Кт 1002 означає:
а) видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку;
б) приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх депозитні рахунки;
в) видача готівки суб'єкту господарювання з його поточного рахунку;
г) видача банком короткострокового споживчого кредиту фізичній особі.

9. Якою бухгалтерською проводкою відображається оприбуткування надлишку готівки за наслідками інвентаризації?
а) Дт 1002 Кт 3552;
б)Дт 3550 Кт 1001;
в) Дт 1002 Кт 6399;
г) Дт 7399 Кт 1001.

10. Якою бухгалтерською проводкою відображається видача працівникам банку під звіт коштів на відрядження?
а) Дт 1001 Кт 3552;
б)Дт 3550 Кт 1002;
в) Дт 1002 Кт 6399;
г) Дт 7399 Кт 1002.

Тема 3. Облік безготівкових розрахунків банків

3.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, загальні положення безготівкових розрахунків банків та вимоги щодо їх проведення
3.2 Порядок виконання надавачами платіжних послуг кредитового та дебетового переказів коштів та їх облік
3.3 Порядок виконання надавачами платіжних послуг примусового списання (стягнення) коштів
3.4 Облік розрахунків за допомогою платіжних карток

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку безготівкових розрахунків банків

Основні терміни і поняття: безготівкові розрахунки, платіжна операція, платник, отримувач, платіжна інструкція, ініціатор, надавач платіжних послуг, платіжна картка, платіжний застосунок, платіжний пристрій

3.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, загальні положення безготівкових розрахунків банків та вимоги щодо їх проведення

Нормативно-правове регулювання безготівкових розрахунків банків в Україні представлене чималою кількістю документів, серед яких:

- ❖ Закон України «Про платіжні послуги» № 1591-IX від 30.06.2021 р.;
- ❖ Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг, затверджена постановою Правління Національного банку України № 163 від 29.07.2022 р.;
- ❖ Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів, затверджене постановою Правління Національного банку України № 164 від 29.07.2022 р.;
- ❖ Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України № 123 від 08.04.2005 р.

Безготівкові розрахунки – це перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів.

Для виконання платіжних операцій з коштами *банки мають право відкривати своїм клієнтам такі банківські рахунки*:

1) ***вкладний (депозитний) рахунок*** – рахунок, що відкривається банком

клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) та підлягають поверненню відповідно до умов договору;

2) ***поточний рахунок*** – рахунок, що відкривається банком клієнту для зберігання коштів і виконання платіжних операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства;

3) ***рахунок умовного зберігання (ескроу)*** – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх особі (особам), зазначеній (зазначеним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), а в разі надання бенефіціаром письмової вказівки банку – особі (особам), зазначеній (зазначеним) бенефіціаром, якщо це передбачено договором, або повернення таких коштів клієнту в разі настання підстав, передбачених договором;

4) ***кореспондентський рахунок*** – рахунок, що відкривається банком іншому банку для виконання міжбанківських платіжних операцій;

5) ***розрахунковий рахунок*** – рахунок, що відкривається банком небанківському надавачу платіжних послуг виключно для цілей забезпечення виконання платіжних операцій його користувачів.

Основні терміни, що стосуються порядку здійснення безготівкових розрахунків банками України, містяться в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Основні терміни щодо безготівкових розрахунків банків, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
1	2
платіжна операція	будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього
платник	особа, з рахунку якої ініціюється платіжна операція на підставі платіжної інструкції
отримувач	особа, на рахунок якої зараховується сума платіжної операції
платіжна інструкція	розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції
ініціатор	особа, яка на законних підставах ініціює платіжну операцію шляхом формування та/або подання відповідної платіжної інструкції. До ініціаторів належать платник, отримувач, стягувач, обтяжувач
надавач платіжних послуг	надавач платіжних послуг, у якому відкритий рахунок платника/отримувача/стягувача для виконання платіжних операцій. До надавачів платіжних послуг належать банки та небанківські надавачі платіжних послуг
стягувач	особа, яка може бути ініціатором платіжної операції примусового списання (стягнення) коштів з рахунку платника на підставі виконавчих документів, визначених законом України, або на підставі рішення суду, або рішення керівника органу стягнення

Продовження таблиці 3.1

1	2
обтяжувач	ініціатор за обтяженням, предметом якого є майнові права на кошти, що знаходяться на рахунку
дата валютування	зазначена платником у платіжній інструкції дата, починаючи з якої кошти, що становлять суму платіжної операції і переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача
примусове списання (стягнення)	платіжна операція з рахунку платника, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановленого виконавчого документа у випадках, передбачених законодавством України, або на підставі рішення суду, чи рішення керівника органу стягнення
операційний день	день, протягом якого надавач платіжних послуг платника або надавач платіжних послуг отримувача, залучений до виконання платіжної операції, здійснює свою діяльність, потрібну для виконання платіжних операцій
операційний час	частина операційного дня надавача платіжних послуг, протягом якої приймаються платіжні інструкції та інструкції на відкликання
платіжна картка	електронний платіжний засіб у вигляді пластикової чи іншого виду картки
платіжний застосунок	програмне забезпечення, що дає змогу користувачу ініціювати платіжну операцію з рахунку платника та/або здійснювати інші операції, передбачені договором з надавачем платіжних послуг
платіжний пристрій	технічний пристрій (банківський автомат, платіжний термінал, програмно-технічний комплекс самообслуговування, програмно-апаратне середовище мобільного телефону, інший пристрій), що дає змогу користувачу ініціювати платіжну операцію, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього пристрою

Надавач платіжних послуг здійснює обслуговування користувачів на підставі *відповідних договорів і своїх внутрішніх документів* із питань здійснення безготівкових розрахунків. Внутрішні документи надавача платіжних послуг не можуть містити положення, що суперечать вимогам законодавства України.

Надавач платіжних послуг приймає до виконання ***платіжну інструкцію/зведену платіжну інструкцію*** платника *без обмеження її мінімальної або максимальної суми*, крім випадків, передбачених законодавством України або правилами платіжної системи.

Надавач платіжних послуг *виконує платіжні інструкції відповідно до черговості їх надходження* (крім випадків, установлених законом України) та виключно *в межах залишку коштів* на рахунку платника на момент надходження платіжної інструкції (крім платіжних інструкцій стягувача).

Ініціатор має право оформити платіжну інструкцію *в електронній* або *паперовій формі*.

Форма, порядок надання платіжної інструкції, засоби дистанційної

комунікації для ініціювання платіжних операцій *визначаються умовами договору* між користувачем і надавачем платіжної послуги.

Ініціатор заповнює реквізити платіжної інструкції державною мовою з урахуванням вимог, зазначених в указівках щодо заповнення реквізитів платіжної інструкції.

Надавач платіжних послуг у своїх внутрішніх документах з питань здійснення безготівкових розрахунків визначає *порядок зберігання платіжної інструкції*, оформленої в електронній або паперовій формі, на підставі якої ініційовано платіжну операцію, та *зберігає її протягом строку*, установленого законодавством України.

Надавач платіжних послуг *приймає до виконання* надану ініціатором платіжну інструкцію за умови, що платіжна інструкція оформлена належним чином та немає законних підстав для відмови в її прийнятті.

Надавач платіжних послуг *має право відмовити* в прийнятті до виконання платіжної інструкції, якщо:

1) обов'язкові реквізити заповнено з порушенням вимог щодо їх заповнення;

2) немає супровідних документів, надання яких разом із платіжною інструкцією передбачено законодавством України, або закінчився строк дії цих супровідних документів;

3) платіжну інструкцію подано до надавача платіжних послуг з порушенням законодавства України або не може бути виконано відповідно до законодавства України.

Надавач платіжних послуг у разі відмови в прийнятті наданої ініціатором платіжної інструкції *повинен негайно повідомити про це ініціатора* із зазначенням причини відмови та посиланням на норми законодавства України (за наявності).

Надавач платіжних послуг платника приймає до виконання платіжну інструкцію, що надійшла до нього *протягом операційного часу*, у той самий операційний день.

Надавач платіжних послуг платника приймає до виконання платіжну інструкцію, що надійшла до нього *після закінчення операційного часу*, не пізніше наступного операційного дня.

Надавач платіжних послуг платника під час виконання платіжної операції з рахунку платника зобов'язаний перевірити в платіжній інструкції ініціатора відповідність:

1) номера рахунку платника та коду платника або

2) унікального ідентифікатора платника.

Надавач платіжних послуг платника приймає платіжну інструкцію до

виконання ***протягом 30 календарних днів*** із дати її складання ініціатором. Дата складання платіжної інструкції не враховується.

Надавач платіжних послуг платника зобов'язаний забезпечити виконання платіжної операції з рахунку платника протягом операційного дня, в який ним прийнято до виконання платіжну інструкцію, або в інший строк, визначений договором, якщо рахунок отримувача відкрито в іншого надавача платіжних послуг.

Банк платника, який не може виконати платіжну інструкцію ініціатора в установлений законодавством України строк, зобов'язаний:

1) узяти платіжну інструкцію ініціатора на облік за відповідним позабалансовим рахунком;

2) надіслати ініціатору письмове повідомлення про невиконання платіжної інструкції в установлений законодавством України строк та про взяття її на облік за позабалансовим рахунком.

Надавач платіжних послуг отримувача зобов'язаний забезпечити зарахування суми коштів за платіжною операцією на рахунок отримувача протягом операційного дня надходження коштів на рахунок надавача платіжних послуг отримувача або в інший строк, визначений договором.

Надавач платіжних послуг *має право формувати зведену платіжну інструкцію* для виконання платіжних операцій своїх користувачів.

Платник несе відповідальність перед надавачем платіжних послуг, що його обслуговує, за відповідність інформації, зазначеної ним у платіжній інструкції, суті платіжної операції відповідно до умов договору.

Надавач платіжних послуг несе відповідальність перед користувачами за невиконання або неналежне виконання платіжних операцій відповідно до законодавства України та умов укладених між ними договорів.

3.2 Порядок виконання надавачами платіжних послуг кредитового та дебетового переказів коштів та їх облік

Платіжна інструкція, оформлена платником в електронній або паперовій формі, повинна містити такі ***обов'язкові реквізити***:

1) дату складання і номер;

2) унікальний ідентифікатор платника або найменування/прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), код платника та номер його рахунку;

3) найменування надавача платіжних послуг платника;

4) суму цифрами та словами;

5) призначення платежу;

6) підпис(и) платника;

7) унікальний ідентифікатор отримувача або найменування/прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), код отримувача та номер його рахунку;

8) найменування надавача платіжних послуг отримувача.

Платник заповнює обов'язкові реквізити платіжної інструкції, оформленої у паперовій формі, від руки/із застосуванням технічних засобів *або надавач платіжних послуг платника за згодою платника заповнює платіжну інструкцію* із застосуванням технічних засобів.

Правильність заповнення реквізитів платіжної інструкції надавачем платіжних послуг платника із застосуванням технічних засобів платник *засвідчує власноручним/електронним підписом*.

Надавач платіжних послуг платника та платник у разі ініціювання платником платіжної операції із застосуванням засобів дистанційної комунікації мають право у відповідному договорі встановити перелік реквізитів платіжної інструкції, які *надавач платіжних послуг платника* за наявності технічної можливості *заповнює автоматично* на підставі інформації, отриманої в процесі *ідентифікації платника*.

Надавач платіжних послуг платника *зобов'язаний отримати згоду платника* на виконання кожної платіжної операції в порядку, визначеному договором між платником та надавачем платіжних послуг платника.

Платник *має право відкликати платіжну інструкцію* до моменту списання коштів з рахунку платника за умови погодження з надавачем платіжних послуг платника.

Платник *має право зазначати в платіжній інструкції дату валютування*, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжної інструкції.

Сума платіжної операції *обліковується до настання дати валютування на рахунку надавача* платіжних послуг платника.

Надавач платіжних послуг платника зобов'язаний забезпечити перерахування суми коштів за платіжною операцією на рахунок надавача платіжних послуг отримувача протягом операційного дня в зазначену в платіжній інструкції дату валютування.

Платник має право ініціювати платіжні операції *за допомогою платіжного застосунку*, який пропонується надавачем платіжних послуг платника, у порядку, визначеному в договорі з надавачем платіжних послуг платника.

Ініціатором платіжної операції під час дебетового переказу коштів з рахунку платника за його згодою може бути отримувач, обтяжувач.

Перед *отриманням згоди* платника на виконання кожної платіжної операції надавач платіжних послуг зобов'язаний застосовувати *посилену автентифікацію* користувача.

Платіжні операції, ініційовані обтяжувачем з метою звернення стягнення на предмет обтяження, яким є майнові права на кошти на рахунку платника, *не потребують надання платником згоди на їх виконання*, за умови повідомлення платником надавача платіжних послуг платника про таке обтяження.

Отримувач/обтяжувач *має право відкликати платіжну інструкцію* до моменту списання коштів з рахунку платника за умови погодження з надавачем платіжних послуг платника.

Отримувач для ініціювання платіжної операції з дебетування рахунку платника оформляє платіжну інструкцію, яка повинна містити необхідні реквізити. Отримувач у реквізиті «Призначення платежу» платіжної інструкції повинен зазначити назву, номер і дату договору з платником, яким передбачене право отримувача на дебетування рахунку платника.

Надавач платіжних послуг отримувача *зобов'язаний забезпечити надання/передавання платіжної інструкції*, оформленої отримувачем, надавачу платіжних послуг платника в межах строків, погоджених з отримувачем для забезпечення виконання платіжної операції.

Надавач платіжних послуг платника перевіряє в платіжній інструкції, оформленій отримувачем, *заповнення реквізитів платника* на відповідність вимогам та *наявність згоди платника* на виконання платіжної операції.

Відображення в системі бухгалтерського обліку операцій, що пов’язані зі списанням коштів з рахунку платника та зарахування їх на рахунок одержувача міститься в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку безготівкових розрахунків банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображення платіжної операції при безготівкових розрахунках у банку платника		
- якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків:	2600, 2620	1200, 1500
- якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одному банку:	Рахунок платника 2600, 2620	Рахунок одержувача 2600, 2620
Відображення платіжної операції при безготівкових розрахунках у банку отримувача		
- якщо в платіжному документі не вказано дати валютування	1200, 1500	2600, 2620
- якщо в платіжному документі вказано дату валютування:		
а) до настання дати валютування	1200, 1500	2932, 2942
б) на початок операційного дня, який визначений датою валютування	2932, 2942	2600, 2620
Надходження в банк коштів на користь фізичної особи, яка не має рахунку в цьому банку	1200, 1500	2909
Виплата з каси таких коштів, що надійшли на користь фізичної особи	2909	1001, 1002

3.3 Порядок виконання надавачами платіжних послуг примусового списання (стягнення) коштів

Ініціатором платіжної операції під час дебетового переказу коштів із рахунку платника без його згоди (***примусове списання (стягнення) коштів***) є *орган державної виконавчої служби* (державні виконавці)/приватні виконавці та *контролюючий орган* (стягувач).

Стягувач ініціює примусове списання (стягнення) коштів із:

1) рахунків платників – на підставі виконавчих документів;

2) рахунків платників податків – на підставі рішення суду або рішення керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу;

3) рахунків суб'єктів господарювання – на підставі рішення суду;

4) розрахункового рахунку небанківського надавача платіжних послуг – на підставі судового рішення.

Платіжна інструкція на примусове списання (стягнення), оформлена стягувачем в електронній або паперовій формі, повинна містити такі ***обов'язкові реквізити***:

1) дату складання і номер;

2) найменування/прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), код платника та номер його рахунку;

3) найменування надавача платіжних послуг платника;

4) суму цифрами та словами;

5) призначення платежу;

6) підпис(и) стягувача/кваліфікований(і) електронний(і) підпис(и) стягувача;

7) печатку стягувача/кваліфіковану електронну печатку стягувача;

8) найменування стягувача;

9) код стягувача та номер його рахунку (заповнюється стягувачем у разі стягнення за виконавчими документами);

10) найменування отримувача, код отримувача та номер його рахунку (заповнюється стягувачем у разі стягнення на підставі рішення суду, або рішення керівника органу стягнення);

11) найменування банку стягувача/отримувача.

Стягувач у реквізиті «Призначення платежу» платіжної інструкції на примусове списання (стягнення) коштів зазначає назву, дату видачі та номер виконавчого документа або назву, дату видачі та номер судового рішення/рішення керівника контролюючого органу.

При цьому стягувач не подає надавачу платіжних послуг платника виконавчий документ або судове рішення/рішення керівника контролюючого

органу, на підставі якого оформлено платіжну інструкцію.

Банк стягувача приймає платіжні інструкції, оформлені стягувачем, *протягом 10 календарних днів із дати їх складання*.

Банк стягувача перевіряє заповнення реквізитів платіжної інструкції.

Надавач платіжних послуг платника також обов'язково має перевірити заповнення реквізитів платіжної інструкції.

Надавач платіжних послуг платника *приймає до виконання* платіжну інструкцію стягувача *незалежно від наявності достатнього залишку коштів* на рахунку платника.

Надавач платіжних послуг платника на початку операційного часу наступного операційного дня *виконує платіжні інструкції частково*, якщо на рахунку платника з урахуванням поточних надходжень на рахунок протягом попереднього операційного дня *буде недостатньо коштів для їх виконання*.

Надавач платіжних послуг платника на початку операційного часу наступного операційного дня *повертає платіжні інструкції без виконання* із зазначенням причини повернення, *якщо на рахунку платника коштів немає* і протягом попереднього операційного дня кошти на його рахунок не надходили.

Надавач платіжних послуг платника в разі недостатності коштів на рахунку платника *виконує платіжні інструкції в межах залишку коштів*. Надавач платіжних послуг платника для часткової оплати оформляє платіжну інструкцію, у реквізиті «*Призначення платежу*» якої зазначає *номер і дату платіжної інструкції* стягувача, яку частково виконано, *суму, що залишилася до сплати*.

3.4 Облік розрахунків за допомогою платіжних карток

Платіжна картка – це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Платіжна картка має виготовлятися зі спеціальної пластмаси в *стандартному розмірі*: 85,6 х 53,9 х 0,76.

Платіжна картка, як правило, *містить таку інформацію*:

- на передньому боці картки наноситься ім'я власника, номер картки, термін дії картки, логотип банку-емітента картки та платіжної системи, може бути голограма (для захисту від підробки);

- на зворотному боці картки міститься підпис власника картки, магнітна смуга, іноді фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки.

Номер картки *складається з 16 цифр*: перші шість – код банку-емітента, наступні дев'ять – банківський номер картки, остання цифра – контрольна.

Велика різноманітність платіжних карток зумовлює можливість класифікувати їх за певними ознаками, серед яких:

- ✓ тип носія електронної інформації;
- ✓ метод нанесення на картку ідентифікаційної інформації;
- ✓ тип держателів;
- ✓ типи фінансових операцій;
- ✓ функціональні характеристики (або платіжна схема).

За типом носія електронної інформації платіжні картки поділяються на: картки з магнітною смугою, які називаються *магнітними картками* та картки з чіпом (мікросхемою), які називаються *смарт-картками*.

За методом нанесення на картку ідентифікаційної інформації (ім'я власника картки, номер картки, термін її дії) картки розрізняють:

- ➢ *ембосовані* – картки, на яких інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом ембосером;
- ➢ *неембосовані* – картки, на яких ідентифікаційна інформація випалюється, і як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання.

За типами держателів платіжні картки бувають:

- ○ *особисті* (платіжні картки, емітовані на ім'я клієнта - фізичної особи, що не є суб'єктом господарювання);
- ○ *корпоративні* (платіжні картки, які дають змогу їх держателю здійснювати операції за картрахунком юридичної особи або фізичної особи-підприємця);
- ○ *сімейні* (картки на кожного члена родини власника картрахунку).

За функціональними характеристиками (або платіжною схемою) платіжні картки поділяються на:

- ▪ *дебетові* (дебетова схема передбачає здійснення клієнтом операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку, або за рахунок коштів клієнта за наперед оплаченою платіжною карткою, які обліковуються на консолідованому картковому рахунку банку).
- ▪ *кредитні* (кредитна схема передбачає здійснення розрахунків за виконані клієнтом операції з використанням платіжної картки за рахунок коштів, наданих йому банком у кредит, тобто у межах кредитної лінії). Кредитна лінія під операції з платіжними картками відкривається банком на визначений термін та в межах

установленого договором ліміту (заборгованості або граничної суми) кредитування. Строк дії кредитної лінії, яка відкривається під платіжні картки, визначається договором між клієнтом та емітентом.

▪ *змішані* (під час застосування дебетово-кредитної схеми клієнт здійснює операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його картковому рахунку, а в разі їх недостатності (відсутності) на поточному рахунку – за рахунок наданого банком кредиту).

Використання платіжних карток передбачає наявність платіжної системи в межах якої буде здійснюватися операція з платіжною карткою. До такої платіжної системи входять наступні суб'єкти:

1. *емітент платіжних карток* – юридична особа, що є членом платіжної системи та здійснює емісію платіжних карток;

2. *держатель платіжної картки* – фізична особа, яка на законних підставах використовує спеціальний платіжний засіб для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку або здійснює інші операції із застосуванням зазначеного спеціального платіжного засобу;

3. *розрахунковий банк* – уповноважений платіжною організацією відповідної платіжної системи банк, що відкриває рахунки членам платіжної системи та бере участь у проведенні взаєморозрахунків між ними;

4. *еквайрингова установа (еквайр)* – юридична особа, яка здійснює еквайринг, тобто діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток;

5. *торговець* – суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі);

6. *процесинговий центр* – юридична особа – учасник платіжної системи, яка здійснює процесинг, тобто діяльність, яка охоплює виконання авторизації, моніторинг, збір, оброблення, зберігання й надання членам системи та розрахунковому банку платіжних повідомлень за операціями з платіжними картками.

Бухгалтерський облік операцій з використанням платіжних карток у банках України відображений в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з використанням платіжних карток банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Облік заготовок платіжних карток, персоніфікованих платіжних карток		
Відображення банком в обліку операції з придбання заготовок платіжних карток (попередня оплата вартості заготовок карток)	3510	1200, 1500, 2600
Відображення банком в обліку витрат на придбання заготовок платіжних карток та їх оприбуткування:		
- віднесення вартості отриманих заготовок карток на витрати	7399	3510
- оприбуткування отриманих заготовок платіжних карток	9821	991
Видача в підзвіт заготовок платіжних карток з метою їх персоніфікації	9892	9821
Відображення в обліку банком персоніфікованих платіжних карток	9819	9892
Видача в підзвіт персоніфікованих платіжних карток	9898	9819
Видача персоніфікованих платіжних карток їх держателям	991	9898
Бухгалтерський облік операцій з переказу (зарахування) коштів на поточні рахунки фізичних осіб		
Банк-емітент відображає в обліку переказ (зарахування) коштів на поточні рахунки фізичних осіб	1001, 1002, 2620, 2630	2620
Банк - учасник платіжної системи здійснює переказ коштів фізичних осіб на їх поточні рахунки, відкриті в банку-емітенті	1001, 1002, 2620, 2630	2924
	2924	1200, 1500, 1600
Банк-емітент відображає переказ (зарахування) коштів на поточні рахунки фізичних осіб, здійснений через банк - учасник платіжної системи	1200, 1500	2924
	2924	2620
Банк, який не є учасником платіжної системи, відображає переказ коштів на поточні рахунки фізичних осіб, відкриті в банку-емітенті	1001, 1002, 2620, 2630	2902, 2909
	2902, 2909	1200, 1500, 1600
Банк-емітент здійснює зарахування коштів на поточні рахунки фізичних осіб	1200, 1500, 1600	2620
Бухгалтерський облік операцій з переказу (зарахування) коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання		
Банк-емітент відображає в обліку операції із зарахування коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання	1001, 1002, 2600, 2650	2600, 2650
Банк - учасник платіжної системи здійснює переказ коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання, відкриті в банку-емітенті	1001, 1002, 2600, 2650	2924
	2924	1200, 1500, 1600
Банк-емітент здійснює зарахування суми переказу на поточні рахунки суб’єктів господарювання	1200, 1500,	2924
	2924	2600, 2650
Банк, який не є учасником платіжної системи, здійснює переказ коштів з поточних рахунків суб'єктів господарювання на їх поточні рахунки, відкриті в банку-емітенті	2600, 2650	1200, 1500, 1600

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
Банк-емітент відображає зарахування суми переказу на поточні рахунки суб'єктів господарювання	1200, 1500, 1600	2600, 2650
Бухгалтерський облік операцій еквайрингу під час розрахунків платіжними картками за товари (послуги)		
Банк-еквайр відображає в обліку розрахунки за придбані держателем платіжної картки товари та отримані послуги:		
- зарахування коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання - торговців	2924	2600
- отримання коштів від банку-емітента	1200, 1500	2924
Банк-еквайр, який одночасно є банком-емітентом, відображає в бухгалтерському обліку переказ коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання - торговців		
- списання коштів з поточних рахунків клієнтів-платників	2600, 2620, 2650	2924
- зарахування коштів на поточні рахунки суб'єктів господарювання - торговців	2924	2600
Банк-емітент відображає в бухгалтерському обліку переказ коштів з поточних рахунків держателів платіжних карток за отримані товари (послуги) банку-еквайру:		
- списання коштів з поточних рахунків клієнтів-платників	2600, 2620, 2650	2924
- переказ коштів банку-еквайру	2924	1200, 1500, 1600

Контрольні питання

1. Що слід розуміти під безготівковими розрахунками банків? Які рахунки банки мають право відкривати своїм клієнтам для виконання платіжних операцій?

2. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють безготівкові розрахунки банків.

3. Що таке платіжна операція? Хто такі ініціатор та надавач платіжних послуг при безготівкових розрахунках?

4. Дайте коротку характеристику платіжній інструкції та основним моментам, що пов'язані зі здійсненням розрахунків за допомогою цього платіжного документа.

5. Назвіть обов'язкові реквізити платіжної інструкції.

6. Який порядок виконання надавачами платіжних послуг кредитового та дебетового переказів коштів?

7. Який порядок виконання надавачами платіжних послуг примусового списання (стягнення) коштів?

8. Що таке платіжна картка? Які види платіжних карток бувають? Назвіть особливості обліку розрахунків з допомогою платіжних карток.

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. ТОВ «Аврора» перерахувало 5 600 грн на поточний рахунок ТОВ «Ніка», що обслуговується у філії цього ж банку.

2. На користь ТОВ «Січ» надійшли кошти у сумі 9 200 грн від ТОВ «Велич», що має рахунок у іншому банку, при цьому у електронному розрахунковому документі зазначена дата валютування – наступний день.

3. Списано 1 800 грн з рахунку ТОВ «Сила» і перераховано ТОВ «Гарант», що має рахунок в іншому банку.

4. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи Захарченко О.Б. 1 140 грн, що надійшли раніше від фізичної особи Фещенка Т.С., що обслуговується в іншому банку.

5. Списано 1 600 грн з рахунку ТОВ «Воля» на рахунок ТОВ «Традиція», що також є клієнтом банку.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Таблиця 3.4 – Журнал реєстрації операцій з обліку безготівкових розрахунків

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	2	3	4	5
1	ТОВ «Аврора» перерахувало грошові кошти на поточний рахунок ТОВ «Ніка», що обслуговується у філії цього ж банку			
	- банк платника (ТОВ «Аврора»)	2600	2600	5600
	- банк одержувача (ТОВ «Ніка»)	1200	2600	5600
2	На користь ТОВ «Січ» надійшли кошти від ТОВ «Велич»			
	- банк платника (ТОВ «Велич»)	2600	1500	9 200
	- банк одержувача (ТОВ «Січ»)			
	а) до настання дати валютування	1500	2932	9 200
	б) на початок операційного дня, який визначений датою валютування	2932	2600	9 200
3	Списано з рахунку ТОВ «Сила» і перераховано ТОВ «Гарант», що має рахунок в іншому банку			
	- банк платника (ТОВ «Сила»)	2600	1500	1 800
	- банк одержувача (ТОВ «Гарант»)	1500	2600	1 800
4	У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи Захарченко О.Б. грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи Фещенка Т.С., який обслуговується в іншому банку			

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4	5
	- банк платника (Фещенко Т.С.)	2620	1500	1 140
	- банк одержувача (Захарченко О.Б.)			
	а) до настання дати валютування	1500	2942	1 140
	б) на початок операційного дня, який визначений датою валютування	2942	2620	1 140
5	Списано з рахунку ТОВ «Воля» грошові кошти на рахунок ТОВ «Традиція», що також є клієнтом банку			1 600
	- банк платника (ТОВ «Воля»)	2600	2600	1600
	- банк одержувача (ТОВ «Традиція»)	1200	2600	1600

Завдання 2. Протягом дня банком-емітентом платіжних карток були проведені такі операції:

1. Здійснено зарахування суми переказу на поточний рахунок ТОВ «Вектор» – 12 700 грн.

2. Здійснено зарахування коштів на поточний рахунок Дмитренко К.Я. – 3 820 грн.

3. Здійснено списання коштів з поточного рахунку ТОВ «Надія» за отримані товари та виконано переказ коштів банку-еквайру – 45 600,00 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за цими операціями.

Таблиця 3.5 – Журнал реєстрації операцій з обліку безготівкових розрахунків

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Здійснено зарахування суми переказу на поточний рахунок ТОВ «Вектор»	1200	2600	12 700
2	Здійснено зарахування коштів на поточний рахунок Дмитренко К.Я	1200	2620	3 820
3.1	Здійснено списання коштів з поточного рахунку ТОВ «Надія» за отримані товари	2600	2924	45 600
3.2	Виконано переказ коштів банку-еквайру	2924	1200	45 600

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Перераховано грошові кошти підприємством «А на поточний рахунок підприємства «Г», при цьому обидва підприємства обслуговуються в різних банках – 7 250 грн.

2. Надійшли кошти від підприємства «Ф» на користь підприємства «В», що мають рахунки у одному банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 6 720 грн.

3. Списано з рахунку підприємства «Д» і перераховано підприємству «К», що має рахунок в іншому банку (при цьому датою валютування є наступний вівторок) – 2 460 грн.

4. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «М» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Т», яка обслуговується в цьому ж банку – 1 899 грн.

5. Списано з рахунку підприємства «О» на рахунок підприємства «С», що є клієнтом іншого банку – 4 980 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 2. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Списано з рахунку підприємства «Ж» і перераховано підприємству «П», що має рахунок в іншому банку (при цьому датою валютування є наступний вівторок) – 8 130 грн.

2. Надійшли кошти від підприємства «З» на користь підприємства «Х», що мають рахунки у одному банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 4 120 грн.

3. Списано з рахунку підприємства «О» на рахунок підприємства «Т», що є клієнтом іншого банку – 10 200 грн.

4. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «П» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Н», яка обслуговується в цьому ж банку – 2 710 грн.

5. Перераховано грошові кошти підприємством «В на поточний рахунок підприємства «А», при цьому обидва підприємства обслуговуються в різних банках – 2 900 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 3. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Перераховано грошові кошти підприємством «М на поточний рахунок підприємства «К», при цьому обидва підприємства обслуговуються в одному банку – 2 010 грн.

2. Надійшли кошти від підприємства «Ф» на користь підприємства «О», що має рахунок у іншому банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 7 220 грн.

3. Списано з рахунку підприємства «Л» і перераховано підприємству «Т», що має рахунок в іншому банку – 3 040 грн.

4. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «С» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Я», яка обслуговується в іншому банку – 2 050 грн.

5. Списано з рахунку підприємства «В» на рахунок підприємства «Г», що також є клієнтом цього банку – 18 200 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 4. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Списано з рахунку підприємства «Р» на рахунок підприємства «С», що також є клієнтом цього банку – 11 800 грн.

2. Списано з рахунку підприємства «А» і перераховано підприємству «Ж», що має рахунок в іншому банку – 3 110 грн.

3. Перераховано грошові кошти підприємством «К» на поточний рахунок підприємства «М», при цьому обидва підприємства обслуговуються в одному банку – 4 800 грн.

4. Надійшли кошти від підприємства «Ч» на користь підприємства «Д», що має рахунок у іншому банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 14 620 грн.

5. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «У» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Б», яка обслуговується в іншому банку – 2 790 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 5. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «Б» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «О», яка обслуговується в цьому ж банку – 11 829 грн.

2. Списано з рахунку підприємства «Ю» і перераховано підприємству «Х», що має рахунок в іншому банку (при цьому датою валютування є наступний вівторок) – 13 160 грн.

3. Перераховано грошові кошти підприємством «Ф на поточний рахунок підприємства «С», при цьому обидва підприємства обслуговуються в різних банках – 41 100 грн.

4. Надійшли кошти від підприємства «У» на користь підприємства «В», що мають рахунки у одному банку (при цьому датою валютування є наступний день)

– 16 900 грн.

5. Списано з рахунку підприємства «Н» на рахунок підприємства «Ч», що є клієнтом іншого банку – 8 180 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 6. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Перераховано грошові кошти підприємством «О на поточний рахунок підприємства «Р», при цьому обидва підприємства обслуговуються в різних банках – 8 130 грн.

2. Списано з рахунку підприємства «З» і перераховано підприємству «Ч», що має рахунок в іншому банку (при цьому датою валютування є наступний вівторок) – 14 850 грн.

3. Списано з рахунку підприємства «Т» на рахунок підприємства «Н», що є клієнтом іншого банку – 16 900 грн.

4. Надійшли кошти від підприємства «Е» на користь підприємства «У», що мають рахунки у одному банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 14 140 грн.

5. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «Я» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Ш», яка обслуговується в цьому ж банку – 12 310 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 7. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Надійшли кошти від підприємства «Т» на користь підприємства «М», що має рахунок у іншому банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 27 220 грн.

2. Списано з рахунку підприємства «Н» і перераховано підприємству «В», що має рахунок в іншому банку – 23 070 грн.

3. Перераховано грошові кошти підприємством «С на поточний рахунок підприємства «А», при цьому обидва підприємства обслуговуються в одному банку – 84 000 грн.

4. Списано з рахунку підприємства «Г» на рахунок підприємства «Я», що також є клієнтом цього банку – 11 600 грн.

5. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «Ц» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «І», яка обслуговується в іншому банку – 32 010 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Вправа 8. Протягом дня банком були проведені такі операції:

1. Надійшли кошти від підприємства «Я» на користь підприємства «Ф», що має рахунок у іншому банку (при цьому датою валютування є наступний день) – 34 600 грн.

2. Списано з рахунку підприємства «А» на рахунок підприємства «К», що також є клієнтом цього банку – 41 800 грн.

3. Перераховано грошові кошти підприємством «Ч» на поточний рахунок підприємства «Н», при цьому обидва підприємства обслуговуються в одному банку – 24 890 грн.

4. У зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи «В» грошові кошти, що надійшли раніше від фізичної особи «Е», яка обслуговується в іншому банку – 22 630 грн.

5. Списано з рахунку підприємства «Х» і перераховано підприємству «Т», що має рахунок в іншому банку – 26 110 грн.

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Тести

1. Перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів – це:

а) готівкові розрахунки;

б) безготівкові розрахунки;

в) депозитні операції;

г) кредитні операції.

2. Рахунок, що відкривається банком клієнту для зберігання коштів і виконання платіжних операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства – це:

а) поточний;

б) депозитний;

в) кореспондентський;

г) ескроу.

3. Документ, який містить розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції – це:
а) чек;
б) платіжна інструкція;
в) акредитив;
г) немає правильної відповіді.

4. Електронний платіжний засіб у вигляді пластикового чи іншого виду документа – це:
а) платіжна картка;
б) платіжний застосунок;
в) платіжний пристрій;
г) платіжна інструкція.

5. Які розрізняють види платіжних карток за типами держателів?
а) ембосовані та неембосовані;
б) магнітні та смарт-картки;
в) особисті, корпоративні, сімейні;
г) дебетові, кредитні та змішані.

6. Які розрізняють види платіжних карток за функціональними характеристиками?
а) особисті, корпоративні, сімейні;
б) магнітні та смарт-картки;
в) ембосовані та неембосовані;
г) дебетові, кредитні та змішані.

7. Яка схема розрахунків передбачає здійснення клієнтом операцій з використанням платіжної картки виключно в межах залишку коштів, які обліковуються на його картковому рахунку?
а) дебетова;
б) дебетово-кредитна;
в) кредитна;
г) змішана.

8. Якою бухгалтерською проводкою відображається надходження в банк коштів на користь фізичної особи, яка не має рахунку в цьому банку?
а) Дт 1200 Кт 2909;
б)Дт 2909 Кт 1002;

в) Дт 2620 Кт 1200;
г) Дт 1200 Кт 2620.

9. Бухгалтерський запис Дт 1200 Кт 2620 означає:
а) банк здійснює зарахування коштів на поточні рахунки фізичних осіб;
б) видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку;
в) банк відображає зарахування суми переказу на поточні рахунки суб'єктів господарювання;
г) повернення фізичній особі депозиту.

10. Бухгалтерський запис Дт 1200 Кт 2600 означає:
а) банк здійснює зарахування коштів на поточні рахунки фізичних осіб;
б) видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку;
в) банк відображає зарахування суми переказу на поточні рахунки суб'єктів господарювання;
г) повернення суб'єкту господарювання депозиту.

Тема 4. Облік депозитів банків

4.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація депозитів банків
4.2 Загальні положення про порядок здійснення банками вкладних (депозитних) операцій
4.3 Рахунки, що використовуються для обліку вкладів (депозитів) клієнтів банку
4.4 Облік операцій з вкладами (депозитами) клієнтів банку

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку депозитів банків

Основні терміни і поняття: вклад (депозит), вкладна (депозитна) операція, довгостроковий депозит, короткостроковий депозит, вклад (депозит) на вимогу, вклад (депозит) строковий, ощадний сертифікат банку, справедлива вартість, амортизована собівартість, ефективна ставка відсотка

4.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація депозитів банків

Нормативно-правове регулювання вкладних (депозитних) операцій банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
  - ✓ МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- *на національному рівні*:

❖ Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку, затверджене постановою Правління Національного банку України № 516 від 03.12.2003 р.;

❖ Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, затверджена постановою Правління Національного банку України № 162 від 29.07.2022 р.;

❖ Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 р.;

❖ Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами, затверджене виконавчою дирекцією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 14 від 09.08.2012 р.;

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 14 від 21.02.2018 р.

Вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Вкладна (депозитна) операція – це операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладника або для вкладника на вкладний (депозитний) рахунок вкладника в банку на договірних засадах, уключаючи видачу йому ощадного сертифіката.

Основні терміни, що стосуються вкладних (депозитних) операцій банків України, містяться в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1 – Основні терміни щодо вкладних (депозитних) операцій банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
1	2
вкладний (депозитний) рахунок	рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню відповідно до умов договору
довгостроковий вклад (депозит)	розміщені або залучені кошти на строк більше ніж один рік
короткостроковий вклад (депозит)	розміщені або залучені кошти на строк, що не перевищує один рік
вклад (депозит) на вимогу	грошові кошти або банківські метали, залучені банком від вкладника або які надійшли для вкладника на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника
вклад (депозит) строковий	грошові кошти або банківські метали, залучені банком від вкладника або які надійшли для вкладника на умовах повернення вкладу зі спливом установленого договором строку
вкладник	юридична / фізична особа або інші суб'єкти, які внесли/переказали готівкові (безготівкові) кошти або банківські метали на вкладний (депозитний) рахунок чи які отримали ощадний сертифікат банку України на умовах договору банківського вкладу
ощадний сертифікат банку	цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника на одержання після спливу встановленого строку суми вкладу та процентів, установлених сертифікатом, у банку, який його видав
справедлива вартість	ціна, яка була б отримана за продаж активу або сплачена за передавання зобов'язання у звичайній (упорядкованій невимушеній) операції між учасниками ринку на дату оцінки

Продовження таблиці 4.1

1	2
амортизована собівартість фінансового активу або фінансового зобов'язання	сума, у якій оцінюється фінансовий актив або фінансове зобов'язання під час первісного визнання, за вирахуванням отриманих або сплачених коштів [основної суми боргу, процентних доходів (витрат) або інших платежів, пов'язаних з ініціюванням фінансового активу або фінансового зобов'язання], збільшена або зменшена на величину накопиченої амортизації, розрахованої з використанням ефективної ставки відсотка
витрати на операцію	додаткові витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням, випуском або вибуттям фінансового активу чи зобов'язання і які не могли виникнути, якщо суб'єкт господарювання не випустив, не придбав або не реалізував фінансовий інструмент
ефективна ставка відсотка	ставка, яка точно дисконтує очікуваний потік майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії фінансового активу чи фінансового зобов'язання до валової балансової вартості фінансового активу або до амортизованої собівартості фінансового зобов'язання
метод ефективної ставки відсотка	метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання та розподілу доходів у вигляді процентів чи витрат на виплату процентів протягом відповідного періоду часу
система гарантування вкладів фізичних осіб	сукупність відносин, що регулюються законодавством, суб'єктами яких є Фонд, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, банки та вкладники
реєстр учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	реєстр, який ведеться Фондом та містить відомості про участь банку в системі обов'язкового гарантування вкладів фізичних осіб

Велика різноманітність депозитів зумовлює можливість класифікувати їх за такими ознаками, як:

1) ***за економічним змістом*** (*активні депозити* (розміщені) та *пасивні депозити* (залучені));

2) ***за строком користування*** (депозити *на вимогу* та *строкові* депозити);

3) ***за видами валютних цінностей, що внесені на депозит*** (депозити в *національній валюті*, депозити в *іноземній валюті*, депозити *в банківських металах*);

4) ***за категоріями вкладників*** (депозити *банків*, депозити *небанківських фінансових установ*, депозити *за рахунок бюджетних коштів*, депозити *юридичних осіб*, депозити *фізичних осіб*);

5) ***за формою визначення власника*** (*іменні* депозити, депозити *на пред'явника*);

6) ***за резидентністю*** (депозити *резидентів*, депозити *нерезидентів*);

7) ***за цільовим призначенням*** (*дохідні* депозити, *гарантійні* депозити);

8) ***за режимом функціонування*** (*з правом поповнення, без права поповнення*);

9) ***за методом нарахування процентів*** (депозити з *фіксованою* процентною ставкою, депозити з *плаваючою* процентною ставкою, депозити, за якими нараховуються *«прості» проценти*, депозити, за якими нараховуються *«складні» проценти*);

10) ***за терміном нарахування процентів*** (депозити зі *щомісячним нарахуванням* процентів, депозити зі *щоквартальним нарахуванням* процентів, депозити зі *щорічним нарахуванням* процентів, *«авансові депозити»*);

11) ***за способом юридичного оформлення зобов'язань за депозитом*** (депозити, що оформляються *договором банківського рахунку*, депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) *з видачею ощадної книжки*, депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) *з видачею ощадного (депозитного) сертифіката*, депозити, що оформляються договором банківського рахунку або вкладу (депозиту) *з видачею платіжної картки*).

4.2 Загальні положення про порядок здійснення банками вкладних (депозитних) операцій

Відкриття і закриття банком вкладних (депозитних) рахунків вкладникам у національній та іноземних валютах або банківських металах здійснюються в порядку, установленому нормативно-правовим актом Національного банку з питань відкриття і закриття рахунків користувачам.

Особливості залучення банком грошових коштів або банківських металів на вклад (депозит) *регулюються договором та внутрішніми документами банку*, розробленими відповідно до законодавства України.

Банк *самостійно встановлює процентні ставки* за вкладними (депозитними) операціями.

Проценти на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу, нараховуються *від дня, наступного за днем надходження до банку* грошових коштів або банківських металів, *до дня, який передує поверненню* грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших підстав.

Залучення банком вкладів (депозитів) від вкладників підтверджується ***договором банківського вкладу***.

За договором банківського вкладу одна сторона (банк), що прийняла від іншої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, *зобов'язується виплачувати вкладникові цю суму та проценти* на неї або дохід в

іншій формі на умовах та в порядку, установлених договором.

Договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу (депозиту) *на першу вимогу* (вклад (депозит) на вимогу) або на умовах повернення вкладу (депозиту) *зі спливом установленого договором строку* (строковий вклад (депозит)).

Письмова форма договору банківського вкладу вважається дотриманою, якщо внесення грошової суми на вкладний (депозитний) рахунок вкладника *підтверджено договором банківського вкладу* з видачею відповідного документа або ощадного сертифіката.

Договір банківського вкладу *визначає права, зобов'язання банку та вкладника* та інші умови, визначені законодавством України, і *має бути підписаний* сторонами договору (уповноваженими ними особами).

Банкам забороняється в односторонньому порядку *змінювати умови укладених договорів* банківського вкладу, зменшувати розмір процентної ставки (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, установлених законом.

Банк *має право укладати* з фізичними та юридичними особами договори банківського вкладу *на користь третьої особи* відповідно до законодавства України. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред'явлення нею до банку першої вимоги, що випливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами.

Банк сплачує вкладнику суму вкладу (депозиту) і нараховані за ним проценти:

1) *у національній валюті*, якщо грошові кошти залучені на вкладний (депозитний) рахунок у національній валюті;

2) *у валюті вкладу (депозиту)*, якщо грошові кошти залучені на вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника – у національній валюті;

3) *у банківських металах*, якщо вкладний (депозитний) рахунок відкритий у банківських металах, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника – у національній валюті.

Грошові кошти на вкладний (депозитний) рахунок фізичної особи можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого власного вкладного (депозитного), поточного або платіжного рахунку і повертаються банком готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок після закінчення строку, визначеного в договорі банківського вкладу, або настання інших обставин, визначених законодавством України чи договором банківського вкладу.

Банк зобов'язаний для вкладників - фізичних осіб установлювати однакові умови договору банківського вкладу відповідного виду, крім випадків,

передбачених законодавством України.

Банк зараховує грошові кошти або банківські метали на *вкладний (депозитний) рахунок суб'єкта господарювання*, юридичної особи-нерезидента, відокремленого підрозділу юридичної особи-нерезидента, представництва юридичної особи-нерезидента, яке не здійснює підприємницької діяльності, офіційного представництва, міжнародної організації, відокремленого підрозділу міжнародної організації, представництва іншої організації, інвестора, перераховані з власного поточного рахунку вкладника, і після настання обставин їх повернення, визначених договором банківського вкладу, повертає на поточний рахунок цього вкладника, крім випадків, передбачених законодавством України.

За вкладним (депозитним) рахунком як фізичної особи, так і суб'єкта господарювання можуть проводитись операції, пов'язані з:

1) *відступленням власником такого рахунку на користь іншої особи-резидента* права вимоги за договором банківського вкладу щодо виплати грошової суми (вкладу) у національній валюті та процентів на неї. Грошові кошти з вкладного (депозитного) рахунку перераховуються на поточний/платіжний рахунок у національній валюті особи-резидента, якій були відступлені відповідні права вимоги за договором банківського вкладу;

2) *реалізацією майнових прав* на суму коштів, що зберігаються на вкладному (депозитному) рахунку, відповідно до договору застави.

4.3 Рахунки, що використовуються для обліку вкладів (депозитів) клієнтів банку

Вклади (депозити) на вимогу клієнтів банку

Залучення банком коштів клієнтів на вклади (депозити) на вимогу оформлюється *договором банківського рахунку*, що є підставою для відкриття поточного рахунку.

Кошти клієнтів, залучені банком на вклади (депозити) на вимогу, обліковуються на рахунках ***2 класу «Операції з клієнтами», 26 розділу «Кошти клієнтів банку»*** *260 групи «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 262 групи «Кошти на вимогу фізичних осіб» та 265 групи «Кошти небанківських фінансових установ»*, зокрема: *2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»; 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»; 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ».*

Рахунки 2600, 2620 та 2650 є активно-пасивними, за дебетом цих рахунків проводяться суми перерахувань, виплат за розпорядженням власників рахунків згідно з режимом роботи рахунків; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; надані кредити овердрафт. За

кредитом рахунків проводяться суми, що надходять у встановленому порядку на рахунки клієнтів згідно з режимом роботи рахунків; суми залишків кредитів овердрафт, що перераховані на рахунки простроченої заборгованості.

За користування коштами на вимогу, що знаходяться на рахунках клієнтів, банки нараховують і виплачують їх власникам проценти, які для банку стають *процентними витратами*.

Процентні витрати банку за коштами на вимогу клієнтів обліковуються на рахунках ***7 класу «Витрати»***, ***70 розділу «Процентні витрати»*** *702 групи «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю», 704 групи «Процентні витрати за операціями з фізичними особами» та 707 групи «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»,* зокрема: *7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю», 7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб», 7070 «Процентні витрати за коштами на вимогу небанківських фінансових установ»*.

Нарахування процентних витрат *в іноземній валюті* за депозитами на вимогу клієнтів здійснюється з використанням *технічних рахунків валютної позиції*, що знаходяться в ***3 класі «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», 38 розділі «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*** *380 групи «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*, а саме: *рахунок 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та рахунок 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».*

За проведення операцій за розпорядженням власника поточного рахунку, банки отримують комісійну винагороду, що для банків представляє собою *комісійні доходи*.

Комісійні доходи за операціями з клієнтами обліковуються на рахунках ***6 класу «Доходи», 65 розділу «Комісійні доходи»***, *651 групи «Комісійні доходи за операціями з клієнтами»*, а саме рахунку *6510 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»*.

Строкові депозити клієнтів банку

Кошти клієнтів, залучені банком на строкові вклади, обліковуються на рахунках ***2 класу «Операції з клієнтами», 26 розділу «Кошти клієнтів банку»*** *261 групи «Строкові кошти суб'єктів господарювання», 263 групи «Строкові кошти фізичних осіб», 265 групи «Кошти небанківських фінансових установ»*, зокрема: *2610 «Строкові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», 2630*

«Строкові вклади (депозити) фізичних осіб», 2651 «Строкові вклади (депозити) небанківських фінансових установ».

Нарахування процентних витрат *в іноземній валюті* за строковими депозитами клієнтів здійснюється також з використанням *технічних рахунків валютної позиції*, що знаходяться в ***3 класі «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», 38 розділі «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*** *380 групи «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*, а саме: *рахунок 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та рахунок 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».*

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова, банк одразу визнає прибуток. Для відображення різниці між номінальною вартістю залученого вкладу (депозиту) та його справедливою вартістю використовуються рахунки *2616 «Неамортизований дисконт/премія за строковими коштами суб'єктів господарювання»* або *2636 «Неамортизований дисконт/премія за строковими коштами фізичних осіб»*, а також рахунок доходів *6398 «Дохід під час первісного визнання фінансових зобов'язань за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива»*.

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк одразу визнає збиток. Для відображення різниці між справедливою вартістю залученого вкладу (депозиту) та його номінальною вартістю використовуються все ті ж рахунки *2616* або *2636*, а також рахунок витрат *7398 «Витрати під час первісного визнання фінансових зобов'язань за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива»*.

4.4 Облік операцій з вкладами (депозитами) клієнтів банку

Облік операцій з вкладами (депозитами) на вимогу клієнтів банку

Відображення операцій з обліку вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банку міститься в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Операції банку на поточних рахунках клієнтів		
Зарахування готівки від клієнтів-фізичних осіб на їх поточні рахунки	1001, 1002	2620
Зарахування готівки від клієнтів-юридичних осіб на їх поточні рахунки	1001, 1002	2600

Продовження таблиці 4.2

1	2	3
Зарахування банком коштів, що надійшли на користь клієнтів (фізичних та юридичних осіб) на їх поточні рахунки	1200, 1500	2620, 2600
Виплата касою банку готівки клієнтам (фізичним та юридичним особам) з їх поточних рахунків	2620, 2600	1001, 1002
Перерахування коштів з поточних рахунків клієнтів (фізичних та юридичних осіб) на користь інших осіб, що мають рахунки в інших банках	2620, 2600	1200, 1500
Процентні витрати за коштами на вимогу клієнтів банку		
Нарахування процентних витрат в національній валюті за коштами на вимогу клієнтів:		
- за коштами на вимогу суб'єктів господарювання	7020	2608
- за коштами на вимогу фізичних осіб	7040	2628
Нарахування процентних витрат в іноземній валюті за коштами на вимогу клієнтів:		
- за коштами на вимогу суб'єктів господарювання		
а) на суму в іноземній валюті	3800	2608
б) на суму в національній валюті	7020	3801
- за коштами на вимогу фізичних осіб		
а) на суму в іноземній валюті	3800	2628
б) на суму в національній валюті	7040	3801
Сплата нарахованих банком процентів в національній та іноземній валюті за коштами клієнтів:		
- суб'єктів господарювання	2608	1001, 1002, 2600, 2620
- фізичних осіб	2628	1001, 1002, 2600, 2620
Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів банку		
Нарахування банком комісійних доходів за розрахунково-касове обслуговування клієнтів:		
- в національній валюті	3570	6510
- в іноземній валюті		
а) на суму в валюті	3570	3800
б) на суму в гривні	3801	6510
Списання банком з рахунків клієнтів раніше нарахованих комісій за розрахунково-касове обслуговування	2600, 2620	3570
Отримання банком комісійної винагороди за одноразову послугу, здійснену за дорученням власника поточного рахунку:		
- в національній валюті	2600, 2620	6510
- в іноземній валюті		
а) на суму в валюті	2600, 2620	3800
б) на суму в гривні	3801	6510

Облік операцій з строковими депозитами клієнтів банку

Відображення операцій з обліку строкових вкладів (депозитів) клієнтів банку міститься в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку строкових вкладів (депозитів) клієнтів банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Відкриття депозиту		
Залучення коштів клієнтів на строкові вклади (депозити):		
- на суму коштів, залучених від суб'єктів господарювання	2600	2610
- на суму коштів, залучених від фізичних осіб	1001, 1002, 2620	2630
У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова, банк одразу визнає прибуток:		
- на суму вкладу (депозиту)	1001, 1002, 2600, 2620	2610, 2630
- на різницю між номінальною вартістю залученого вкладу (депозиту) та його справедливою вартістю	2616, 2636	6398
У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк одразу визнає збиток:		
- на суму вкладу (депозиту)	1001, 1002, 2600, 2620	2610, 2630
- на різницю між справедливою вартістю залученого вкладу (депозиту) та його номінальною вартістю	7398	2616, 2636
Процентні витрати за строковим депозитом		
Нарахування процентних витрат в національній валюті за строковими депозитами клієнтів:		
- за коштами на вимогу суб'єктів господарювання	7021	2618
- за коштами на вимогу фізичних осіб	7041	2638
Нарахування процентних витрат в іноземній валюті за строковими депозитами клієнтів		
- за строковими коштами суб'єктів господарювання		
а) на суму в іноземній валюті	3800	2618
б) на суму в національній валюті	7021	3801
- за строковими коштами фізичних осіб		
а) на суму в іноземній валюті	3800	2638
б) на суму в національній валюті	7041	3801
Амортизація дисконту за залученими вкладами (депозитами):		
А) в національній валюті:		
- для суб'єктів господарювання	7021	2616
- для фізичних осіб	7041	2636
Б) в іноземній валюті:		
- для суб'єктів господарювання		
а) на суму в валюті	3800	2616
б) на суму в гривні	7021	3801
- для фізичних осіб		
а) на суму в валюті	3800	2636
б) на суму в гривні	7041	3801

Продовження таблиці 4.3

1	2	3
Амортизація премії за залученими вкладами (депозитами):		
А) в національній валюті:		
- для суб'єктів господарювання	2616	7021
- для фізичних осіб	2636	7041
Б) в іноземній валюті:		
- для суб'єктів господарювання		
а) на суму в валюті	2616	3800
б) на суму в гривні	3801	7021
- для фізичних осіб		
а) на суму в валюті	2636	3800
б) на суму в гривні	3801	7041
Сплата нарахованих банком процентів в національній та іноземній валюті за коштами клієнтів:		
- суб'єктів господарювання	2618	2600, 2610
- фізичних осіб	2638	1001, 1002, 2620, 2630
Повернення суми номіналу депозитів клієнтам у визначений договором строк:		
- для суб'єктів господарювання	2610	2600
- для фізичних осіб	2630	1001, 1002, 2620

Контрольні питання

1. Що таке вкладна (депозитна) операція? Що представляє собою вклад (депозит)?

2. Які основні види депозитів Вам відомі? Дайте їх коротку характеристику.

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні вкладні (депозитні) операції банків.

4. Які загальні положення щодо порядку здійснення банками вкладних (депозитних) операцій Ви можете назвати?

5. Охарактеризуйте рахунки, які використовуються для обліку вкладних (депозитних) операцій.

6. Який порядок обліку вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банку?

7. Назвіть особливості обліку строкових депозитів клієнтів банку.

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. 31 серпня звітного року Тараненко Д.Р. уклала з банком депозитний договір терміном 30 днів і внесла в касу банку 20 000 доларів США. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 7 % річних. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. Метод розрахунку кількості днів – 30/360. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,4507 грн/дол.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами фізичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

1. Відображаємо залучення банком коштів Тараненко Д.Р. на строковий депозит (31.08):

Дт 1002 20 000 дол.

Кт 2630 20 000 дол.

2. Здійснюємо нарахування процентів за депозитом (30.09) за період 1.09 - 30.09:

20 000 дол. х 7 % / 360 днів х 30 днів = 116,67 дол. США

1) Дт 3800 116,67 дол.

Кт 2638 116,67 дол

116,67 дол. х 41,4507 грн/дол. = 4 836,05 грн

2) Дт 7041 4 836,05 грн

Кт 3801 4 836,05 грн

3. Показуємо повернення банком депозиту і нарахованих процентів Тараненко Д.Р. (01.10)

Дт 2630 20 000 дол.

Дт 2638 116,67 дол.

Кт 1002 20 116,67 дол.

Завдання 2. 10 травня звітного року ТОВ «Надія» уклало з банком депозитний договір на суму 400 000 грн строком на 50 днів. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 18 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. ТОВ «Надія» перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами юридичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

1. Відображаємо залучення банком коштів ТОВ «Надія» на депозит (10.05):

Дт 2600 400 000 грн

Кт 2610 400 000 грн

2. Здійснюємо нарахування процентів за депозитом (31.05) за період 11.05-31.05:

400 000 грн х 18 % /365 днів х 21 день = 4 142,47 грн

Дт 7021 4 142,47 грн

Кт 2618 4 142,47 грн

3. Показуємо зарахування на поточний рахунок ТОВ «Надія» нарахованих за травень процентів:

Дт 2618 4 142,47 грн

Кт 2600 4 142,47 грн

4. Здійснюємо нарахування процентів за депозитом (30.06) за період 1.06-29.06:

400 000 грн х 18 % /365 днів х 29 день = 5 720,55 грн

Дт 7021 5 720,55 грн

Кт 2618 5 720,55 грн

5. Показуємо зарахування на поточний рахунок ТОВ «Надія» нарахованих за червень процентів та повернення самого номіналу депозиту:

Дт 2618 5 720,55 грн

Дт 2610 400 000 грн

Кт 2600 405 720,55 грн

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. 31.10 Ткаченко О.Я. уклала з банком депозитний договір терміном 60 днів і внесла в касу банку 25 000 гривень. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 17 % річних. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. Метод розрахунку кількості днів – 30/360. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами фізичної особи, нарахувати

проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 2. 15.04 ТОВ «Вектор» уклало з банком депозитний договір на суму 350 000 гривень строком на 40 днів. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 17 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. ТОВ «Вектор» перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами юридичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 3. 31.10 Марченко Д.В. уклав з банком депозитний договір терміном 60 днів і вніс в касу банку 23 000 доларів США. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 6 % річних. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. Метод розрахунку кількості днів – 30/360. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,7902 грн/дол. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами фізичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 4. 18.05 ТОВ «Мета» уклало з банком депозитний договір на суму 50 000 доларів США строком на 40 днів. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 7 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. ТОВ «Мета» перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами юридичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 5. 31.10 Нестеренко Г.Д. уклала з банком депозитний договір терміном 60 днів і внесла в касу банку 29 000 гривень. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 19 % річних. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. Метод розрахунку кількості днів – 30/360. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами фізичної особи, нарахувати проценти за

депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 6. 18.04 ТОВ «Рух» уклало з банком депозитний договір на суму 520 000 гривень строком на 40 днів. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 16 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. ТОВ «Рух» перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами юридичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 7. 31.10 Максименко А.В. уклав з банком депозитний договір терміном 60 днів і вніс в касу банку 27 000 доларів США. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 8 % річних. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. Метод розрахунку кількості днів – 30/360. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,7169 грн/дол. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами фізичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Вправа 8. 21.05 ТОВ «Синергія» уклало з банком депозитний договір на суму 45 000 доларів США строком на 40 днів. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 8 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. ТОВ «Синергія» перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Скласти бухгалтерські проводки за операціями з строковими коштами юридичної особи, нарахувати проценти за депозитом та визначити суму грошових коштів, що має повернути банк клієнту після закінчення строку депозиту.

Тести

1. Вид операцій банку, пов’язаний із залученням грошових коштів або банківських металів від вкладника або для вкладника на рахунок вкладника в банку на договірних засадах – це:
а) кредитні операції;
б) депозитні операції;
в) інвестиційні операції;
г) немає правильної відповіді.

2. Цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника на одержання після спливу встановленого строку суми вкладу та процентів – це:
а) облігація;
б) вексель;
в) акредитив;
г) ощадний сертифікат.

3. Які розрізняють депозити за цільовим призначенням?
а) депозити на вимогу та строкові;
б) іменні депозити, депозити на пред’явника;
в) розміщені та залучені депозити;
г) дохідні та гарантійні депозити.

4. Які бувають депозити за економічним змістом?
а) іменні депозити, депозити на пред’явника;
б) депозити на вимогу та строкові;
в) дохідні та гарантійні депозити;
г) розміщені та залучені депозити.

5. Рахунки якого класу використовуються для обліку коштів клієнтів, залучених банком на вклади (депозити)?
а) 2-го класу;
б) 3-го класу;
в) 6-го класу;
г) 9-го класу.

6. Бухгалтерський запис Дт 2638 Кт 7041 означає:
а) нарахування банком процентів за депозитом юридичної особи;

б) сплата банком нарахованих процентів за депозитом фізичної особи;
в) нарахування процентів за депозитом фізичної особи;
г) залучення банком коштів фізичної особи на депозит.

7. Бухгалтерський запис Дт 2600 Кт 2610 означає:
а) залучення банком коштів фізичної особи на депозит;
б) сплата банком нарахованих процентів за депозитом фізичної особи;
в) нарахування банком процентів за депозитом юридичної особи;
г) залучення банком коштів юридичної особи на депозит.

8. Якою бухгалтерською проводкою відображається операція із залучення банком коштів фізичної особи на депозитний рахунок?
а) Дт 1002 Кт 2630;
б)Дт 1002 Кт 2610;
в) Дт 2600 Кт 2610;
г) Дт 2610 Кт 2600.

9. Якою бухгалтерською проводкою відображається сплата банком нарахованих процентів в національній валюті за депозитом юридичної особи?
а) Дт 2600 Кт 2610;
б)Дт 2618 Кт 1001;
в) Дт 2618 Кт 2600;
г) Дт 2618 Кт 7021.

10. Якою бухгалтерською проводкою відображається нарахування банком процентів за депозитом юридичної особи в національній валюті?
а) Дт 7021 Кт 2618;
б) Дт 2618 Кт 1001;
в) Дт 2618 Кт 2600;
г) Дт 2618 Кт 7021.

Тема 5. Облік кредитних активів банків

5.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація кредитів банків
5.2 Загальні положення про порядок кредитування банками
5.3 Рахунки, що використовуються для обліку кредитних активів банків
5.4 Облік операцій з кредитними активами банків

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку кредитних активів банків

Основні терміни і поняття: кредитні операції банку, банківський кредит, довгостроковий кредит, короткостроковий кредит, зобов'язання з кредитування, проценти, принципи банківського кредитування, кредитний договір

5.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація кредитів банків

Нормативно-правове регулювання кредитних операцій банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
  - ✓ МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;
  - ✓ МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- *на національному рівні*:
  - ❖ Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р.;
  - ❖ Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України № 1953-IX від 14.12.2021 р.;
  - ❖ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р.;
  - ❖ Про споживче кредитування : Закон України № 1734-VIII від 15.11.2016 р.;
  - ❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 14 від 21.02.2018 р.

Кредитні операції – це вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів таким шляхом: надання їх у тимчасове

користування або прийняття зобов'язань про надання певної суми коштів; надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів; розміщення депозитів; проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу; видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо; будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу); розстрочення платежу за продані банком активи.

Банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Варто відмітити, що надані банками кредити відносяться до категорії *фінансових активів*, які є одним із видів фінансових інструментів.

Терміни, що стосуються кредитних операцій банків України, містяться в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Окремі терміни щодо кредитних операцій банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
1	2
кредит	грошові кошти, які надаються надавачем фінансових послуг (кредитодавцем) особі (позичальнику) у користування на поворотній основі на визначений строк із сплатою процентів
довгостроковий кредит	наданий або отриманий кредит на строк більше ніж один рік
короткостроковий кредит	наданий або отриманий кредит на строк, що не перевищує один рік
зобов’язання з кредитування	зобов’язання банку надати клієнту кредит на певних умовах
проценти	відшкодуванням вартості грошей у часі та кредитного ризику стосовно основної суми, залишається не погашеною протягом визначеного часу, та може включати відшкодування інших звичайних ризиків і витрат, пов’язаних з кредитуванням, та маржи прибутку
прострочена заборгованість	заборгованість, не погашена в строк, установлений договором
кредитний реєстр Національного банку України	інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, зберігання, зміну, використання та поширення (надання) інформації про кредитні операції надавачів фінансових послуг та про стан виконання зобов’язань за такими операціями, аналіз та класифікацію кредитів та інших фінансових зобов’язань

Продовження таблиці 5.1

1	2
споживчий кредит (кредит)	грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника
загальна вартість кредиту для споживача	сума загального розміру кредиту та загальних витрат за споживчим кредитом
загальний розмір кредиту	сума коштів, які надані та/або можуть бути надані споживачу за договором про споживчий кредит
загальні витрати за споживчим кредитом	витрати споживача, пов'язані з отриманням, обслуговуванням та поверненням кредиту, включаючи проценти за користування кредитом, комісії та інші обов'язкові платежі за додаткові та/або супутні послуги кредитодавця, кредитного посередника (за наявності) та третіх осіб
кредитна лінія	вид кредиту, надання якого здійснюється повністю або частинами в узгоджені сторонами строки протягом строку кредитування
кредитодавець	банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати споживчі кредити
реальна річна процентна ставка	загальні витрати за споживчим кредитом, виражені у процентах річних від загального розміру виданого кредиту
амортизована собівартість фінансового активу	сума, у якій оцінюється фінансовий актив під час первісного визнання, за вирахуванням отриманих коштів [основної суми боргу, процентних доходів (витрат) або інших платежів, пов'язаних з ініціюванням фінансового активу], збільшена або зменшена на величину накопиченої амортизації, розрахованої з використанням ефективної ставки відсотка
справедлива вартість фінансового активу	ціна, яка була б отримана за продаж активу у звичайній (упорядкованій невимушеній) операції між учасниками ринку на дату оцінки

Велика різноманітність кредитів зумовлює можливість класифікувати їх за такими ознаками, як:

1) ***за суб'єктами кредитування*** (кредити, *надані банкам, небанківським фінансово-кредитним установам*; *органам державної влади*, *суб'єктам господарювання, фізичним особам*);

2) ***за об'єктом, що кредитується*** (*споживчі*, *іпотечні*, кредити, надані на *фінансування поточної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності*);

3) ***за терміном кредитування*** (*короткострокові* та *довгострокові* кредити);

4) ***за видом валютних цінностей***, в якому надано кредит (кредити в *національній валюті*; кредити в *іноземній валюті*; кредити в *банківських металах*);

5) ***за критерієм забезпечення*** (*забезпечені* та *незабезпечені* кредити);

6) ***за ступенем ризику*** (*стандартні* та *з підвищеним ризиком*);

7) ***за строком повернення*** (*строкові*; *до запитання*; *пролонговані*; *прострочені*);

8) ***за характером визначення процента*** (кредити з *фіксованою процентною ставкою* та з *плаваючою процентною ставкою*);

9) ***за способом сплати відсотків*** (кредити з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (*звичайний кредит*); з виплатою процента авансом одночасно з одержанням позичкових коштів (*дисконтний кредит*);

10) ***за галузевою спрямованістю*** (кредити в *промисловість*; кредити в *сільське господарство*; кредити в *торгівлю*; кредити в *будівництво*; кредити в інші галузі);

11) ***за методом надання*** (кредити, які клієнти одержують *одноразово*; *перманентно*; *гарантовано*).

5.2 Загальні положення про порядок кредитування банками

Надання банком кредитів здійснюється в порядку, установленому нормативно-правовими актами України та з дотриманням основних принципів банківського кредитування.

Принципи банківського кредитування:

- *цільовий характер* (виданий кредит повинен використовуватися на досягнення цілей, окреслених у кредитному договорі);
- *строковість* (кредитні кошти надаються на чітко визначений строк, який сторони узгоджують у момент вступу в кредитні відносини);
- *платність* (позичальник повертає кредитору не лише основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у вигляді процентів);
- *забезпеченість* (гарантією повернення позики виступає застава майна або майнових прав, що покликана захистити інтереси кредитора та не допустити збитків через неповернення боргу);
- *поверненість* (позичальник повинен повернути кредитору всю суму позичених коштів).

Особливості кредитування *регулюються банківським кредитним договором та внутрішніми документами банку*, розробленими відповідно до законодавства України.

За ***кредитним договором*** банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Кредитний договір укладається *у письмовій формі*. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною. Тип процентної ставки, її розмір, порядок сплати *визначається кредитним договором* та залежить від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів на дату укладення договору.

Фіксована процентна ставка є незмінною протягом усього строку кредитного договору. Встановлений договором розмір фіксованої процентної ставки не може бути збільшено кредитодавцем в односторонньому порядку. Умова договору щодо права кредитодавця змінювати розмір фіксованої процентної ставки в односторонньому порядку є нікчемною.

У разі застосування *змінюваної процентної ставки* кредитодавець самостійно, з визначеною у кредитному договорі періодичністю, має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором. Кредитодавець зобов'язаний письмово повідомити позичальника, а в разі збільшення процентної ставки – поручителя та інших зобов'язаних за договором осіб про зміну процентної ставки протягом 15 календарних днів, що настають за днем, з якого застосовується нова ставка.

У разі *незгоди позичальника із збільшенням процентної ставки* позичальник зобов'язаний погасити заборгованість за договором у повному обсязі протягом 30 календарних днів з дня отримання повідомлення про збільшення процентної ставки. З дня погашення заборгованості за кредитним договором у повному обсязі зобов'язання сторін за таким договором припиняються. При цьому до моменту повного погашення заборгованості, але не більше 30 календарних днів з дати отримання повідомлення про збільшення процентної ставки, застосовується попередній розмір процентної ставки.

У кредитному договорі встановлюється *порядок розрахунку змінюваної процентної ставки* із застосуванням *погодженого сторонами індексу*.

Договір банківського кредитування повинен містити:

1) назву договору;

2) номер, дату та місце укладення договору;

3) відомості про надавача кредиту: найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

4) відомості про клієнта, який отримує кредит:

а) для фізичної особи – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), відомості про місце проживання або місце перебування, реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта/номер паспорта у формі картки (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються

від прийняття реєстраційного номера платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті);

б) для фізичної особи - підприємця – прізвище, ім’я, по батькові (за наявності), відомості про місце проживання або місце перебування, реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта/номер паспорта у формі картки;

в) для юридичної особи – найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

5) предмет договору;

6) розмір кредиту, зазначений у грошовому виразі, строки (термін) дії договору та умови взаєморозрахунків;

7) порядок зміни умов і припинення дії договору;

8) необхідність отримання додаткових чи супутніх послуг (за наявності);

9) права та обов’язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;

10) порядок та умови відмови від договору (за наявності);

11) контактні дані та підписи сторін договору.

5.3 Рахунки, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку

Для обліку наданих банком клієнтам кредитів використовуються рахунки ***2 класу «Операції з клієнтами»*** наступних розділів та груп, зокрема:

20 розділ «Кредити, що надані суб’єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»:

201 «Кредити, що надані за операціями репо суб’єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

202 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб’єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

203 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб’єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб’єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

207 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб’єктам господарювання, який обліковується за амортизованою собівартістю»;

208 «Іпотечні кредити, що надані суб’єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю».

21 розділ «Кредити, що надані органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю»:

210 «Кредити, що надані органам державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

211 «Кредити, що надані органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

212 «Іпотечні кредити, що надані органам державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

213 «Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю».

22 розділ «Кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю»:

220 «Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

221 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам, який обліковується за амортизованою собівартістю»;

222 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

223 «Іпотечні кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю».

23 розділ «Кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за справедливою вартістю»

24 розділ «Кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю».

Вищеперераховані рахунки для обліку наданих банком кредитів є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення заборгованості, а також суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості.

Рахунки для обліку *неамортизованої премії/дисконту* за наданими кредитами (***2016, 2026, 2066, 2106, 2116, 2206, 2226, 2266, 2306, 2316, 2326***) є активно-пасивними. За дебетом цих рахунків проводяться суми премії за наданими кредитами, а за кредитом – суми дисконту за наданими кредитами.

Рахунки для обліку *нарахованих доходів за наданими кредитами* ***(2018, 2028, 2038, 2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)*** є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми нарахованих доходів, а за кредитом – суми нарахованих доходів під час їх отримання.

Для обліку процентних доходів за наданими клієнтам кредитами використовуються рахунки ***6 класу «Доходи»***, ***60 розділу «Процентні доходи»*** таких ***груп рахунків***:

602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

604 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

605 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

607 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід»;

608 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід»;

610 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід».

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції, що знаходяться в ***3 класі «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», 38 розділі «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*** *380 групи «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»*, а саме: *рахунок 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та рахунок 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».*

Крім процентних доходів, банки також отримують *комісійну винагороду*, яка сплачується клієнтами, як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Для обліку сум отриманої від клієнтів комісійної винагороди використовуються наступні рахунки: *6511 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів»*, *6518 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами»*, *6519 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами».*

Зобов'язання з кредитування, тобто *зобов'язання банку надати клієнту кредит* на певних умовах, обліковується за рахунками ***9 класу «Позабалансові рахунки»***, *91 розділу «Зобов'язання з кредитування, що надані та отримані»*, *912 групи «Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»*.

Для обліку *забезпечення кредитних операцій* використовуються рахунки ***9 класу «Позабалансові рахунки»,*** *950 групи «Отримана застава»* та *952 групи «Іпотека»*.

5.4 Облік операцій з кредитними активами банків

Відображення в обліку операцій з кредитними активами банків міститься в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку кредитних активів банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Операції з надання банком кредитів клієнтам та їх повернення		
Надання банком клієнтам кредитів	Рахунки 2 класу для обліку наданих кредитів	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620
Якщо кредит надається банком за процентною ставкою, яка нижча, ніж ринкова, то банк одразу визнає збиток:		
- на суму наданого кредиту	Рахунки 2 класу для обліку наданих кредитів	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620
- на різницю між вартістю за кредитним договором та справедливою вартістю кредиту	7390	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами (2066, 2206)
У разі надання банком кредиту за процентною ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк відразу визнає прибуток:		
- на суму наданого кредиту	Рахунки 2 класу для обліку наданих кредитів	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620
- на різницю між справедливою вартістю кредиту та вартістю за кредитним договором:	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами (2066, 2206)	6390
Погашення клієнтами заборгованості за наданими банком кредитами (основного боргу)	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	Рахунки 2 класу для обліку наданих кредитів
Відображення суми заборгованості за кредитом, що не сплачена позичальником (боржником) у визначений строк		
Облік доходів за наданими кредитами клієнтам банку		
Нарахування процентних доходів в національній валюті	Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)	Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)

Продовження таблиці 5.2

1	2	3
Нарахування процентних доходів в іноземній валюті:		
а) на суму в іноземній валюті	Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами	3800
б) на суму в національній валюті	3801	Рахунки для обліку процентних доходів
Амортизація дисконту за наданими кредитами		
А) в національній валюті:	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236)	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами
Амортизація премії за наданими кредитами		
А) в національній валюті:	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за наданими кредитами
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами	3801
Отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами в національній чи іноземній валюті	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)

Продовження таблиці 5.2

1	2	3
Надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу		
А) в національній валюті:	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами
Нарахування комісійних доходів за кредитними операціями		
А) в національній валюті:	3578	6511, 6518, 6519
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3578	3800
б) на суму в гривні	3801	6511, 6518, 6519
Отримання банком суми нарахованих комісій	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	3578

Контрольні питання

1. Що представляють собою кредитні операції банку? Що Ви розумієте під банківським кредитом?
2. Які основні види кредитів Вам відомі? Дайте їх коротку характеристику.
3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні кредитні операції банків.
4. Розкрийте зміст загальних положень порядку кредитування банками.
5. Дайте коротку характеристику рахунків, які використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку.
6. Який порядок обліку операцій з кредитними активами банку?
7. Як необхідно відображати в обліку процентні та комісійні доходи банку за кредитами?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. 1 вересня звітного року банк видав готівкою споживчий кредит Тихенко О.Р. розміром 21 000 грн терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 26 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту – 1,1 % в місяць. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Перше погашення номіналу кредиту відбувається з першою сплатою нарахованих процентів у розмірі 50 % суми кредиту. Кредит був наданий без застави.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

1. Відображаємо видачу банком кредиту Тихенко О.Р. (01.09):

Дт 2203 21 000 грн

Кт 1002 21 000 грн

2. Показуємо нарахування процентних доходів за наданим кредитом (30.09) за період 01.09 - 30.09:

21 000 грн х 26 % / 365 днів х 30 днів = 448,77 грн

Дт 2208 448,77 грн

Кт 6052 448,77 грн

3. Здійснюємо нарахування щомісячної комісії за наданим кредитом:

21 000 грн х 1,1 % = 231 грн

Дт 3578 231 грн

Кт 6511 231 грн

4. Показуємо сплату Тихенко О.Р. заборгованості за кредитом, нарахованих процентів та щомісячної комісії (01.10):

Дт 1002 11 179,77 грн

Кт 2203 10 500 грн

Кт 2208 448,77 грн

Кт 3578 231 грн

5. Здійснюємо нарахування процентних доходів за наданим кредитом (31.10) за період 01.010 - 31.10:

10 500 грн х 26 % /365 днів х 31 днів = 231,86 грн

Дт 2208 231,86 грн

Кт 6052 231,86 грн

6. Відображаємо нарахування щомісячної комісії за наданим кредитом:

21 000 грн х 1,1 % = 231 грн

Дт 3578 231 грн

Кт 6511 231 грн

7. Показуємо сплату Тихенко О.Р. заборгованості за кредитом, нарахованих процентів і щомісячної комісії (01.11):

Дт 1002 10 962,86 грн

Кт 2203 10 500 грн

Кт 2208 231,86 грн

Кт 3578 231 грн

Завдання 2. 1 серпня звітного року банк видав кредит ТОВ «Вектор» у сумі 53 000 доларів США терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 11 % річних. Одноразова комісія за видачу кредиту – 1 % від суми кредиту. Метод розрахунку кількості днів при визначенні суми процентів – факт/факт. Проценти за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у 110 000 доларів США. Офіційний курс гривні до долара в день розрахунків становив 41,2259 грн/дол.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

1.Відображаємо видачу банком кредиту ТОВ «Вектор» (01.08):

Дт 2063 53 000 дол.

Кт 2066 530 дол. (53 000 х 1 % = 530 дол. – одноразова комісія)

Кт 2600 52 470 дол.

2. Показуємо отримання застави за кредитом:

Дт 9523 110 000 дол.

Кт Рахунок групи 990 110 000 дол.

3. Здійснюємо нарахування процентів за кредитом (31.08) за період 01.08 - 31.08:

53 000 х 11 % / 365 днів х 31 днів = 495,15 дол.

1) Дт 2068 495,15 дол.

Кт 3800 495,15 дол.

495,15 дол. х 41,2259 = 20 413,00 грн

2) Дт 3801 20 413,00 грн

Кт 6025 20 413,00 грн

4. Показуємо сплату ТОВ «Вектор» нарахованих банком процентів за кредитом (01.09):

Дт 2600 495,15 дол.

Кт 2068 495,15 дол.

5. Здійснюємо нарахування процентів за кредитом (30.09) за період 01.09 - 30.09:

53 000 х 11 % / 365 днів х 30 днів = 479,18 дол

1) Дт 2068 479,18 дол.

Кт 3800 479,18 дол.

479,18 дол. х 41,2259 = 19 754,63 грн

2) Дт 3801 19 754,63 грн

Кт 6025 19 754,63 грн

6. Показуємо сплату ТОВ «Вектор» нарахованих банком процентів за кредитом (01.10):

Дт 2600 479,18 дол.

Кт 2068 479,18 дол.

7. Відображаємо повернення ТОВ «Вектор» кредиту у строк, передбачений кредитним договором:

Дт 2600 53 000 дол.

Кт 2063 53 000 дол.

8. Здійснюємо списання банком застави:

Дт Рахунок групи 990 110 000 дол.

Кт 9523 110 000 дол.

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. 01.06 банк видав готівкою споживчий кредит Марченко П.Д. у сумі 20 000 гривень терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом становить 22 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту – 1,15% в місяць. Метод розрахунку кількості днів – факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Кредит був наданий без застави. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 2. 1.08 банк видав кредит ТОВ «Надія» у сумі 240 000 гривень терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 18 % річних. Одноразова комісія за видачу кредиту – 2 % від суми кредиту. Метод розрахунку кількості днів при визначенні суми процентів – факт/факт. Проценти за кредитом сплачуються на початку кожного місяця.

Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у 500 000 гривень. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 3. 01.04 банк видав готівкою споживчий кредит Федоренко Р.О. у сумі 5 000 доларів США терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом становить 12 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту – 1,0 % в місяць. Метод визначення кількості днів – факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Кредит був наданий без застави. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 4. 1.05 банк видав кредит ТОВ «Мета» у сумі 40 000 доларів США терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 11 % річних. Одноразова комісія за видачу кредиту – 2 % від суми кредиту. Метод розрахунку кількості днів при визначенні суми процентів – факт/факт. Проценти за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у 100 000 доларів США. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 5. 01.09 банк видав готівкою споживчий кредит Михайленко Т.К. у сумі 24 000 гривень терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом становить 21 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту – 1,25 % в місяць. Метод визначення кількості днів – факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Кредит був наданий без застави. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 6. 1.10 банк видав кредит ТОВ «Синергія» у сумі 280 000 гривень терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 19 % річних. Одноразова комісія за видачу кредиту – 2 % від суми кредиту. Метод розрахунку кількості днів при визначенні суми процентів – факт/факт. Проценти за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у

600 000 гривень. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 7. 01.11 банк видав готівкою споживчий кредит Іваненко П.Р. у сумі 8 000 доларів США терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом становить 12 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту – 1,0 % в місяць. Метод визначення кількості днів – факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Кредит був наданий без застави. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Вправа 8. 1.03 банк видав кредит ТОВ «Рух» у сумі 60 000 доларів США терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 10 % річних. Одноразова комісія за видачу кредиту – 2 % від суми кредиту. Метод розрахунку кількості днів при визначенні суми процентів – факт/факт. Проценти за кредитом сплачуються на початку кожного місяця. Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у 140 000 доларів США. Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, нарахувати проценти за кредитом та визначити суму заборгованості за кредитом.

Тести

1. Надання грошових коштів особі у користування на поворотній основі на визначений строк із сплатою процентів – це:
а) депозит;
б) кредит;
в) факторинг;
г) інвестиція.

2. Ціна, яка була б отримана за продаж фінансового активу у звичайній (упорядкованій невимушеній) операції між учасниками ринку на дату оцінки – це:
а) справедлива вартість;
б) амортизована собівартість;
в) залишкова вартість;
г) ліквідаційна вартість.

3. Які бувають кредити за строком повернення?
а) споживчі, іпотечні;
б) короткострокові, довгострокові кредити;
в) забезпечені, незабезпечені;
г) строкові; до запитання; пролонговані; прострочені.

4. Рахунки якого класу використовуються для обліку наданих банком клієнтам кредитів?
а) 2-го класу;
б) 3-го класу;
в) 6-го класу;
г) 9-го класу.

5. Рахунки якого класу використовуються для обліку процентних доходів за наданими клієнтам кредитами?
а) 2-го класу;
б) 3-го класу;
в) 6-го класу;
г) 9-го класу.

6. Нарахування процентних доходів за наданим кредитом фізичній особі відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 2208 Кт 6052;
б)Дт 6052 Кт 2208;
в) Дт 1002 Кт 2208;
г) Дт 3578 Кт 6511.

7. Бухгалтерський запис Дт 3578 Кт 6511 означає:
а) нарахування щомісячної комісії за наданим кредитом фізичній особі;
б) нарахування процентних доходів за наданим кредитом фізичній особі;
в) сплата клієнтом заборгованості з нарахованих процентів за кредитом фізичній особі;
г) сплата клієнтом щомісячної комісії за наданим кредитом фізичній особі.

8. Видача банком кредиту фізичній особі готівкою відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 2203 Кт 2620;
б)Дт 1002 Кт 2203;

в) Дт 2203 Кт 1002;
г) Дт 3578 Кт 6511.

9. Бухгалтерський запис Дт 1002 Кт 2208 означає:
а) нарахування щомісячної комісії за наданим кредитом фізичній особі;
б) нарахування процентних доходів за наданим кредитом фізичній особі;
в) сплата клієнтом- фізичною особою заборгованості з нарахованих процентів за кредитом;
г) сплата клієнтом-фізичною особою суми заборгованості за номіналом кредиту.

10. Бухгалтерський запис Дт 2600 Кт 2063 означає:
а) видача банком кредиту фізичній особі;
б) видача банком кредиту юридичній особі;
в) сплата клієнтом- фізичною особою заборгованості з нарахованих процентів за кредитом;
г) сплата клієнтом-юридичною особою суми заборгованості за номіналом кредиту.

Тема 6. Облік валютних операцій банків

6.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація валютних операцій банків
6.2 Загальні положення про порядок здійснення валютних операцій банками
6.3 Рахунки, що використовуються для обліку валютних операцій банків
6.4 Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти банками

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку валютних операцій банків

Основні терміни і поняття: валютна операція банку, валютні цінності, національна валюта (гривня), іноземна валюта, резиденти, нерезиденти, торгівля валютними цінностями, транскордонне переміщення валютних цінностей, транскордонний переказ валютних цінностей

6.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація валютних операцій банків

Нормативно-правове регулювання валютних операцій банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;
  - ✓ МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- *на національному рівні*:

❖ Про валюту і валютні операції : Закон України № 2473-VIII від 21.06.2018 р.;

❖ Положення про валютний нагляд, затверджене постановою Правління Національного банку України № 13 від 03.01.2019 р.;

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 555 від 17.11.2004 р.;

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 495 від 20.10.2004 р.

Валютна операція – це операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов’язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов’язаних з цим зобов’язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей

Терміни, що стосуються валютних операцій банків України, містяться в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1 – Окремі терміни щодо валютних операцій банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
1	2
валютні цінності	національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали
національна валюта (гривня)	а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам’ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні; г) цифрові гроші Національного банку України
іноземна валюта	а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах
суб’єкти валютних операцій	резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції
резиденти	а) фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають за межами України; б) фізичні особи – підприємці, зареєстровані згідно із законодавством України; в) юридичні особи та інші суб’єкти господарювання з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України;

Продовження таблиці 6.1

1	2
	г) дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України; ґ) відокремлені підрозділи юридичних осіб, а саме філії, представництва, відділення або інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи та здійснюють підприємницьку діяльність від імені юридичної особи на території України
нерезиденти	а) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України; б) юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі ті, частки участі в яких належать резидентам; в) розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх відокремлені підрозділи, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій з місцезнаходженням за межами України, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України; г) відокремлені підрозділи юридичних осіб, що розташовані за межами України та здійснюють підприємницьку діяльність відповідно до законодавства іноземної держави; ґ) інші особи, які не є резидентами
торгівля валютними цінностями	операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів – із фізичною поставкою), так і безготівковій формі (для банківських металів – без фізичної поставки)
транскордонне переміщення валютних цінностей	ввезення, пересилання на митну територію України, вивезення, пересилання з митної території України або транзит через митну територію України банківських металів, готівкової валюти
транскордонний переказ валютних цінностей	рух певної суми коштів в Україну або за її межі з метою зарахування цих коштів на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі
уповноважені установи	банки, небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію Національного банку України
валютне регулювання	діяльність Національного банку України та в установлених випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами
валютний нагляд	система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства
валюта подання	валюта, у якій подається фінансова звітність

Продовження таблиці 6.1

1	2
дата операції	дата, з якої банк бере на себе зобов'язання придбати або продати актив
дата розрахунку	дата, з якої актив передається банку або банком
монетарні статті	це утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти
немонетарні статті	статті інші, ніж монетарні статті балансу

Велика різноманітність валютних операцій зумовлює можливість класифікувати їх за такими ознаками, як:

1) ***за економічною суттю*** (*касові*, *розрахункові*, *кредитні*, *депозитні*, *обмінні*, *гарантійні*, *довірчі*);

2) ***за контрагентами,*** з якими банк проводить валютні операції (*міжбанківські* операції; *клієнтські* операції; операції *з резидентами*; операції *з нерезидентами*; операції *з фізичними особами*; операції *з юридичними особами*);

3***) за видами валютних цінностей*** (операції, що здійснюються *в національній валюті з нерезидентами*; операції, що здійснюються *в іноземній валюті*; операції, що здійснюються *в банківських металах*);

4) ***за строками проведення*** (*негайні* валютні операції, *короткострокові*, *середньострокові* та *довгострокові*);

5) ***за джерелами коштів*** (валютні операції, що здійснюються *за кошти клієнтів* та операції, що здійснюються *за власні кошти банку*);

6) ***за видами ринків, на яких здійснюються валютні операції*** (валютні операції, що здійснюються *на внутрішніх валютних ринках* та *міжнародних ринках*);

7) ***за наміром проведення*** (валютні операції, що проводяться *за дорученням контрагента*; *власною ініціативою*; *з метою спекуляції*, *хеджування та арбітражу*);

8) ***за ступенем конвертованості іноземних валют*** (валютні операції, що здійснюються у *вільноконвертованих валютах* та операції, що здійснюються у валютах *з обмеженою конвертацією*);

9) ***за типом події*** (*одноразові* та *багаторазові*);

10) ***за видами доходів чи витрат*** (валютні операції, що пов'язані з *одержанням (сплатою) комісійних доходів (витрат)*, *процентних доходів (витрат*) та *торговельних прибутків чи збитків*);

11) ***за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку*** (*балансові* та *позабалансові* валютні операції).

6.2 Загальні положення про порядок здійснення валютних операцій банками

Валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження НБУ заходів захисту.

Свобода здійснення валютних операцій забезпечується шляхом дотримання принципів валютного регулювання.

Валютне регулювання *в Україні ґрунтується* ***на таких принципах***:

1) свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

✓ право фізичних та юридичних осіб – резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

✓ право фізичних та юридичних осіб – резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;

✓ запровадження обмежень і заходів захисту з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

✓ недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції;

2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

○ спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;

○ відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;

○ обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту;

○ тимчасового характеру дії заходів захисту;

○ підзвітності та публічності НБУ під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

○ пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;

○ пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними;

3) самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:

▪ гнучкість валютного курсу;

▪ незалежність НБУ у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики.

Гривня є єдиним законним платіжним засобом в Україні і приймається без обмежень на всій території України для проведення розрахунків.

Усі розрахунки на території України проводяться виключно у гривні, крім розрахунків за:

1) операціями зі здійснення іноземних інвестицій та повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (у тому числі дивідендів) та інших коштів, одержаних у результаті здійснення іноземних інвестицій;

2) операціями банків з надання банківських та інших фінансових послуг на підставі банківської ліцензії;

3) операціями з розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в іноземній валюті, якщо це передбачено проспектом цінних паперів (умовами їх розміщення);

4) операціями з купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк;

5) іншими операціями, визначеними Митним кодексом України та (або) нормативно-правовими актами НБУ.

Порядок проведення розрахунків за валютними операціями *визначається Національним банком України*.

Банки надають банківські та інші фінансові послуги, якщо вони є валютними операціями, на підставі ***банківської ліцензії***.

Ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій діють *безстроково*. Порядок видачі, переоформлення, зупинення, поновлення, відкликання (анулювання) ліцензій на здійснення валютних операцій встановлюється НБУ.

НБУ веде *реєстр осіб, яким видано ліцензії на здійснення валютних операцій*, та *розміщує інформацію про видані ліцензії* на сторінках офіційного інтернет-представництва НБУ.

Уповноважені установи зобов'язані надавати НБУ інформацію про валютні операції, що здійснюються суб'єктами валютних операцій через ці установи, а також про власні валютні операції.

Суб'єкти валютних операцій – резиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції. Суб'єкти валютних операцій – нерезиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні.

Валютний нагляд здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству.

Органами валютного нагляду є *НБУ* та *центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику*. Органи валютного нагляду в межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням резидентами та нерезидентами валютного законодавства. Інформація про банки та (або) клієнтів банків, що збирається під час здійснення валютного нагляду за банками, *становить банківську таємницю*.

У разі виявлення агентом валютного нагляду порушення суб'єктом валютної операції валютного законодавства агент валютного нагляду *запобігає проведенню такої валютної операції* та *інформує про таку валютну операцію орган валютного нагляду* у порядку, встановленому НБУ.

6.3 Рахунки, що використовуються для обліку валютних операцій банків

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме: *в номінальній сумі* іноземної валюти та *гривневому еквіваленті за офіційним курсом*.

Для відображення валютних операцій в обліку використовуються рахунки:

3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Рахунок призначений для обліку валютної позиції при відображенні операцій, які здійснюються у двох різних валютах або операцій з банківськими металами. За дебетом цього рахунку проводиться вартість іноземної валюти чи банківських металів, яка збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію. За кредитом проводиться вартість іноземної валюти чи банківських металів, яка збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію;

3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Рахунок 3801 є контррахунком до рахунку 3800 і служить для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти та банківських металів. За дебетом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти чи банківських металів, які збільшують довгу або зменшують коротку відкриту

валютну позицію. За кредитом проводяться еквіваленти сум іноземної валюти чи банківських металів, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію.

Ці рахунки є *активно-пасивними транзитними*, не несуть економічного навантаження і використовуються для технічного здійснення операції.

В кінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають бути тотожними. Різниці між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти та банківських металів за аналітичними рахунками 3800 та 3801 у розрізі кодів іноземної валюти та банківських металів, що виникають у зв'язку із математичним округленням, відображаються за балансовим рахунком ***6214 «Результат від операцій купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів»***.

За проведення конверсійних операцій банки отримують комісійну винагороду, яка в обліку відображається за рахунком ***6514 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів»***.

Для відображення операцій з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти та банківських металів за дорученням клієнтів, використовуються рахунки ***2 класу «Операції з клієнтами», 28 розділу «Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»*** та ***29 розділу «Кредиторська заборгованість і транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку»***, а саме:

2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку». Цей рахунок призначений для обліку сум заборгованості клієнтів у разі авансування або нестачі попередньо депонованих ними коштів для купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів, за їх дорученням. За дебетом рахунку проводяться суми авансування або перевищення вартості іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів над сумою попередньо депонованих клієнтами коштів. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять у погашення авансів;

2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку». Даний рахунок використовується для обліку сум, перерахованих з рахунків клієнтів, або сум, які підлягають перерахуванню на них, за операціями з купівлі - продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми, які отримані від клієнтів за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів. За

дебетом рахунку проводяться використані суми, перераховані за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів.

В аналітичному обліку до рахунків 2800 та 2900 відкриваються окремі рахунки *у розрізі валют*.

За проведення операцій з безготівкової купівлі чи продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів банки отримують комісійну винагороду у гривнях і обліковують її за рахунком ***6514 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів»***.

Для здійснення банком власних безготівкових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти чи банківських металів в обліку використовуються рахунки ***3 класу «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», 35 розділу «Інші активи банку», та 36 розділу «Інші пасиви банку»***, зокрема:

3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку». За дебетом рахунку проводяться суми дебіторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів. За кредитом рахунку проводяться суми погашення дебіторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів;

3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку». За кредитом рахунку проводяться суми кредиторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів. За дебетом рахунку проводяться суми погашення кредиторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів.

Для відображення в обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за позабалансовими рахунками використовується технічний рахунок ***9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»***.

Для обліку іноземної валюти та банківських металів, що прийняті банком на зберігання, використовується позабалансовий рахунок ***9703 «Інші активи на зберіганні»*** у гривнях за офіційним курсом на дату прийняття їх на зберігання.

6.4 Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти банками

Відображення в обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти банками міститься в таблиці 6.2.

Таблиця 6.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку купівлі-продажу іноземної валюти банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Облік готівкових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти		
Відображення купівлі готівкової іноземної валюти за готівкові гривні касою банку:		
- на суму купленої іноземної валюти	1001, 1002, 1003	3800
- на суму проданої національної валюти	3801	1001, 1002, 1003
Відображення продажу готівкової іноземної валюти за готівкові гривні касою банку:		
- на суму отриманої національної валюти	1001, 1002, 1003	3801
- на суму проданої іноземної валюти	3800	1001, 1002, 1003
Відображення результату від купівлі та продажу іноземної валюти:		
- при позитивному результаті	3801	6214
- при негативному результаті	6214	3801
Відображення операції з конвертації готівкової іноземної валюти:		
- на суму купленої іноземної валюти	1001, 1002, 1003	3800
- на суму проданої іноземної валюти	3800	1001, 1002, 1003
- на суму вартості купленої іноземної валюти за офіційним курсом	3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента купленої іноземної валюти)	3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента проданої іноземної валюти)
	Дт або Кт 6214 (на різницю між гривневим еквівалентом купленої та проданої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют)	
Відображення сплати клієнтом комісійної винагороди банку у гривнях за здійснення операції з конвертації іноземної валюти	1001, 1002, 1003	6514
Облік безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти		
Відображення купівлі банком за дорученням клієнтів іноземної валюти за національну валюту на міжбанківському валютному ринку України:		
- перерахування клієнтом коштів в національній валюті на купівлю іноземної валюти з врахуванням комісійної винагороди	2600, 2620	2900
- перерахування банком коштів у національній валюті продавцю іноземної валюти	2900	1200, 1500, 1600

Продовження таблиці 6.2

1	2	3
- зарахування іноземної валюти, що куплена та отримана для клієнтів	1500, 1600	2900
- зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта	2900	2600, 2620
- зарахування комісійної винагороди в доходи банку	2900	6514
- повернення клієнту залишку його коштів в національній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, що нижчий, ніж заявлено клієнтом	2900	2600, 2620
Відображення продажу іноземної валюти за гривні чи іншу іноземну валюту за дорученням клієнтів банку:		
- списання з рахунку клієнта-продавця іноземної валюти	2600, 2620	2900
- перерахування іноземної валюти покупцю	2900	1500, 1600
- зарахування на кореспондентський рахунок гривні, що отримана для клієнтів за продану іноземну валюту	1200, 1500, 1600	2900
- утримання банком комісійної винагороди за продаж іноземної валюти	2900	6514
- зарахування клієнту гривні за продану іноземну валюту	2900	2600, 2620
Відображення операції з конвертації однієї іноземної валюти в іншу іноземну валюту:		
- перерахування клієнтом іноземної валюти на купівлю іншої іноземної валюти	2600, 2620	2900
- перерахування іноземної валюти продавцю	2900	1500, 1600, 2600, 2620
- зарахування іноземної валюти, що отримана від продавця для клієнта	1500, 1600, 2600, 2620	2900
- зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта	2900	2600, 2620
- зарахування комісійної винагороди в доходи банку	2900	6514
- повернення клієнту різниці коштів, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом	2900	2600, 2620
Здійснення банком власних безготівкових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти		
Відображення операції на дату розрахунку події з купівлі іноземної валюти за національну валюту на МВРУ:		
- перерахування гривні на купівлю іноземної валюти	3540	1200, 1500,1600
- зарахування придбаної іноземної валюти	1500,1600	3640
- закриття кредиторської та дебіторської заборгованості і визнання результату від купівлі іноземної валюти:		

Продовження таблиці 6.2

1	2	3
а) на суму в валюті	3640	3800
б) на суму гривневого еквівалента валюти, що купується	3801	3540
	6214 (на від'ємну різницю між гривневим еквівалентом придбаної валюти за офіційним курсом та вартістю її придбання за курсом купівлі)	6214 (на позитивну різницю між гривневим еквівалентом придбаної іноземної валюти за офіційним курсом та вартістю її придбання за курсом)
Відображення операції з продажу іноземної валюти за гривні на МВРУ за рахунок коштів банку:		
- перерахування суми проданої іноземної валюти	3540	1500,1600
- отримання суми в гривнях від продажу іноземної валюти	1200, 1500,1600	3640
- закриття кредиторської та дебіторської заборгованості і визнання результату від продажу іноземної валюти		
а) на суму проданої іноземної валюти	3800	3540
б) на суму отриманої гривні	3640	3801
	6214 (на від'ємну різницю між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом та її вартістю за курсом продажу)	6214 (на позитивну різницю між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом та її вартістю за курсом продажу)

Контрольні питання

1. Що таке валютна операція банку? Що Ви розумієте під валютними цінностями?

2. Які основні види валютних операцій Вам відомі? Дайте їх коротку характеристику.

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні валютні операції банків.

4. Розкрийте зміст загальних положень порядку здійснення валютних операцій банками.

5. Дайте коротку характеристику рахунків, які використовуються для обліку валютних операцій банків.

6. Який порядок обліку готівкових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти?

7. Як необхідно відображати в обліку безготівкові операції з купівлі та продажу іноземної валюти?

8. Які особливості здійснення банком власних безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. Протягом дня касою банку було проведено такі валютно-обмінні операції: куплено 2 300 доларів США за курсом 41,64 грн/дол.; продано 800 євро за курсом 43,32 грн/євро; Офіційний курс гривні щодо іноземних валют цього дня був такий: 1 дол. – 41,2860 грн/дол; 1 євро – 43,0659 грн/євро.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

1. Відображаємо купівлю касою банку 2 300 доларів за гривні:

а) отримання касою 2 300 дол.:

Дт 1002 2 300 дол.

Кт 3800 2 300 дол.

б) видача з каси гривень:

2 300 дол х 41,64 = 95 772 грн

Дт 3801 95 772 грн

Кт 1002 95 772 грн

в) розрахунок результату від купівлі доларів:

обсяг купівлі х (вартість іноземної валюти за офіційним курсом НБУ - вартість іноземної валюти за банківським курсом):

2 300 дол. х (41,2860 - 41,64) = - 814,20 грн

Дт 6214 814,20 грн

Кт 3801 814,20 грн

2. Показуємо продаж касою банку 800 євро за гривні:

а) отримання касою гривень в обмін на євро:

800 євро х 43,32 = 34 656 грн

Дт 1002 34 656 грн

Кт 3801 34 656 грн

б) видача з каси 800 євро:

Дт 3800 800 євро

Кт 1002 800 євро

в) розрахунок результату від продажу євро:

обсяг продажу х (вартість іноземної валюти за банківським курсом - вартість іноземної валюти за офіційним курсом НБУ):

800 євро х (43,32 – 43,0659) = 203,28 грн

Дт 3801 203,28 грн

Кт 6214 203,28 грн

Завдання 2. ТОВ «Надія» подало в банк заяву на купівлю 70 000 доларів США за курсом 41,70 грн/дол. та перерахувало на відповідний банківський рахунок 2 930 676 грн. Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 0,4 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту. Банк купив 70 000 доларів США на Міжбанківському валютному ринку за курсом 41,20 грн/дол. та зарахував їх на валютний рахунок ТОВ «Надія». Залишок гривні банком було повернуто на рахунок ТОВ «Надія».

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

1. Показуємо перерахування ТОВ «Надія» гривень на банківський рахунок для купівлі 70 000 доларів США (враховуючи комісійну винагороду для банку):

70 000 дол х 41,70 = 2 919 000 грн

2 919 000 х 0,4 % = 11 676 грн

2 919 000 + 11 676 = 2 930 676 грн

Дт 2600 2 930 676 грн

Кт 2900 2 930 676 грн

2. Відображаємо перерахування гривень банку-продавцю іноземної валюти:

70 000 дол. х 41,20 = 2 884 000 грн

Дт 2900 2 884 000 грн

Кт 1200 2 884 000 грн

3. Показуємо надходження куплених для ТОВ «Надія» 70 000 доларів США:

Дт 1500 70 000 дол.

Кт 2900 70 000 дол.

4. Відображаємо зарахування куплених 70 000 доларів США на поточний рахунок ТОВ «Надія»:

Дт 2900 70 000 дол.

Кт 2600 70 000 дол.

5. Показуємо зарахування комісійної винагороди за купівлю іноземної валюти в доходи банку:

2 884 000 х 0,4 % = 11 536 грн

Дт 2900 11 536 грн

Кт 6514 11 536 грн

6. Здійснюємо повернення ТОВ «Надія» залишку коштів в національній валюті на поточний рахунок:

2 930 676 - 2 884 000 - 11 536 = 35 140 грн

Дт 2900 35 140 грн

Кт 2600 35 140 грн

Завдання 3. ТОВ «Вектор» подало в банк заяву на продаж 90 000 доларів США. Банк продав 90 000 дол. за курсом 41,10 грн/дол. на Міжбанківському валютному ринку. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти сягає 0,5 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Отримані кошти від продажу доларів за вирахуванням комісійної винагороди банк зарахував на поточний рахунок ТОВ «Вектор».

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

1. Відображуємо списання з рахунку ТОВ «Вектор» 90 000 дол.:

Дт 2600 90 000 дол.

Кт 2900 90 000 дол.

2. Показуємо перерахування 90 000 дол. банку-покупцю:

Дт 2900 90 000 дол.

Кт 1500 90 000 дол.

3. Відображаємо отримання гривень за продану іноземну валюту:

90 000 дол. х 41,10 = 3 699 000 грн

Дт 1200 3 699 000 грн

Кт 2900 3 699 000 грн

4. Показуємо зарахування комісійної винагороди за продаж іноземної валюти в доходи банку:

3 699 000 х 0,5% = 18 495 грн

Дт 2900 18 495 грн

Кт 6514 18 495 грн

5. Здійснюємо зарахування гривень за продану іноземну валюту на поточний рахунок ТОВ «Вектор» (за вирахуванням комісійної винагороди):

3 699 000 - 18 495 = 3 680 505 грн

Дт 2900 3 680 505 грн

Кт 2600 3 680 505 грн

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. Протягом дня касою банку було проведено такі валютно-обмінні операції: куплено 4 100 доларів США за курсом 41,56 грн/дол.; продано 1 100 євро за курсом 43,40 грн/євро; Офіційний курс гривні щодо іноземних валют цього дня був такий: 1 дол. – 41,1962 грн/дол; 1 євро – 43,0428 грн/євро. Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 2. ТОВ «Рух» подало в банк заяву на купівлю 60 000 доларів США за курсом 41,60 грн/дол. та перерахувало на відповідний банківський рахунок 2 503 488 грн. Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 0,3 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту. Банк купив 60 000 доларів США на Міжбанківському валютному ринку за курсом 41,30 грн/дол. та зарахував їх на валютний рахунок ТОВ «Рух». Залишок гривні банком було повернуто на рахунок ТОВ «Рух». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 3. ТОВ «Синергія» подало в банк заяву на продаж 75 000 доларів США. Банк продав 75 000 дол. за курсом 41,40 грн/дол. на Міжбанківському валютному ринку. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти сягає 0,4 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Отримані кошти від продажу доларів за вирахуванням комісійної винагороди банк зарахував на поточний рахунок ТОВ «Синергія». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 4. Протягом дня касою банку було проведено такі валютно-обмінні операції: куплено 2 700 доларів США за курсом 41,69 грн/дол.; продано 900 євро за курсом 43,47 грн/євро; Офіційний курс гривні щодо іноземних валют цього дня був такий: 1 дол. – 41,2973 грн/дол; 1 євро – 43,0511 грн/євро. Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 5. ТОВ «Мета» подало в банк заяву на купівлю 42 000 доларів США за курсом 41,50 грн/дол. та перерахувало на відповідний банківський рахунок 1 751 715 грн. Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 0,5 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту. Банк купив 42 000 доларів США на Міжбанківському валютному ринку за курсом 41,25 грн/дол. та зарахував їх на валютний рахунок ТОВ «Мета». Залишок гривні банком було повернуто на рахунок ТОВ «Мета». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 6. ТОВ «Сяйво» подало в банк заяву на продаж 85 000 доларів США. Банк продав 85 000 дол. за курсом 41,30 грн/дол. на Міжбанківському валютному ринку. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти сягає 0,3 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Отримані кошти від продажу доларів за вирахуванням комісійної винагороди банк зарахував на поточний рахунок ТОВ «Сяйво». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 7. ТОВ «Січ» подало в банк заяву на купівлю 55 000 доларів США за курсом 41,60 грн/дол. та перерахувало на відповідний банківський рахунок 2 297 152 грн. Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 0,4 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту. Банк купив 55 000 доларів США на Міжбанківському валютному ринку за курсом 41,30 грн/дол. та зарахував їх на валютний рахунок ТОВ «Січ». Залишок гривні банком було повернуто на рахунок ТОВ «Січ». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Вправа 8. ТОВ «Козак» подало в банк заяву на продаж 110 000 доларів США. Банк продав 110 000 дол. за курсом 41,20 грн/дол. на Міжбанківському валютному ринку. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти сягає 0,4 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Отримані кошти від продажу доларів за вирахуванням комісійної винагороди банк зарахував на поточний рахунок ТОВ «Козак». Скласти бухгалтерські проводки за валютними операціями.

Тести

1. Що згідно національного законодавства входить до складу валютних цінностей?
а) національна валюта, іноземна валюта та банківські метали;
б) національна та іноземна валюта;
в) іноземна валюта та банківські метали;
г) іноземна валюта, банківські метали та еквіваленти грошових коштів.

2. Які бувають валютні операції за економічною сутністю?
а) здійснені за кошти клієнтів та за власні кошти банку;
б) одноразові та багаторазові;
в) балансові та позабалансові;
г) касові, розрахункові, кредитні, депозитні, обмінні.

3. Які розрізняють валютні операції за типом події?
а) одноразові та багаторазові;
б) балансові та позабалансові;
в) здійснені за кошти клієнтів та за власні кошти банку;
г) касові, розрахункові, кредитні, депозитні, обмінні.

4. Які рахунки використовуються для відображення валютних операцій в обліку?
а) 3800, 3801;
б) 2800, 2900;
в) 3540, 3640;
г) немає правильної відповіді.

5. Які рахунки використовуються для відображення операцій з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за дорученням клієнтів?
а) 3540, 3640;
б) 2800, 2900;
в) 3800, 3801;
г) немає правильної відповіді.

6. Які рахунки використовуються для відображення власних безготівкових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти?
а) 2800, 2900;
б) 3540, 3640;
в) 3800, 3801;

г) немає правильної відповіді.

7. Відображення позитивного результату від купівлі-продажу іноземної валюти відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 6214 Кт 3801;
б)Дт 3801 Кт 6214;
в) Дт 1002 Кт 3801;
г) Дт 1002 Кт 3800.

8. Бухгалтерський запис Дт 1002 Кт 6514 означає:
а) нарахування щомісячної комісії за наданим кредитом фізичній особі;
б) нарахування комісійної винагороди у гривнях за здійснення операції з конвертації іноземної валюти;
в) сплата клієнтом комісійної винагороди у гривнях за здійснення операції з конвертації іноземної валюти;
г) сплата клієнтом щомісячної комісії за наданим кредитом фізичній особі.

9. Перерахування клієнтом-юридичною особою коштів в національній валюті на купівлю іноземної валюти відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 2620 Кт 2900;
б)Дт 2600 Кт 2900;
в) Дт 1002 Кт 3801;
г) Дт 2900 Кт 2600.

10. Зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта-фізичної особи відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 2620 Кт 2900;
б)Дт 2600 Кт 2900;
в) Дт 2900 Кт 6514;
г) Дт 2900 Кт 2620.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ЗАПАСІВ БАНКІВ

Тема 7. Облік основних засобів і нематеріальних активів банків

7.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка основних засобів і нематеріальних активів банків
7.2 Облік руху основних засобів і нематеріальних активів банків
7.3 Облік переоцінки основних засобів і нематеріальних активів банків
7.4 Облік зносу основних засобів і нематеріальних активів банків

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку основних засобів і нематеріальних активів банків

Основні терміни і поняття: основні засоби банку, нематеріальні активи банку, балансова вартість, первісна вартість, переоцінена вартість, вартість, яка амортизується, залишкова вартість, амортизація, знос

7.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка основних засобів і нематеріальних активів банків

Нормативно-правове регулювання обліку основних засобів і нематеріальних активів банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 16 «Основні засоби»;
  - ✓ МСБО 38 «Нематеріальні активи»;
  - ✓ МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;
  - ✓ МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;
  - ✓ МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»;
  - ✓ МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність»;
- *на національному рівні*:

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління Національного

банку України № 480 від 20.12.2005 р.

Основні засоби – це матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, не є утримуваними грошима та активами, що мають бути отримані у фіксованій або визначеній сумі грошей, та може бути ідентифікований.

Основні терміни, що стосуються порядку відображення в обліку інформації про основні засоби і нематеріальні активи банків України, містяться в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1 – Основні терміни щодо основних засобів і нематеріальних активів банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
1	2
необоротні активи	основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи
група основних засобів або нематеріальних активів	сукупність однотипних за технічними характеристиками, призначенням та умовами використання основних засобів або нематеріальних активів
подібні об’єкти	об’єкти, які мають однакове функціональне призначення та однакову справедливу вартість
балансова вартість	сума, за якою актив обліковують у балансі після вирахування будь-якої накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення його корисності
первісна вартість	історична (фактична) собівартість основних засобів чи нематеріальних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) основних засобів або нематеріальних активів
переоцінена вартість	вартість основних засобів або нематеріальних активів після їх переоцінки;
вартість, яка амортизується	первісна або переоцінена вартість основних засобів чи нематеріальних активів з вирахуванням їх ліквідаційної вартості
залишкова вартість	різниця між первісною (переоціненою) вартістю і сумою нарахованого зносу
ліквідаційна вартість активу	попередньо оцінена сума, яку суб’єкт господарювання отримав би на поточний час від вибуття активу після вирахування всіх попередньо оцінених витрат на його вибуття, якщо актив є застарілим та перебуває в стані, очікуваному після закінчення строку його корисної експлуатації

Продовження таблиці 7.1

1	2
ринкова вартість	сума, яку можна отримати від продажу активу на активному ринку
амортизація	систематичний розподіл вартості основних засобів і нематеріальних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації)
знос основних засобів	сума амортизації об’єкта основних засобів з початку його корисного використання
накопичена амортизація нематеріальних активів	сума амортизації об’єкта нематеріальних активів з початку його корисного використання
строк корисного використання (експлуатації)	очікуваний період часу, протягом якого основні засоби чи нематеріальні активи використовуватимуться банком або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний банком обсяг продукції (робіт, послуг)
інвестиційна нерухомість	нерухомість (земля чи будівля, або частина будівлі, або їх поєднання), утримувана (власником або орендарем як актив з права користування) з метою отримання орендних платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей, а не для: використання у виробництві чи під час постачання товарів, надання послуг чи для адміністративних цілей; або продажу під час звичайної діяльності
необоротні активи, утримувані для продажу	необоротні активи, що утримуються з метою продажу, та їх балансова вартість відшкодовуватиметься шляхом операції з продажу, а не поточного використання
поліпшення об’єкта основних засобів	витрати, що пов’язані з модернізацією, модифікацією, добудовою, дообладнанням, реконструкцією тощо об’єкта основних засобів, у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, що первісно очікуються від його використання
удосконалення нематеріальних активів	витрати, пов’язані з удосконаленням нематеріальних активів і підвищенням їх можливостей та строку використання, які сприятимуть збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод

Об’єкт основних засобів або нематеріальний актив *визнається активом*, якщо є імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, і його вартість може бути достовірно визначена.

Для цілей бухгалтерського обліку ***основні засоби*** класифікуються за такими групами:

а) ***основні засоби***:

- земельні ділянки;
- будинки, споруди і передавальні пристрої;
- машини та обладнання;
- транспортні засоби;
- інструменти, прилади, інвентар (меблі);

• інші основні засоби;

б) ***інші необоротні матеріальні активи***:

○ бібліотечні фонди;

○ малоцінні необоротні матеріальні активи;

○ тимчасові (нетитульні) споруди;

○ інші необоротні матеріальні активи;

в) ***незавершені капітальні інвестиції***.

На підставі зазначених груп банки самостійно здійснюють класифікацію основних засобів і встановлюють вартісні ознаки предметів, що входять до складу необоротних матеріальних активів.

Бухгалтерський облік ***нематеріальних активів*** ведеться щодо кожного об'єкта за такими їх групами:

❖ права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо);

❖ права на комерційні позначення [права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо];

❖ авторське право та суміжні з ним права [право на комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) тощо];

❖ незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;

❖ інші нематеріальні активи (право на проведення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Банки самостійно визначають групи залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у своїй діяльності.

Придбані (створені) основні засоби та нематеріальні активи визнаються за ***первісною вартістю***.

Первісна вартість придбаного об'єкта основних засобів складається з таких витрат:

➢ суми, що сплачується постачальникам активів (з вирахуванням торговельних знижок) та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);

➢ реєстраційних зборів, державного мита та аналогічних платежів, що здійснюються у зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;

➢ суми ввізного мита;

➢ суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються банку);

➢ витрат зі страхування ризиків, пов'язаних з доставкою основних засобів;

➢ витрат на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів;

➢ інших витрат, що безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням.

Адміністративні та інші витрати, які не належать безпосередньо до витрат на придбання або доведення об'єкта до робочого стану, не включаються до його первісної вартості.

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання (з вирахуванням торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, придатного для використання за призначенням.

Нематеріальний актив, отриманий у результаті його розроблення, слід відображати в балансі, якщо банк має:

1) намір, технічні засоби та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, придатного для реалізації або використання;

2) змогу отримати майбутні економічні вигоди від реалізації або використання нематеріального активу;

3) інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних із розробленням нематеріального активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним критеріям визнання, то витрати, що пов'язані з його придбанням або створенням, визнаються витратами звітного періоду, протягом якого вони були здійснені.

Не визнаються нематеріальним активом і підлягають відображенню в складі витрат звітного періоду, у якому вони були здійснені, такі витрати:

- на дослідження;
- на підготовку і перепідготовку кадрів;
- на рекламу;
- на створення, реорганізацію та переміщення банку або його частини;
- на створення внутрішньої ділової репутації банку, вартість видань.

Первісна вартість об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, створених банком, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, що безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням.

Первісна вартість окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, за які сплачена загальна сума, визначається розподілом цієї суми пропорційно справедливій вартості кожного з придбаних об'єктів.

Первісна вартість об'єктів, переведених з оборотних активів, товарів, готової продукції тощо до основних засобів, дорівнює їх собівартості.

Нематеріальні активи, отримані внаслідок об'єднання банків, визнаються в бухгалтерському обліку та оцінюються за їх справедливою вартістю. Якщо їх

справедливу вартість визначити неможливо, то вони відображаються в складі гудвілу.

Справедливою вартістю придбаних ідентифікованих активів (земля, будівлі, машини та устаткування) є ринкова їх вартість. Якщо немає даних про їх ринкову вартість, то використовується відновлювальна вартість з вирахуванням суми зносу на дату оцінки.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, *отриманого в обмін на подібний об'єкт*, дорівнює залишковій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливу вартість, то різниця відображається за рахунками витрат. Первісною вартістю об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів, отриманого в обмін на подібний об'єкт, є справедлива вартість переданого об'єкта.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, *отриманого в обмін (або частковий обмін) на неподібний об'єкт*, дорівнює справедливій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів або їх еквівалентів, що були передані (отримані) під час обміну.

Облік витрат, пов'язаних із *поліпшенням основних засобів та вдосконаленням нематеріальних активів*, здійснюється за *рахунками обліку капітальних інвестицій*.

Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від використання цього об'єкта.

Первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищенням їх можливостей та строку використання, що сприятиме збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Витрати, що здійснюються *для підтримання об'єкта основних засобів і нематеріальних активів у придатному для використання стані* та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, включаються *до складу витрат звітного періоду* і не впливають на його залишкову вартість.

Об'єкти основних засобів і нематеріальних активів *припиняють визнаватися в балансі* в разі ***їх вибуття*** внаслідок продажу, безоплатного передавання, втрати або невідповідності критеріям їх визнання як активів.

Фінансовий результат від вибуття об'єктів основних засобів і нематеріальних активів визначається як різниця між надходженням коштів за

основні засоби і нематеріальні активи (з вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям основних засобів і нематеріальних активів) та їх залишковою вартістю.

7.2 Облік руху основних засобів і нематеріальних активів банків

Необоротні активи банків обліковуються на рахунках ***4 класу «Фінансові та капітальні інвестиції»***, розділів ***43 «Нематеріальні активи»***, ***44 «Основні засоби»*** та ***45 «Інші необоротні матеріальні активи»***.

Для обліку активів групи «Основні засоби» використовується рахунок *4400 «Основні засоби»*. За дебетом рахунку проводяться суми придбаних основних засобів; суми їх дооцінки; суми витрат, спрямованих на капітальні інвестиції, що пов'язані з поліпшенням основних засобів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості основних засобів, що вибули з балансу; суми їх уцінки.

При цьому облік необоротних активів, що класифікуються як інвестиційна нерухомість, здійснюється за рахунком *4410 «Інвестиційна нерухомість»*. А необоротні активи, утримувані для продажу, обліковуються за рахунком *3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»*.

Нематеріальні активи обліковуються за рахунком *4300 «Нематеріальні активи».* За дебетом рахунку проводяться суми вартості придбаних і створених нематеріальних активів; суми їх дооцінки; суми, пов'язані з поліпшенням нематеріальних активів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості нематеріальних активів, що вибули з балансу; суми їх уцінки.

Для обліку інших необоротних активів використовується активний рахунок *4500 «Інші необоротні матеріальні активи».* За дебетом рахунку проводяться суми вартості придбаних інших необоротних матеріальних активів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості інших необоротних матеріальних активів, що вибули.

Витрати на *підтримання об'єктів необоротних активів у робочому стані* обліковуються за рахунком 7420 «Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів».

Облік витрат, пов'язаних із *поліпшенням власних основних засобів та вдосконаленням нематеріальних активів*, здійснюється за рахунками з обліку капітальних інвестицій, а саме: *4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».*

Облік об'єктів основних засобів і нематеріальних активів ведеться із застосуванням первинних документів, передбачених законодавством України.

Порядок ведення аналітичного обліку основних засобів і нематеріальних активів та складання первинних документів визначається згідно з *обліковою політикою банку* з урахуванням вимог законодавства України.

Відображення операцій з надходження та вибуття основних засобів і нематеріальних активів банків на рахунках бухгалтерського обліку міститься в таблиці 7.2.

Таблиця 7.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку руху основних засобів і нематеріальних активів банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Придбання основних засобів і нематеріальних активів		
- за національну валюту:		
а) передоплата	3510	1001, 1200, 2600, 2620, 2650
б) капітальні інвестиції за невведеними в експлуатацію основними засобами та нематеріальними активами	4310, 4430, 4431	3510
в) визнання основних засобів і нематеріальних активів у балансі банку	4300, 4400, 4500	3510, 4310, 4430, 4431
- за іноземну валюту:		
а) передоплата (на суму в іноземній валюті)	3510	1500
б) визнання необоротних активів у балансі банку (на суму в іноземній валюті)	3800	3510
(на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату перерахування коштів в іноземній валюті)	4300, 4400, 4500, 4310, 4430, 4431	3801
Створення основних засобів і нематеріальних активів		
а) передоплата	4310, 4430	1200, 2600, 2620, 2650
б) нарахування заробітної плати працівникам	4310, 4430	3652, 3653
в) нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування	4310, 4430	3622
г) віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість основних засобів і нематеріальних активів	4300, 4400	4310, 4430
Поліпшення основних засобів та вдосконалення нематеріальних активів		
а) передоплата	4310, 4430	1200, 2600, 2620, 2650
б) віднесення суми витрат на поліпшення та вдосконалення на збільшення вартості об'єкта	4300, 4400	4310, 4430

Продовження таблиці 7.2

1	2	3
Підтримання об'єктів основних засобів і нематеріальних активів у робочому стані		
а) передоплата:	3519	1200, 2600
б) виконані роботи:	7420	3519
Реалізація основних засобів і нематеріальних активів		
а) у разі перевищення суми залишкової вартості об'єкта порівняно із сумою виручки від його реалізації	1200, 2600, 2620, 2650, 4309, 4409, 4509, 7490	4300, 4400, 4500
б) у разі перевищення суми виручки від реалізації порівняно із сумою залишкової вартості об'єкта	1200, 2600, 2620, 2650, 4309, 4409, 4509	4300, 4400, 4500, 6490
Ліквідація основних засобів і нематеріальних активів		
а) на суму зносу	4309, 4409, 4509	4300, 4400, 4500
б) на залишкову вартість	7490	4300, 4400, 4500

7.3 Облік переоцінки основних засобів і нематеріальних активів банків

Після первісного визнання об'єкта основних засобів як активу його подальший облік має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

а) *за первісною вартістю (собівартістю)* з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;

б) *за переоціненою вартістю (справедливою вартістю)* з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Обраний метод банки зобов'язані застосовувати для всіх об'єктів певної групи основних засобів і не поєднувати об'єкти з різними методами оцінки в одну групу.

У разі застосування методу первісної вартості (собівартості) переоцінка необоротних активів не здійснюється.

Переоцінку потрібно здійснювати, якщо залишкова вартість об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату складання балансу. Під час переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату має здійснюватися переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт.

Переоцінка групи основних засобів, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Порядок проведення переоцінки банк визначає самостійно з урахуванням вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку.

Під час проведення переоцінки основних засобів накопичена амортизація відображається в бухгалтерському обліку на дату переоцінки за одним з таких методів.

Перший метод. Накопичена амортизація перераховується пропорційно зміні балансової вартості об'єкта основних засобів таким чином, щоб після переоцінки балансова вартість дорівнювала переоціненій вартості. Переоцінена первісна вартість і сума зносу об'єкта основних засобів визначається множенням первісної вартості та суми зносу об'єкта основних засобів на індекс переоцінки. *Індекс переоцінки* визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість. Такий метод не потребує перегляду норми амортизації.

Другий метод. Накопичена амортизація вираховується з первісної (переоціненої) вартості об'єкта основних засобів, а отримана на нетто-основі балансова вартість переоцінюється до його справедливої вартості. За цим методом переоцінена вартість об'єкта дорівнює його справедливій вартості, а накопичена амортизація дорівнює нулю. Норми амортизації потребують перегляду. Цей метод, як правило, використовується для будівель та споруд.

Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включається ***до складу додаткового капіталу***, а *сума уцінки* – ***до складу витрат***.

Суми переоцінки необоротних активів банків відображаються в бухгалтерському обліку на рахунках *5100 «Результати переоцінки основних засобів»* та *5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»*.

Дооцінка основних засобів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет рахунків

4400, 4500;

Кредит рахунку

5100;

одночасно:

Дебет рахунку

5100;

Кредит рахунків

4409, 4509;

б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет рахунків

4409, 4509;

Кредит рахунків

4400, 4500;

одночасно:

Дебет рахунків

4400, 4500;

Кредит рахунку

5100.

У бухгалтерському обліку уцінка відображається такими проводками:

а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет рахунків

5100, 7499 (у разі відсутності кредитового залишку за рахунком 5100);

Кредит рахунків

4400, 4500;

одночасно:

Дебет рахунків

4409, 4509;

Кредит рахунку

5100;

б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет рахунків

4409, 4509;

Кредит рахунків

4400, 4500;

одночасно:

Дебет рахунків

5100, 7499 (у разі відсутності кредитового залишку за рахунком 5100);

Кредит рахунків

4400, 4500.

Порядок переоцінки нематеріальних активів банку аналогічний описаному вище порядку переоцінки основних засобів, а відображення на рахунках обліку

сум дооцінки (уцінки) нематеріальних активів відповідає наведеній методиці по основним засобам, скоригованій на відповідні рахунки, що використовуються для обліку нематеріальних активів.

7.4 Облік зносу основних засобів і нематеріальних активів банків

Вартість усіх необоротних (матеріальних та нематеріальних) активів підлягає амортизації (крім вартості землі і незавершених капітальних інвестицій).

Амортизація не нараховується, якщо балансова вартість необоротних активів дорівнює їх ліквідаційній вартості. Амортизація не нараховується за об'єктами основних засобів, що є предметами антикваріату. Нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання амортизації не підлягають.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів *здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта*, який встановлюється банком під час їх первісного визнання. Амортизація необоротних активів не припиняється на період їх реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації. Нарахування амортизації необоротних активів припиняється на одну з двох дат, що настає раніше: на дату переведення активів до категорії необоротних активів, утримуваних для продажу, або на дату припинення визнання активів.

Строк корисного використання (експлуатації) основних засобів і нематеріальних активів *визначається банком самостійно з урахуванням таких факторів*:

✓ очікуваного використання об'єкта з урахуванням його розрахункової потужності або фізичної продуктивності;

✓ строків корисного використання подібних активів;

✓ фізичного та морального зносу, що передбачається;

✓ правових або інших подібних обмежень щодо строків використання об'єкта та інших факторів.

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів і нематеріальних активів переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання та наприкінці кожного фінансового року.

Нарахування амортизації починається з першого числа місяця, наступного за звітним, у якому об'єкт основних засобів і нематеріальних активів став придатним для корисного використання, *і припиняється*, починаючи з першого числа місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизація об'єкта основних засобів і нематеріальних активів нараховується виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Амортизаційні відрахування за необоротними активами банків відображаються в бухгалтерському обліку на рахунку *7423 «Амортизація»*.

При цьому сума зносу основних засобів обліковується на рахунку *4409 «Знос основних засобів».* За кредитом рахунку відображається сума нарахованого зносу, за дебетом рахунку відображається сума зносу основних засобів, що вибули з балансу.

Сума накопиченої амортизації нематеріальних активів обліковується на рахунку *4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»*. За кредитом цього рахунку відображається сума нарахованої амортизації, за дебетом рахунку відображається сума накопиченої амортизації нематеріальних активів, що вибули з балансу.

Для обліку сум нарахованого зносу інших необоротних матеріальних активів використовується рахунок *4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».* За кредитом рахунку відображається сума нарахованого зносу інших необоротних матеріальних активів, за дебетом рахунку відображається сума зносу інших необоротних матеріальних активів у разі їх вибуття.

Нарахована сума амортизації основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дебет рахунку

7423;

Кредит рахунків

4309, 4409, 4509.

Необоротні активи, що повністю амортизовані і використовуються банком у його діяльності, у бухгалтерському обліку відображаються за відповідними рахунками з обліку первісної (переоціненої) вартості активів та нарахованого зносу (накопиченої амортизації) до часу списання їх з балансу.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів *здійснюється відповідно до внутрішніх положень банку* з обліку основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизацію основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) банки нараховують *із застосуванням таких методів*:

а) ***прямолінійного***, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів;

б) ***зменшення залишкової вартості***, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року

або первісної вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у процентах) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта в результаті ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість;

в) ***прискореного зменшення залишкової вартості***, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної його вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта, і подвоюється;

г) ***кумулятивного***, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання;

ґ) ***виробничого***, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, що амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який банк очікує виробити (виконати) із використанням об'єкта основних засобів.

Банк має регулярно, наприкінці кожного фінансового року, переглядати методи нарахування амортизації основних засобів на відповідність економічним вигодам, що очікує отримати від їх застосування, та вносити відповідні зміни в облікову політику як зміни облікової оцінки.

Метод амортизації основних засобів і нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо *для нематеріальних активів* ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується ***із застосуванням прямолінійного методу***.

Нарахування амортизації здійснюється щомісяця. Місячна сума амортизації визначається діленням суми амортизації за повний рік корисного використання на 12.

Контрольні питання

1. Що представляють собою основні засоби банків? Які групи основних засобів банків Вам відомі?

2. Що слід розуміти під нематеріальними активами банків? Які основні групи нематеріальних активів банків Ви можете назвати?

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів банків.

4. Дайте характеристику основним видам оцінки основних засобів і нематеріальних активів банків.

5. Охарактеризуйте рахунки, які використовуються для обліку основних засобів та нематеріальних активів банків.

6. Що таке переоцінка? Які методи переоцінки основних засобів і нематеріальних активів банків Вам відомі? Опишіть порядок проведення переоцінки.

7. Що слід розуміти під амортизацією та зносом основних засобів і нематеріальних активів банків? Назвіть існуючі методи нарахування амортизації необоротних активів банків.

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. 21 березня звітного року банк здійснив передоплату за програмне забезпечення у сумі 2 122 000 грн. Вже 23 березня цього року програмне забезпечення було отримано і встановлено в банку та визнано в обліку. 1 квітня звітного року банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним програмним забезпеченням. Строк корисного використання програмного забезпечення – 6 років, ліквідаційна вартість – 0 грн. Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

1. Відображаємо в обліку здійснену передоплату за програмне забезпечення:

Дт 3510 2 122 000 грн

Кт 1200 2 122 000 грн

2. Показуємо капітальні інвестиції за не введеним в експлуатацію програмним забезпеченням:

Дт 4310 2 122 000 грн

Кт 3510 2 122 000 грн

3. Здійснюємо визнання програмного забезпечення як нематеріального активу у балансі банку:

Дт 4300 2 122 000 грн

Кт 4310 2 122 000 грн

4. Визначаємо суму амортизації на програмне забезпечення:

2 122 000 / 6 = 353 666,67 грн (річна)

353 666,67 / 12 = 29 472,22 грн (місячна)

5. Нараховуємо суму амортизації на програмне забезпечення:

Дт 7423 29 472,22 грн

Кт 4309 29 472,22 грн.

Завдання 2. Банк здійснює переоцінку транспортного засобу. При цьому первісна вартість транспортного засобу становить 859 021 грн, сума накопиченого зносу – 274 005 грн. На дату переоцінки справедлива вартість транспортного засобу складає 405 250 грн. Банком використовується перший метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки. Здійснити переоцінку транспортного засобу та відобразити її в обліку.

1. Розраховуємо залишкову вартість транспортного засобу, яка визначається як різниця між первісною вартістю та сумою зносу:

859 021 – 274 005 = 585 016 грн

2. Визначаємо індекс переоцінки, який розраховується діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість:

405 250/ 585 016 = 0,692716097

3. Розраховуємо переоцінену первісну вартість та переоцінений знос:

Переоцінена первісна вартість = 859 021 х 0,692716097 = 595 057,67 грн

Переоцінений знос = 274 005 х 0,692716097 = 189 807,67 грн

4. Визначаємо різницю між переоціненою та початковою первісною вартістю:

5957,67 - 859 021 = - 263 963,33 грн

5. Визначаємо різницю між переоціненим та початковим зносом:

189 807,67 - 274 005 = - 84 197,33

6. Відображаємо визначену уцінку транспортного засобу в обліку (за умови, що на дату переоцінки на рахунку 5100 немає кредитового залишку):

а) Дт 7499 263 963,33 грн

Кт 4400 263 963,33 грн

б) Дт 4409 84 197,33 грн

Кт 5100 84 197,33 грн.

Завдання 3. Банком було продано службовий автомобіль за ціною 115 824 грн (в т.ч. ПДВ). Первісна вартість реалізованого автомобіля склала 241 000 грн, при цьому сума нарахованого зносу за весь строк експлуатації становила 161 230 грн. Скласти бухгалтерські проводки з реалізації банком автомобіля та визначити фінансовий результат від такої операції.

1. Визначаємо залишкову вартість службового автомобіля:

241 000 – 161 230 = 79 770 грн.

2. Визначаємо суму податкового зобов'язання від реалізації службового автомобіля:

115 824 / 6 = 19 304 грн

3. Визначаємо чистий дохід від реалізації службового автомобіля:

115 824 – 19304 = 96 520 грн

4. Розраховуємо фінансовий результат від реалізації службового автомобіля:

96 520 – 79 700 = 16 750 грн

5. Відображаємо в обліку операцію із продажу службового автомобіля:

Дт 2600 96520 грн

Дт 4409 161230 грн

Кт 4400 241000 грн

Кт 6490 16750 грн

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. 10 лютого звітного року банк здійснив передоплату за автомобіль у сумі 1 140 000 грн. Вже 15 лютого транспортний засіб було отримано банком та визнано в обліку. 01 березня поточного року банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним автомобілем. Строк корисного використання – 9 років, ліквідаційна вартість – 60 000 грн. Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Вправа 2. Банк здійснює переоцінку будівлі. При цьому первісна вартість будівлі становить 691 100 грн, сума накопиченого зносу – 194 006 грн. На дату переоцінки справедлива вартість будівлі складає 372 000 грн. Банком використовується перший метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки. Здійснити переоцінку будівлі та відобразити її в обліку.

Вправа 3. 12 лютого звітного року банк здійснив передоплату за автомобіль у сумі 980 000 грн. Вже 14 лютого транспортний засіб було отримано банком та визнано в обліку. 01 березня банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним автомобілем. Строк корисного використання – 7

років, ліквідаційна вартість – 55 000 грн. Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Вправа 4. Банком було продано обладнання за ціною 509 610 грн (в т.ч. ПДВ). Первісна вартість реалізованого обладнання склала 814 100 грн, при цьому сума нарахованого зносу за весь строк експлуатації становила 491 120 грн. Скласти бухгалтерські проводки з реалізації банком обладнання та визначити фінансовий результат від такої операції.

Вправа 5. 11 лютого звітного року банк здійснив передоплату за автомобіль у сумі 765 000 грн. Вже 15 лютого транспортний засіб було отримано банком та визнано в обліку. 01 березня банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним автомобілем. Строк корисного використання – 9 років, ліквідаційна вартість – 47 000 грн. Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Вправа 6. Банк здійснює переоцінку будівлі. При цьому первісна вартість будівлі становить 802 300 грн, сума накопиченого зносу – 406 120 грн. На дату переоцінки справедлива вартість будівлі складає 502 000 грн. Банком використовується перший метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки. Здійснити переоцінку будівлі та відобразити її в обліку.

Вправа 7. 13 лютого звітного року банк здійснив передоплату за автомобіль у сумі 869 000 грн. Вже 16 лютого транспортний засіб було отримано банком та визнано в обліку. 01 березня банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним автомобілем. Строк корисного використання – 8 років, ліквідаційна вартість – 58 000 грн. Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Вправа 8. Банком було продано обладнання за ціною 423 628 грн (в т.ч. ПДВ). Первісна вартість реалізованого обладнання склала 740 400 грн, при цьому сума нарахованого зносу за весь строк експлуатації становила 511 110 грн. Скласти бухгалтерські проводки з реалізації банком обладнання та визначити фінансовий результат від такої операції.

Тести

1. Матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) – це:

а) необоротні активи;
б) виробничі запаси;
в) основні засоби;
г) оборотні активи.

2. Історична (фактична) собівартість основних засобів чи нематеріальних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) основних засобів або нематеріальних активів – це:
а) первісна вартість;
б) залишкова вартість;
в) ліквідаційна вартість;
г) ринкова вартість.

3. Метод, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів – це:
а) прямолінійний метод;
б) метод прискореного зменшення залишкової вартості;
в) кумулятивний метод;
г) метод зменшення залишкової вартості.

4. До нематеріальних активів банків не відносять:
а) машини та обладнання;
б) права на користування майном;
в) права на комерційні позначення;
г) авторське право.

5. Різниця між первісною (переоціненою) вартістю нематеріального активу і сумою його нарахованого зносу представляє собою:
а) первісну вартість;
б) залишкову вартість;

в) ліквідаційну вартість;
г) ринкову вартість.

6. Бухгалтерський запис Дт 7423 Кт 4409 означає:
а) нараховано суму амортизації основних засобів;
б) нараховано суму амортизації нематеріальних активів;
в) здійснено придбання основних засобів за іноземну валюту;
г) визнано основні засоби у балансі банку.

7. Якою бухгалтерською проводкою відображається передоплата з придбання нематеріальних активів за іноземну валюту?
а) Дт 3510 Кт 1500;
б)Дт 1500 Кт 3510;
в) Дт 4310 Кт 3510;
г) Дт 3510 Кт 4310.

8. Якою бухгалтерською проводкою відображається визнання основних засобів у балансі банку?
а) Дт 4400 Кт 4430;
б)Дт 4300 Кт 4310;
в) Дт 3510 Кт 1500;
г) Дт 3510 Кт 1001.

9. Якою бухгалтерською проводкою відображається нарахування заробітної плати працівникам, які задіяні при розробці нематеріальних активів?
а) Дт 4310 Кт 3652;
б)Дт 4430 Кт 3652;
в) Дт 3652 Кт 4310;
г) Дт 3652 Кт 4430.

10. Дооцінка первісної вартості основних засобів відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 4400 Кт 5100;
б)Дт 5100 Кт 4409;
в) Дт 5100 Кт 4400;
г) Дт 4409 Кт 5100.

Тема 8. Облік запасів банків

8.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка запасів банків
8.2 Облік придбання запасів банками
8.3 Облік вибуття запасів банками
8.4 Облік операцій із запасами, що передані або надані в заставу
8.5 Облік ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку запасів банків

Основні терміни і поняття: запаси банку, метод ідентифікованої собівартості, метод середньозваженої собівартості, метод ФІФО, первісна вартість, чиста вартість реалізації, застава, ювілейні монети

8.1 Нормативно-правове регулювання, сутність, класифікація та оцінка запасів банків

Нормативно-правове регулювання обліку запасів банків представлене такими документами:

- *на міжнародному рівні*:
  ✓ МСБО 2 «Запаси»;
- *на національному рівні*:

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку запасів банків України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 625 від 10.12.2004 р.

Запаси – це активи, які утримуються для продажу під час звичайної діяльності, перебувають у процесі виробництва для такого продажу або є у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або під час надання послуг.

Банк *визнає запаси активом*, якщо є імовірність того, що банк отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, а їх вартість може бути достовірно визначена.

До складу запасів включаються запаси, що призначені для забезпечення безперервної роботи банку, надання послуг.

Запаси оцінюють за меншою з таких двох величин: собівартість та чиста вартість реалізації.

Придбані запаси в обліку відображаються *за собівартістю (первісною вартістю)*, що включає витрати на придбання, доставку, податки, збори та інші обов'язкові платежі (крім тих, що згодом відшкодовуються банку).

Чиста вартість реалізації – це попередньо оцінена ціна продажу в умовах звичайної діяльності за вирахуванням попередньо оцінених витрат на реалізацію.

Банк здійснює *передавання запасів зі складу в експлуатацію або їх реалізацію* за вартістю, що визначається за однією з таких формул:

1) «перше надходження - перший видаток» (далі – ФІФО);

2) середньозваженої собівартості;

3) конкретної ідентифікованої індивідуальної собівартості відповідної одиниці запасів.

Формула ФІФО передбачає, що одиниці запасів, які надійшли на склад першими, першими і передаються в експлуатацію.

Формула середньозваженої собівартості передбачає, що під час кожного надходження запасів на склад середньозважена собівартість кожної одиниці товару на складі має бути перерахована. Банк надалі здійснює передавання запасів зі складу в експлуатацію за цією вартістю, доки на склад не надійдуть нові запаси і не відбудеться новий перерахунок середньої вартості запасів. Вартість кожної одиниці запасів визначається як середня величина вартості запасів на початок облікового періоду та вартості подібних запасів, придбаних протягом цього облікового періоду. Середньозважена вартість одиниці запасів дорівнює сумі вартості наявних та отриманих запасів, розділеній на кількість одиниць запасів.

Формула конкретної ідентифікованої індивідуальної собівартості відповідної одиниці запасів передбачає ведення запасів за кожною окремою одиницею запасів, що придбані в експлуатацію або реалізовані. За конкретною ідентифікованою індивідуальною собівартістю оцінюються запаси, що не можуть замінювати один одного.

Для всіх одиниць запасів, що мають однаковий характер та використання, застосовується лише одна із наведених формул.

Вибрана формула визначення вартості запасів *визначається обліковою політикою банку*.

Вартість запасів, переданих в експлуатацію та використаних для підтримання об'єкта основних засобів у робочому стані, відображається *за рахунками витрат*, а використаних для поліпшення об'єкта основних засобів – *за рахунками капітальних інвестицій*.

Порядок ведення *складського обліку* визначається банком самостійно з урахуванням вимог чинного законодавства України.

З метою встановлення фактичної наявності в банках запасів, визначення стану їх зберігання та встановлення нестач або надлишків проводиться *інвентаризація*.

8.2 Облік придбання запасів банками

Запаси банків відображаються за балансовим рахунком *3400 «Запаси на складі»*. За дебетом рахунку проводяться суми вартості матеріальних цінностей, що надійшли на склад; суми вартості придбаних ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ. За кредитом рахунку проводяться суми вартості запасів матеріальних цінностей, що передані зі складу в експлуатацію, під звіт або реалізовані чи списані в разі вибуття; суми вартості реалізованих ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ.

Якщо банк не має складу, то придбані запаси відображаються за балансовим рахунком *3402 «Запаси в підзвітних осіб».* За дебетом рахунку проводяться суми вартості отриманих підзвітними особами матеріальних цінностей. За кредитом рахунку проводяться суми вартості списаних матеріальних цінностей з підзвітної особи.

Відображення операцій з надходження запасів банком на рахунках бухгалтерського обліку міститься в таблиці 8.1.

Таблиця 8.1 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку придбання запасів банком

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Придбання запасів за національну валюту:		
а) попередня оплата	3510	1200, 2600
б) отримання запасів	3400	3510
Придбання запасів за іноземну валюту:		
а) попередня оплата (на суму в іноземній валюті)	3510	1500
б) отримання запасів та закриття дебіторської заборгованості з придбання активів (на суму в іноземній валюті)	3800	3510
(на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату переказу коштів у іноземній валюті)	3400	3801

Продовження таблиці 8.1

1	2	3
Якщо оплата за запаси, придбані за національну валюту, здійснюється відповідно до умов договору після їх отримання:		
а) отримання запасів	3400	3610
б) переказ коштів за отримані запаси	3610	1200, 2600
Якщо оплата за запаси, придбані за іноземну валюту, здійснюється після їх отримання:		
а) отримання запасів (на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату отримання запасів)	3400	3801
(на суму в іноземній валюті)	3800	3610
б) переказ коштів за отриманими запасами (на суму в іноземній валюті)	3610	1500
Придбання запасів через підзвітну особу:		
а) за умовою попередньої оплати	3402	3510
б) у разі передавання запасів в експлуатацію	7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7450, 7454, 7455, 7499	3402
Оприбуткування запасів, що за результатами інвентаризації виявлені в надлишку	3400	6499

8.3 Облік вибуття запасів банками

Банк припиняє визнання запасів у балансі внаслідок передавання їх в експлуатацію, списання за непридатністю для подальшого їх використання, недостачі, безоплатного передавання, реалізації.

У разі видачі зі складу в експлуатацію запасів їх вартість *списується на витрати*. Пошкоджені, застарілі та зіпсовані запаси *підлягають списанню з балансу*. Вартість повністю втрачених (зіпсовані або ті, яких не вистачає) запасів списується на витрати звітного періоду. Суми витрат від псування запасів до часу встановлення осіб, які мають відшкодувати нестачі або втрати, відображаються за позабалансовими рахунками.

У разі реалізації запасів дохід або витрати від реалізації визначається як різниця між вартістю продажу та вартістю, що обчислена однією із вищезазначених формул вибуття запасів.

Відображення операцій з вибуття запасів банком на рахунках бухгалтерського обліку міститься в таблиці 8.2.

Таблиця 8.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку списання запасів банком

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Видача запасів зі складу в експлуатацію	7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7450, 7454, 7455, 7499	3400
Використання запасів на створення та поліпшення основних засобів:		
а) на суму вартості запасів, виданих зі складу	3402	3400
б) на суму вартості запасів, що використані на створення та поліпшення основних засобів	4430, 4530	3402
в) на суму поліпшення та створення об'єкта основних засобів	4400, 4500	4430, 4530
Видача запасів зі складу в підзвіт підзвітній особі	3402	3400
Використання підзвітною особою отриманих запасів за призначенням	Рахунки витрат залежно від запасів за призначенням	3402
Списання з балансу пошкоджених, застарілих та зіпсованих запасів	7499	3400
Відображення вартості повністю втрачених (зіпсованих або тих, яких не вистачає) запасів:		
а) визнання витрат звітного періоду	7499	3400, 3402
на позабалансових рахунках	9617	Рахунок групи 991
б) після встановлення осіб, які мають відшкодувати збитки, належна до відшкодування сума відноситься до дебіторської заборгованості та доходу звітного періоду	3552	6499
на позабалансових рахунках	Рахунок групи 991	9617
в) у разі відшкодування вартості запасів МВО	1001, 1200, 2620	3552
Відображення реалізації запасів:		
а) у разі перевищення визначеної вартості запасів над виручкою від реалізації	1001, 1200, 2600, 2620, 2650; 7499	3400
б) у разі перевищення виручки від реалізації понад визначену вартість запасів	1001, 1200, 2600, 2620, 2650	3400; 6499

8.4 Облік операцій із запасами, що передані або надані в заставу

Банк-заставодавець здійснює облік запасів, переданих у заставу, за *окремим аналітичним рахунком балансового рахунку 3400 «Запаси на складі»*.

Одночасно балансова вартість запасів відображається в бухгалтерському обліку за позабалансовим рахунком такою проводкою:

Дебет

Рахунок групи 990;

Кредит

9510.

Банк-заставодавець списує вартість запасів, наданих у заставу, з позабалансового рахунку 9510 після виконання зобов'язань, що відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

9510;

Кредит

Рахунок групи 990.

Банк-заставодержатель здійснює облік запасів, прийнятих у заставу, за справедливою вартістю за позабалансовим рахунком 9500, що відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дебет

9500;

Кредит

Рахунок групи 990.

Порядок реалізації заставленого майна регламентується чинним законодавством України.

Якщо заставлене майно переходить у власність заставодержателя і визнається його активом, то в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет

3400 – за справедливою вартістю запасів;

Кредит

Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).

За позабалансовим рахунком виконується така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунок групи 990;

Кредит

9500.

У разі реалізації заставленого майна на аукціоні банк-заставодержатель здійснює таку бухгалтерську проводку:

Дебет

1200;

Кредит

Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).

Банк одночасно списує вартість заставного майна, що обліковується за позабалансовим рахунком 9500.

Якщо банк набуває права власності на заставлене майно з метою подальшого продажу, то в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дебет

3409;

Кредит

Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).

1200 (рахунок заставодавця – на суму перевищення розміру забезпечених цією заставою вимог банку).

За позабалансовим рахунком виконується така бухгалтерська проводка:

Дебет

Рахунок групи 990;

Кредит

9500.

Якщо вартість запасів, набутих банком у власність з метою подальшого продажу, зменшилася, то в бухгалтерському обліку вони відображаються за чистою вартістю реалізації і здійснюється така проводка:

Дебет

7491;

Кредит

3409 – на суму уцінки запасів.

У разі збільшення чистої вартості реалізації запасів в бухгалтерському обліку здійснюється проводка в межах суми раніше здійсненої уцінки.

Дебет

3409 – на суму збільшення чистої вартості реалізації, що не перевищує суму попередньої уцінки;

Кредит

7491.

У разі реалізації банком-заставодержателем заставленого майна, на яке було звернено стягнення згідно з умовами договору застави, у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет

1200;

7499;

Кредит

3409.

8.5 Облік ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу

Придбання ювілейних монет, що не є засобом платежу, відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі переказу коштів Національному банку за ювілейні монети здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

1819;

Кредит

1200 – за відпускною ціною Національного банку;

б) у разі отримання ювілейних монет:

Дебет

3400;

Кредит

1819.

Реалізація ювілейних монет клієнтам (банкам) відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі отримання коштів від клієнтів (банків) за ювілейні монети здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дебет

1001, 1200, 2600, 2650, 2620 – за відпускною ціною банку;

Кредит

1919;

2909;

б) видача клієнтам (банкам) ювілейних монет у бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дебет

1919;

2909;

Кредит

3400 – за відпускною ціною Національного банку;

6399 – на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускною ціною Національного банку.

У разі використання монет на представницькі цілі в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дебет

7454 - за відпускною ціною Національного банку;

Кредит

3400.

Ювілейні монети, що отримані банком на реалізацію без попередньої оплати на підставі укладеного договору, у бухгалтерському обліку відображаються такими проводками:

а) відображення за позабалансовими рахунками:

Дебет

9819;

Кредит

Рахунок групи 991 – за вартістю згідно з договором;

б) отримання коштів від клієнтів (банків) за ювілейні монети під час їх реалізації:

Дебет

1001, 1200, 2600, 2620, 2650 – за відпускною ціною банку;

Кредит

2909;

1919;

в) на суму виданих клієнтам (банкам) ювілейних монет:

Дебет

2909;

1919 - за відпускною ціною банку;

Кредит

1919 – за відпускною ціною Національного банку;

6399 – на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускною ціною Національного банку.

г) переказ коштів Національному банку за реалізовані ювілейні монети відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

1919;

Кредит

1200 – за відпускною ціною Національного банку.

За позабалансовими рахунками здійснюється така проводка:

Дебет

Рахунок групи 991;

Кредит

9819;

ґ) повернення банком нереалізованих монет Національному банку згідно з умовами договору відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет

Рахунок групи 991;

Кредит

9819.

Контрольні питання

1. Що слід розуміти під запасами банків? Які умови визнання запасів банків активами? Назвіть основні групи запасів.
2. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку запасів банків.
3. Що слід розуміти під оцінкою запасів? Вкажіть основні види вартості, що можуть бути застосовані до запасів банків.
4. Дайте коротку характеристику основним методам (формулам), що застосовуються при вибутті запасів банків.
5. Охарактеризуйте рахунки, які використовуються для обліку запасів банків.
6. Які особливості обліку операцій із запасами, що передані або надані в заставу Ви можете назвати?
7. Як здійснюється облік ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. 1 січня звітного року на складі банку обліковувалось 5 пачок паперу загальною вартістю 1 250 грн. 10 січня банком було придбано на умовах попередньої оплати 40 пачок паперу за ціною 209 грн за пачку. 17 січня банком видано в експлуатацію 15 пачок паперу. Банком застосовується метод середньозваженої вартості. Необхідно відобразити зазначені операції банку в обліку.

1. Відображаємо в обліку суму попередньої оплати за папір:

Дт 3510 8360 грн

Кт 1002 8360 грн

2. Оприбутковуємо придбаний папір на склад банку:

Дт 3400 8360 грн

Кт 3510 8360 грн

3. Визначаємо середньозважену вартість однієї пачки паперу після придбання 10 січня нової партії:

(5 шт. х 250 грн + 40 шт. х 209 грн) / 45= 213,56 грн

4. Визначаємо вартість 15 пачок паперу, переданих в експлуатацію:

15 шт. х 213,56 грн = 3203,40 грн

5. Відображаємо в обліку списання паперу в експлуатацію (17.01):

Дт 7431 3203,40 грн

Кт 3400 3203,40 грн

6. Визначаємо залишок запасів паперу на початок дня (18.01):

30 шт. х 213,56 грн =6406,80 грн

Завдання 2. 5 березня звітного року банк придбав матеріальні цінності у іноземного підприємства на суму 6570 дол. В той же день було здійснено оприбуткування цих цінностей на склад. Офіційний курс гривні до долара на дату проведення операції становив 39,8290 USD/UAH. 7 березня звітного року було перераховано кошти постачальнику за отримані матеріальні цінності. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

1. Відображаємо в обліку отримання матеріальних цінностей від постачальника:

- на суму в гривнях (6 570 х 39,8290 = 261 676,53 грн):

Дт 3400 261 676,53 грн

Кт 3801 261 676,53 грн

- на суму в іноземній валюті:

Дт 3800 6570 дол.

Кт 3610 6570 дол.

2. Відображаємо перерахування коштів постачальнику за отриманими матеріальними цінностями:

Дт 3610 6570 дол.

Кт 1500 6570 дол.

Завдання 3. Під час проведення інвентаризації матеріальних цінностей на складі банку виявлено нестачу матеріалів на суму 20 510 грн. На момент

виявлення нестачі винної особи не встановлено. Після проведення додаткових слідчих дій встановлено особу, винну в заподіянні збитків банку. На наступний день встановлена особа відшкодувала вартість матеріалів, сплативши в касу банку всю суму. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

1. Відображаємо в обліку суми витрат від нестачі матеріальних цінностей до моменту встановлення винної особи:

Дт 7499 20 510 грн

Кт 3400 20 510 грн

2. Відображаємо списання суми нестачі на позабалансові рахунки:

Дт 9617 20510 грн

Кт Рахунок групи 991 20510 грн

3. Відображаємо в обліку належну до відшкодування суму, після встановлення особи, яка має відшкодувати збитки:

Дт 3552 20510 грн

Кт 6499 20510 грн

4. Відображаємо на позабалансовому обліку належну до відшкодування суму, після встановлення особи, яка має відшкодувати збитки:

Дт Рахунок групи 991 20510 грн

Кт 9617 20510 грн

5. Відображаємо відшкодування вартості матеріальних цінностей винною особою:

Дт 1002 20510 грн

Кт 3552 20510 грн

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. 01 лютого звітного року на складі банку знаходилось 6 наборів канцелярського приладдя загальною вартістю 1 140 грн. 12 лютого банк придбав на умовах післяплати 25 наборів канцелярського приладдя за ціною 205 грн за набір. 14 лютого банк видав в експлуатацію 11 наборів канцелярського приладдя. Банком застосовується метод середньозваженої вартості. Необхідно відобразити зазначені операції банку в обліку.

Вправа 2. Під час проведення інвентаризації матеріальних цінностей на

складі банку виявлено нестачу матеріалів на суму 5 260 грн. На момент виявлення нестачі винної особи не встановлено. Після проведення додаткових слідчих дій встановлено особу, винну в заподіянні збитків банку. На наступний день встановлена особа відшкодувала вартість матеріалів, сплативши в касу банку 3 000 грн. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Вправа 3. 01 лютого звітного року на складі банку знаходилось 8 наборів канцелярського приладдя загальною вартістю 1 450 грн. 11 лютого банк придбав на умовах попередньої оплати 20 наборів канцелярського приладдя за ціною 203 грн за набір. 16 лютого банк видав в експлуатацію 7 наборів канцелярського приладдя. Банком застосовується метод середньозваженої вартості. Необхідно відобразити зазначені операції банку в обліку.

Вправа 4. 3 квітня звітного року банк здійснив попередню оплату на користь іноземного підприємства за матеріальні цінності у сумі 5410 дол. Офіційний курс гривні до долара на дату проведення операції становив 39,4190 USD/UAH. 10 квітня цього ж року банк отримав придбані матеріальні цінності і оприбуткував їх на склад. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Вправа 5. 01 лютого звітного року на складі банку знаходилось 7 наборів канцелярського приладдя загальною вартістю 1 680 грн. 14 лютого банк придбав на умовах післяплати 18 наборів канцелярського приладдя за ціною 237,50 грн за набір. 17 лютого банк видав в експлуатацію 5 наборів канцелярського приладдя. Банком застосовується метод середньозваженої вартості. Необхідно відобразити зазначені операції банку в обліку.

Вправа 6. 5 травня звітного року банк здійснив попередню оплату на користь іноземного підприємства за матеріальні цінності у сумі 6110 дол. Офіційний курс гривні до долара на дату проведення операції становив 40,1190 USD/UAH. 8 травня цього ж року банк отримав придбані матеріальні цінності і оприбуткував їх на склад. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Вправа 7. 01 лютого звітного року на складі банку знаходилось 12 наборів канцелярського приладдя загальною вартістю 2 370 грн. 15 лютого банк придбав на умовах попередньої оплати 36 наборів канцелярського приладдя за ціною 207 грн за набір. 20 лютого банк видав в експлуатацію 17 наборів канцелярського

приладдя. Банком застосовується метод середньозваженої вартості. Необхідно відобразити зазначені операції банку в обліку.

Вправа 8. Під час проведення інвентаризації матеріальних цінностей на складі банку виявлено нестачу матеріалів на суму 7 892 грн. На момент виявлення нестачі винної особи не встановлено. Після проведення додаткових слідчих дій встановлено особу, винну в заподіянні збитків банку. На наступний день встановлена особа відшкодувала вартість матеріалів, сплативши в касу банку 5 100 грн. Необхідно скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Тести

1. Що належить до складу запасів банку?
а) програмне забезпечення;
б) будівля офісу;
в) господарські матеріали;
г) транспорт банку.

2. Придбані банком запаси в обліку відображаються за:
а) первісною вартістю;
б) залишковою вартістю;
в) чистою вартістю реалізації;
г) ліквідаційною вартістю.

3. Попередньо оцінена ціна продажу запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням попередньо оцінених витрат на їх реалізацію – це:
а) первісна вартість;
б) собівартість;
в) чиста вартість реалізації;
г) ліквідаційна вартість.

4. Який з існуючих методів оцінки вибуття запасів передбачає ведення запасів за кожною окремою їх одиницею?
а) ФІФО;
б) прямолінійний;
в) середньозваженої вартості;
г) ідентифікованої вартості.

5. Який з існуючих методів оцінки вибуття запасів базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на склад?
а) ідентифікованої вартості;
б) ФІФО;
в) середньозваженої вартості;
г) прямолінійний.

6. Бухгалтерський запис Дт 3400 Кт 3610 означає:
а) отримання матеріальних цінностей від постачальника на умовах післяплати;
б) перерахування коштів за отримані матеріальні цінності;
в) отримання матеріальних цінностей від постачальника на умовах попередньої плати;
г) видача господарських матеріалів зі складу.

7. Бухгалтерський запис Дт 3402 Кт 3400 означає:
а) видача господарських матеріалів зі складу підзвітній особі;
б) перерахування коштів за отримані матеріальні цінності;
в) отримання матеріальних цінностей від постачальника;
г) повернення підзвітною особою отриманих господарських матеріалів на склад.

8. Бухгалтерський запис Дт 3400 Кт 3510 означає:
а) отримання матеріальних цінностей від постачальника на умовах попередньої плати;
б) перерахування коштів за отримані матеріальні цінності;
в) отримання матеріальних цінностей від постачальника на умовах післяплати;
г) видача господарських матеріалів зі складу.

9. Бухгалтерський запис Дт 7431 Кт 3400 означає:
а) видача матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію;
б) перерахування коштів за отримані матеріальні цінності;
в) отримання матеріальних цінностей від постачальника на умовах післяплати;
г) видача господарських матеріалів зі складу підзвітній особі.

10. Якою бухгалтерською проводкою відображається списання вартості повністю втрачених матеріальних цінностей на витрати звітного періоду?
а) Дт 7499 Кт 3400;
б)Дт 3552 Кт 3400;
в) Дт 7431 Кт 3400;
г) Дт 3400 Кт 3510.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ, ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Тема 9. Облік власного капіталу банків

9.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та структура власного капіталу банків
9.2 Загальні положення про власний капітал банків
9.3 Рахунки, що використовуються для обліку власного капіталу банків
9.4 Облік операцій з власним капіталом банків

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку власного капіталу банків

Основні терміни і поняття: власний капітал банку, статутний капітал, емісійні різниці, резерви банку, регулятивний капітал, основний капітал, додатковий капітал, викуп власних акцій, дивіденди

9.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та структура власного капіталу банків

Нормативно-правове регулювання власного капіталу банків представлене такими документами:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
  - ✓ МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
  - ✓ МСБО 10 «Події після дати балансу»;
  - ✓ МСБО 33 «Прибуток на акцію»;
- *на національному рівні*:

❖ Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р.;

❖ Положення про ліцензування банків, затверджене постановою Правління Національного банку України № 149 від 22.12.2018 р.;

❖ Положення про порядок визначення банками України розміру регулятивного капіталу, затверджене постановою Правління Національного банку України № 196 від 28.12.2023 р.;

❖ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України № 368 від

28.08.2001 р.;

❖ Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 14 від 21.02.2018 р.

Власний капітал – це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Терміни, що стосуються власного капіталу банків України, містяться в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1 – Окремі терміни щодо власного капіталу банків України, що наведені в національному законодавстві

Термін	Трактування
власний інструмент капіталу	власний інструмент основного капіталу 1 рівня / додаткового капіталу 1 рівня / капіталу 2 рівня
інвестор	фізична або юридична особа, яка набула / має намір набути право власності на власний інструмент капіталу
регулятивний капітал	сума капіталу 1 рівня, який складається з основного капіталу 1 рівня та додаткового капіталу 1 рівня, та капіталу 2 рівня
капітал статутний	сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом
емісійні різниці (емісійний дохід)	це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу
розкриті резерви	резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку
капітал приписний	сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації
дивідендна політика банку	порядок формування та реалізації дивідендної політики держави, затверджений Кабінетом Міністрів України, для банків, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, для інших банків – затверджений радою банку внутрішньобанківський документ про наміри розподілу прогнозної суми чистого прибутку банку / нерозподілених прибутків минулих років, складений на відповідний прогнозний рік з урахуванням стратегії, бізнес-плану, програми капіталізації / реструктуризації банку, в якому визначені щонайменше прогнозна сума / відсоток чистого прибутку / нерозподілених прибутків минулих років, що планується спрямувати на виплату дивідендів та/або залишити в капіталі банку у вигляді нерозподілених прибутків минулих років чи фондів / резервів банку, створених за рахунок прибутку
банківська ліцензія	запис у Державному реєстрі банків про право юридичної особи або філії іноземного банку на здійснення банківської діяльності
Державний реєстр банків	реєстр, що ведеться НБУ і містить відомості про банки та їх відокремлені підрозділи, а також філії та представництва іноземних банків в Україні

9.2 Загальні положення про власний капітал банків

Власний капітал *банку складається з*:

- статутного капіталу;
- емісійних різниць;
- загальних резервів та фондів;
- результатів звітного року та минулих років;
- результатів переоцінки: основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інструментів у портфелі банку на продаж, операцій хеджування;
- результатів коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання;
- приписного капіталу філії іноземного банку.

Банки в Україні створюються *у формі акціонерного товариства* або *кооперативного банку*. Статутний капітал банку формується відповідно *до вимог законодавства* України та *установчих документів банку*. Формування та збільшення статутного капіталу банку здійснюються *за рахунок грошових внесків*. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривні, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривні. Наявність збитків у банку не є перешкодою для збільшення статутного капіталу банку. Статутний капітал банку *не повинен формуватися з непідтверджених джерел*, а також за рахунок коштів, використання яких для формування статутного капіталу заборонено законом. *Забороняється використовувати* для формування статутного капіталу банку *бюджетні кошти*, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку *не може бути меншим 200 мільйонів гривень*.

Банки зобов'язані *формувати резервний фонд* на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути *не менше 5 % від прибутку банку* до досягнення ними *25 % розміру регулятивного капіталу банку*. У разі коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них.

Власний капітал та регулятивний капітал банку не є тотожними.

Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків

різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільної діяльності банків.

Регулятивний капітал банку є сумою:

1) капіталу 1 рівня, який складається з основного капіталу 1 рівня та додаткового капіталу 1 рівня, складовою якого є, зокрема, інструмент з умовами списання/конверсії;

2) капіталу 2 рівня.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) *складається з таких елементів*:

✓ фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;

✓ додаткові внески акціонерів у статутний капітал;

✓ фінансова допомога акціонерів банку;

✓ прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу.

✓ розкриті резерви.

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) *складається з таких елементів*:

▪ резерви під заборгованість за кредитними операціями (крім резервів за наданими банком фінансовими зобов'язаннями) та за операціями з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, яку віднесено до I (найвищої) категорії якості;

▪ результат поточного та звітного року (прибуток), що зменшений на суму: нарахованих доходів, неотриманих понад 30 днів із дати їх нарахування, строк сплати яких не настав (крім доходів за цінними паперами, які віднесені до I групи активів зі ступенем ризику 0 %), зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами; прострочених нарахованих доходів, зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами;

▪ субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал);

▪ нерозподілений прибуток минулих років.

Національний банк України визначає:

1) порядок розрахунку основного капіталу 1 рівня, додаткового капіталу 1 рівня, капіталу 2 рівня, їх складові та вирахування;

2) вимоги до складових основного капіталу 1 рівня, додаткового капіталу 1 рівня, капіталу 2 рівня, у тому числі до джерел їх формування, а також умови їх включення до капіталу банку;

3) вимоги щодо мінімального розміру регулятивного капіталу;

4) порядок та умови погодження або надання дозволу банку на включення окремих складових основного капіталу 1 рівня, додаткового капіталу 1 рівня, капіталу 2 рівня до капіталу такого банку.

9.3 Рахунки, що використовуються для обліку власного капіталу банків

Для обліку статутного капіталу банку використовується рахунки ***5 класу «Капітал банку», 50 розділу «Статутний капітал та інші фонди банку», 500 групи «Статутний капітал банку»***, зокрема:

5000 «Статутний капітал банку» – рахунок є пасивним, облік акцій за цим рахунком ведеться за номінальною вартістю. За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу, за дебетом рахунку – суми зменшення статутного капіталу;

5004 «Незареєстрований статутний капітал» – рахунок є пасивним. За кредитом рахунку проводяться суми, що отримані банком в оплату акцій або паїв до реєстрації статутного капіталу, за дебетом рахунку – суми зареєстрованого статутного капіталу або суми, що повертаються в разі відмови в погодженні статуту банку.

Акції банку можуть продаватися за номінальною вартістю, або ціною, вищою від їх номінальної вартості. У разі продажу акцій за ціною, вищою, ніж їх номінальна вартість, виникають емісійні різниці.

Для обліку емісійних різниць, а також витрат, пов'язаних з випуском і розповсюдженням банком акцій власної емісії, використовується рахунок ***5010 «Емісійні різниці»***. Рахунок є також пасивним, за кредитом цього рахунку проводяться суми позитивної різниці в разі первинного та подальшого розміщення акцій, за дебетом рахунку – суми витрат на операції; суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупу власних акцій.

Прості і привілейовані акції, емітовані банком в обліку відображаються за *окремими аналітичними рахунками* рахунку *5000 «Статутний капітал банку»*.

Привілейовані акції, за якими банк має зобов'язання щодо викупу їх у акціонера (держателя) або виплати дивідендів на визначену дату чи за вимогою акціонера, *визнаються в обліку банку як фінансові зобов'язання* і обліковуються за рахунком ***3370 «Зобов'язання за привілейованими акціями, випущеними банком»*.** Рахунок є пасивним, за кредитом цього рахунку проводиться облік випущених банком привілейованих акцій, за дебетом – облік викуплених привілейованих акцій.

Банки мають право придбавати власні акції або паї. Викуплені власні акції банк може перепродати, розповсюдити серед своїх працівників або анулювати. Для обліку власних акцій за номінальною вартістю, викуплених в акціонерів для подальшого перепродажу або анулювання в установленому порядку, використовується рахунок ***5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в***

***акціонерів (власників)»*.** Рахунок є контрпасивним, за дебетом цього рахунку проводяться суми викуплених акцій (часток, паїв), а за кредитом – суми проданих та анульованих акцій (часток, паїв).

Різниця між номінальною вартістю та вартістю викупу власних акцій списується в межах кредитових залишків з рахунку 5010 «Емісійні різниці», а у разі недостатності залишку коштів за рахунком 5010, з рахунків ***5022 «Інші фонди банку»***, або ***5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»*.**

Для обліку нарахованих банком дивідендів за простими і привілейованими акціями, використовується рахунок ***3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (власниками) банку за дивідендами»***. Рахунок є пасивним, за кредитом цього рахунку проводяться суми нарахованих дивідендів за акціями (паями, частками), за дебетом – суми виплачених акціонерам (учасникам) дивідендів.

Для обліку дивідендів, що нараховуються за фіксованою ставкою за привілейованими акціями, використовується рахунок ***3378 «Нараховані витрати за привілейованими акціями, випущеними банком»*.** Рахунок є активно-пасивним, за кредитом рахунку проводяться суми нарахованих витрат, за дебетом – суми нарахованих витрат під час їх сплати. При цьому для обліку відповідних процентних витрат використовується рахунок ***7124 «Процентні витрати за зобов'язаннями за привілейованими акціями, випущеними банком».***

У випадку, коли банк розміщував привілейовані акції з дисконтом чи премією, тоді одночасно з нарахуванням дивідендів здійснюється амортизація дисконту (премії). Для цього використовується рахунок ***3376 «Неамортизований дисконт/премія за зобов'язаннями за привілейованими акціями, випущеними банком»***.

9.4 Облік операцій з власним капіталом банків

Відображення в обліку операцій з власним капіталом банків міститься в таблицях 9.2 – 9.4.

Таблиця 9.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з формування та збільшення статутного капіталу банку

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Відображення суми внесків до статутного капіталу банку (збільшення статутного капіталу банку) до моменту державної реєстрації	1001, 1200, 2600, 2620	5004

Продовження таблиці 9.2

1	2	3
Відображення змін у статутному капіталу банку (після державної реєстрації)	5004 (на суму попередніх внесків до статутного капіталу) 5010 (на суму витрат на операції з випуску та розміщення акцій)	5000 (на суму номінальної вартості акцій/ паїв) 5010 (на суму емісійних різниць) 1200 (на суму витрат на операції з випуску та розміщення акцій)
Збільшення статутного капіталу банку за рахунок прибутку або його частини (до моменту державної реєстрації)	5040 або 5030	5004
Відображення прийнятого банком рішення про зменшення статутного капіталу шляхом зменшення номінальної вартості акцій або зменшення їх загальної кількості	5000	5020
Розміщення привілейованих акцій, що класифікуються як фінансові зобов’язання:		
- у випадку розміщення акцій з дисконтом	1001, 1200, 2600, 2620 3376 (на суму дисконту з урахуванням витрат на операцію, що пов'язані з емісією)	3370 (на суму номінальної вартості акцій)
- у випадку розміщення акцій з премією	1001, 1200, 2600, 2620	3376 (на суму премії з урахуванням витрат на операцію, що пов'язані з емісією) 3370 (на суму номінальної вартості акцій)

Таблиця 9.3 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку викуплених банком власних акцій

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображення викупу власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка вища, ніж номінальна вартість	5002 (за номінальною вартістю) 5010 (на суму, що перевищує номінальну вартість) або 5022 або 5030 (у разі недостатності залишку коштів за рахунком 5010)	1001, 1200, 2600, 2620
Відображення викупу власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка нижча ніж їх номінальна вартість	5002 (за номінальною вартістю)	5010 (на суму різниці між номінальною вартістю та ціною викупу) 1001, 1200, 2600, 2620
У випадку перепродажу викуплених акцій	1001, 1200, 2600, 2620	5002 (за номінальною вартістю) 5010 (на суму різниці між ціною продажу та номінальною вартістю акцій)
Відображення анулювання акцій, викуплених в акціонерів	5000	5002
Відображення викупу привілейованих акцій, за якими банк має зобов’язання їх викупу в акціонерів	3370	1001, 1200, 2600, 2620

Таблиця 9.4 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку розрахунків за дивідендами з акціонерами банку

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображення в обліку змін в складі власного капіталу після ухвалення рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів	5040, 5030, 5022	3631
Відображення фактичної виплати дивідендів банком	3631	1001, 1200, 2600, 2620
Нарахування дивідендів за привілейованими акціями	7124	3378
Якщо банк розміщував привілейовані акції з дисконтом чи премією, то одночасно з нарахуванням дивідендів здійснюється амортизація дисконту (премії):		
- під час амортизації дисконту	7124	3376
- під час амортизації премії	3376	7124
Відображення фактичної виплати нарахованих дивідендів за привілейованими акціями	3378	1001, 1200, 2600, 2620

Контрольні питання

1. Що Ви розумієте під власним капіталом банків? Які основні складові власного капіталу банків?
2. Що таке регулятивний капітал? З чого складається регулятивний капітал?
3. Назвіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні власний капітал банків.
4. Дайте коротку характеристику рахунків, які використовуються для обліку власного капіталу банків.
5. Як необхідно відображати в обліку операції з формування та збільшення статутного капіталу банку?
6. Який порядок обліку викуплених банком власних акцій?

7. Яким чином здійснюється облік розрахунків за дивідендами з акціонерами банку?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. 14 березня звітного року на загальних зборах учасників банку було ухвалено рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом додаткового випуску 10 млн штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 2 грн. У квітні (до державної реєстрації змін у статутному капіталі) банком було розміщено усі 10 млн штук простих іменних акцій на загальну суму 25 000 000 грн. При цьому витрати на операції з випуску та розміщення акцій склали 82 140 грн. У травні було зареєстровано збільшення розміру статутного капіталу банку.

Необхідно: відобразити здійснені операції щодо збільшення статутного капіталу банку в обліку.

1. Відображаємо внесення коштів акціонерами у статутний капітал банку (до державної реєстрації змін):

Дт 1002, 1200, 2600, 2620 25 000 000 грн

Кт 5004 25 000 000 грн

2. Показуємо зміни у статутному капіталу банку (після державної реєстрації):

Дт 5004 25 000 000 грн

Дт 5010 82 140 грн

Кт 5000 20 000 000 грн

Кт 5010 5 000 000 грн

Кт 1200 82 140 грн

Завдання 2. У серпні звітного року загальними зборами акціонерів банку було ухвалено рішення про викуп 50 000 штук власних простих акцій (номіналом 2 грн) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викуплялися в акціонерів за такими договірними цінами:

- 11 000 акцій за ціною 1,60 грн за акцію (кошти виплачувались через касу банку);

- 20 000 акцій за ціною 2 грн за акцію (кошти були перераховані на поточні рахунки фізичних осіб в цьому банку);

- 19 000 акцій за ціною 2,30 грн за акцію (кошти були перераховані на поточні рахунки юридичних осіб в іншому банку).

Усі викуплені акції були перепродані юридичній особі за ціною 2,50 грн за одну акцію.

Необхідно: відобразити зазначені операції щодо викуплених банком власних акцій в обліку.

1. Відображено викуп 11 000 акцій за ціною 1,60 грн за акцію:
Дт 5002 22 000 грн
Кт 5010 4 400 грн
Кт 1002 17 600 грн
2. Відображено викуп 20 000 акцій за ціною 2 грн за акцію:
Дт 5002 40 000 грн
Кт 2620 40 000 грн
3. Відображено викуп 19 000 акцій за ціною 2,30 грн за акцію:
Дт 5002 38 000 грн
Дт 5010 5 700 грн
Кт 1200 43 700 грн
4. Відображено перепродаж акцій за ціною 2,50 грн за акцію:
Дт 2600 125 000 грн
Кт 5002 100 000 грн
Кт 5010 25 000 грн

Завдання 3. У лютому звітного року загальними зборами акціонерів банку було ухвалено рішення виплатити дивіденди своїм акціонерам за підсумками минулого року. На початку березня було виплачено дивіденди у сумі 1 450 000,00 грн, зокрема 349 600 грн виплачено фізичним особам, з них 42 500 грн через касу банку.

Необхідно: відобразити зазначені операції щодо розрахунків за дивідендами з акціонерами банку в обліку.

1. Відображаємо зміни в складі власного капіталу після ухвалення рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів:
Дт 5040 1 450 000 грн
Кт 3631 1 450 000 грн
2. Відображаємо фактичну виплату дивідендів банком своїм акціонерам (початок березня):
Дт 3631 1 450 000 грн
Кт 1002 42 500 грн

Кт 2620, 1200 307 100 грн
Кт 2600, 1200 1 100 400 грн

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. 20 жовтня звітного року на загальних зборах учасників банку було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом додаткового випуску 30 млн штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1,50 грн. У листопаді (до державної реєстрації змін у статутному капіталі) банком було розміщено усі 30 млн штук простих іменних акцій на загальну суму 60 000 000 грн. Витрати на операції з випуску та розміщення акцій склали 124 500 грн. У грудні було зареєстровано збільшення статутного капіталу банку. Необхідно відобразити здійснені операції щодо збільшення статутного капіталу банку в обліку.

Вправа 2. У вересні звітного року загальними зборами акціонерів банку було прийнято рішення про викуп 20 000 штук власних простих акцій (номіналом 1,10 грн) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викупили в акціонерів за договірною ціною 0,80 грн за акцію (кошти виплачувались через касу банку). Усі викуплені акції були перепродані одній юридичній особі за ціною 1,50 грн за одну акцію. Необхідно відобразити зазначені операції щодо викуплених банком власних акцій в обліку.

Вправа 3. 15 жовтня звітного року на загальних зборах учасників банку було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом додаткового випуску 25 млн штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1,20 грн. У листопаді (до державної реєстрації змін у статутному капіталі) банком було розміщено усі 25 млн штук простих іменних акцій на загальну суму 50 000 000 грн. Витрати на операції з випуску та розміщення акцій склали 89 500 грн. У грудні було зареєстровано збільшення статутного капіталу банку. Необхідно відобразити здійснені операції щодо збільшення статутного капіталу банку в обліку.

Вправа 4. У вересні звітного року загальними зборами акціонерів банку було прийнято рішення про викуп 40 000 штук власних простих акцій (номіналом 0,80 грн) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викупили в акціонерів за договірною ціною 1,25 грн за акцію (кошти були перераховані на

поточний рахунок юридичної особи в іншому банку). Усі викуплені акції були перепродані одній юридичній особі за ціною 1,50 грн за одну акцію. Необхідно відобразити зазначені операції щодо викуплених банком власних акцій в обліку.

Вправа 5. У лютому звітного року загальними зборами акціонерів банку було ухвалено рішення виплатити дивіденди своїм акціонерам за підсумками минулого року. На початку березня було виплачено дивіденди у сумі 1 060 000,00 грн, зокрема 578 200 грн виплачено фізичним особам, з них 75 100 грн через касу банку. Необхідно відобразити зазначені операції щодо розрахунків за дивідендами з акціонерами банку в обліку.

Вправа 6. 12 жовтня звітного року на загальних зборах учасників банку було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом додаткового випуску 50 млн штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1,80 грн. У листопаді (до державної реєстрації змін у статутному капіталі) банком було розміщено усі 50 млн штук простих іменних акцій на загальну суму 110 000 000. грн. Витрати на операції з випуску та розміщення акцій склали 247 900 грн. У грудні було зареєстровано збільшення статутного капіталу банку. Необхідно відобразити здійснені операції щодо збільшення статутного капіталу банку в обліку.

Вправа 7. У вересні звітного року загальними зборами акціонерів банку було прийнято рішення про викуп 10 000 штук власних простих акцій (номіналом 1,00 грн) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викупили в акціонерів за договірною ціною 1,20 грн за акцію (кошти були перераховані на поточний рахунок фізичної особи в цьому банку). Усі викуплені акції були перепродані одній юридичній особі за ціною 1,40 грн за одну акцію. Необхідно відобразити зазначені операції щодо викуплених банком власних акцій в обліку.

Вправа 8. У лютому звітного року загальними зборами акціонерів банку було ухвалено рішення виплатити дивіденди своїм акціонерам за підсумками минулого року. На початку березня було виплачено дивіденди у сумі 1 250 000,00 грн, зокрема 793 400 грн виплачено фізичним особам, з них 38 200 грн через касу банку. Необхідно відобразити зазначені операції щодо розрахунків за дивідендами з акціонерами банку в обліку.

Тести

1. До власного капіталу можна віднести:
а) емісійні різниці;
б) статутний капітал;
в) резерви;
г) всі відповіді правильні.

2. Сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному установчими документами – це:
а) регулятивний капітал;
б) статутний капітал;
в) резерви;
г) приписний капітал.

3. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації банку не може бути:
а) меншим 100 мільйонів гривень;
б) меншим 200 мільйонів гривень;
в) більшим 200 мільйонів гривень;
г) більшим 300 мільйонів гривень.

4. Рахунки якого класу використовуються для обліку власного капіталу банків?
а) 2-го класу;
б) 3-го класу;
в) 5-го класу;
г) 7-го класу.

5. Який рахунок використовується для обліку нарахованих банком дивідендів за простими і привілейованими акціями?
а) 5000;
б) 3631;
в) 1001;
г) 2600.

6. Виплата банком дивідендів акціонерам-юридичним особам шляхом перерахування належних сум на їх поточні рахунки відображається бухгалтерською проводкою:
а) Дт 5040 Кт 3631;

б)Дт 3631 Кт 2600
в) Дт 2600 Кт 3631;
г) Дт 2600 Кт 5002.

7. Бухгалтерський запис Дт 1002 Кт 5004 означає:
а) внесено грошові кошти акціонерами до реєстрації змін до статутного капіталу;
б) здійснено реєстрацію змін до статутного капіталу після внесення коштів акціонерами;
в) збільшено розмір статутного капіталу банку за рахунок прибутку;
г) прийнято рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів.

8. Якою бухгалтерською проводкою відображається прийняття рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів?
а) Дт 5040 Кт 3631;
б)Дт 3631 Кт 5040;
в) Дт 3631 Кт 1001;
г) Дт 2620 Кт 3631.

9. Бухгалтерський запис Дт 3631 Кт 1002 означає:
а) виплата банком дивідендів акціонерам готівкою;
б) внесено грошові кошти акціонерами до реєстрації змін до статутного капіталу;
в) збільшено розмір статутного капіталу банку за рахунок прибутку;
г) прийнято рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів.

10. Якою бухгалтерською проводкою відображається викуп акцій банком за ціною номіналу у своїх акціонерів фізичних осіб (кошти були перераховані на поточний рахунок фізичних осіб в цьому банку)?
а) Дт 5002 Кт 2620;
б)Дт 5002 Кт 1002;
в) Дт 2620 Кт 5002;
г) Дт 2620 Кт 1001.

Тема 10. Облік доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків

10.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків
10.2 Загальні положення про порядок нарахування доходів, списання витрат та визначення фінансового результату діяльності банків
10.3 Рахунки, що використовуються для обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків
10.4 Відображення в обліку операцій з доходами, витратами банків та визначенням їх фінансового результату діяльності

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків

Основні терміни і поняття: доходи, витрати, фінансовий результат, операційна діяльність банку, інвестиційна діяльність банку, фінансова діяльність банку, процентні доходи і витрати, комісійні доходи і витрати, загальні адміністративні витрати, податок на прибуток

10.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та класифікація доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків

Нормативно-правове регулювання доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ Концептуальна основа фінансової звітності;
  - ✓ МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
  - ✓ МСБО 2 «Запаси»;
  - ✓ МСБО 12 «Податки на прибуток»;
  - ✓ МСБО 16 «Основні засоби»;
  - ✓ МСФЗ 16 «Оренда»;
  - ✓ МСФЗ 15 «Дохід від контрактів з клієнтами»;
  - ✓ МСБО 19 «Виплати працівникам»;
  - ✓ МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;
  - ✓ МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства»;

✓ МСБО 38 «Нематеріальні активи»;

✓ МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;

✓ МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність»;

✓ МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

✓ МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;

- *на національному рівні*:

❖ Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління Національного банку України № 17 від 27.02.2018 р.;

❖ Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань, затверджена постановою Правління Національного банку України від 17.03.2009 р. № 140.

Доходи – це збільшення економічних вигід протягом звітного періоду у формі надходжень чи поліпшення активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників.

Витрати – це зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам.

Банк визнає доходи і витрати *за кожним видом діяльності*: *операційної, інвестиційної, фінансової.*

За наслідками ***операційної діяльності*** банк визнає наступні доходи та витрати:

1. Процентні доходи і витрати – це доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких розраховуються пропорційно часу із застосуванням ефективної ставки відсотка. *До них включають*: доходи за операціями з коштами, розміщеними в інших банках; витрати, за операціями з коштами, залученими від інших банків; доходи за кредитами та депозитами, наданими юридичним та фізичним особам, витрати за отриманими депозитами та кредитами; доходи та витрати за іншими фінансовими інструментами; доходи (витрати) у вигляді амортизації дисконту (премії).

2. Комісійні доходи і витрати – це доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких розраховується пропорційно сумі активу або зобов'язання або є фіксованою. *До них включають:* комісії за розрахунково-касове обслуговування, комісії за кредитне обслуговування, комісії за

операціями з цінними паперами, комісії за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів, комісії за довірче обслуговування тощо.

3. Прибутки (збитки) від торговельних операцій – це результат (прибуток або збиток) від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів.

4. Дохід у вигляді дивідендів – це дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

5. Витрати на формування спеціальних резервів банку – це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

6. Доходи від повернення раніше списаних активів – це кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

7. Інші операційні доходи і витрати – це доходи і витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у згадані групи операційних доходів і витрат. *До них можна включити*: доходи (витрати) від лізингу (оренди); витрати за послуги аудиту; витрати на інкасацію; неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями тощо.

8. Загальні адміністративні витрати – це витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. *До них включають:* витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо); амортизація необоротних активів; витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо); гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо); витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо); сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

9. Податок на прибуток – операційні витрати банку, пов'язані із сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог міжнародних стандартів фінансової звітності.

За наслідками ***інвестиційної діяльності*** банк визнає наступні доходи та витрати:

- від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів;
- від реалізації (придбання) інвестиційної нерухомості;
- від реалізації вкладень у дочірні та асоційовані компанії тощо.

За наслідками ***фінансової діяльності*** банк визнає наступні доходи та витрати:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу.

10.2 Загальні положення про порядок нарахування доходів, списання витрат та визначення фінансового результату діяльності банків

Банк під час визнання доходів і витрат керується *принципом нарахування* – відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності доходів і витрат під час їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Доходи і витрати визнаються за кожним видом діяльності банку (операційної, інвестиційної, фінансової). Банк окремо відображає в бухгалтерському обліку кожний вид доходу і витрат.

Банк визнає доходи (витрати) *за одноразовими послугами* (наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій) *без відображення за рахунками нарахованих доходів (витрат)*, якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються (отримуються).

Доходи (витрати) *за безперервними послугами* (наприклад, комісії за інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів, за послуги користування системою електронної пошти тощо) визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) *за послугами, що надаються поетапно* визнаються після завершення кожного етапу операції протягом дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування.

Нарахування доходів (витрат) *здійснюється з дати оформлення документа*, що підтверджує надання (отримання) послуги.

Доходи (витрати) за послугами з обов'язковим результатом визнаються за фактом надання (отримання) послуг або за фактом досягнення передбаченого договором результату.

Процентні доходи / витрати в переважній більшості представляють собою найбільшу питому вагу у загальній сумі банківських доходів та витрат. При цьому процентні доходи і витрати визнаються ***за методом ефективної ставки***

відсотка. Нарахування процентів здійснюється за *процентною ставкою*, яка передбачена умовами договору.

Для обчислення процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

1) *метод «факт/факт»* – передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;

2) *метод «факт/360»* – передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році береться 360 днів;

3) *метод «30/360»* – передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році – на рівні 360, у місяці – на рівні 30 днів.

Комісійні доходи / витрати – наступна важлива група банківських доходів та витрат. Комісії за наданими (отриманими) послугами можна поділити на такі групи:

- комісійні доходи за операціями з банками;
- комісійні доходи за операціями з клієнтами;
- комісійні доходи за операціями з філіями банку;
- комісійні витрати;
- комісійні витрати за операціями з філіями банку.

Результатом діяльності банку є отриманий прибуток, з якого має сплачуватися відповідний податок. Податок на прибуток поділяється на поточний і відстрочений.

Поточний податок – це сума податків на прибуток, що підлягають сплаті (відшкодуванню) щодо оподаткованого прибутку (податкового збитку) за період.

Відстрочений податок на прибуток – це сума податку на прибуток, що визнана відстроченим податковим зобов'язанням і відстроченим податковим активом.

Відстрочені податкові активи (ВПА) – це суми податків на прибуток, що підлягають відшкодуванню в майбутніх періодах відповідно до:

- тимчасових різниць, що підлягають вирахуванню;
- перенесення невикористаних податкових збитків на майбутні періоди; та
- перенесення невикористаних податкових пільг на майбутні періоди.

Відстрочені податкові зобов'язання (ВПЗ) – це суми податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах відповідно до оподатковуваних тимчасових різниць.

Прийнято розрізняти обліковий прибуток та оподаткований прибуток (податковий збиток).

Обліковий прибуток – це прибуток або збиток за період до вирахування податкових витрат.

Оподаткований прибуток (податковий збиток) – це прибуток (збиток) за період, визначений відповідно до правил, установлених податковими органами, згідно з якими податки на прибуток підлягають сплаті (відшкодуванню).

Різниці між балансовою вартістю активу чи зобов'язання в звіті про фінансовий стан та їх податковою базою містять назву *тимчасових різниць*.

Тимчасові різниці можуть бути:

- тимчасовими різницями, *що підлягають оподаткуванню*, - тимчасові різниці, які під час визначення суми оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення сум, що підлягають оподаткуванню, коли балансова вартість активу або зобов'язання відшкодовується чи погашається; або

- тимчасовими різницями, *що підлягають вирахуванню*, - тимчасові різниці, які під час визначення суми оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення сум, що підлягають вирахуванню, коли балансова вартість активу чи зобов'язання відшкодовується або погашається.

Банк для розрахунку впливу тимчасової різниці на зобов'язання з податку на прибуток на звітну дату:

✓ аналізує всі операції, які призвели до виникнення тимчасової різниці між балансовою і податковою базами активу та зобов'язання;

✓ обраховує всі відстрочені податкові зобов'язання, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток;

✓ обраховує всі відстрочені податкові активи, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає оподаткуванню, для розрахунку розміру ВПЗ.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає вирахуванню, для розрахунку розміру ВПА.

ВПА та ВПЗ розраховуються за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду, у якому здійснюватимуться реалізація або використання активу та погашення зобов'язання.

ВПА і ВПЗ не дисконтуються.

Банк визнає відстрочений податок на прибуток витратами, крім відстроченого податку на прибуток, що нарахований у результаті операцій, що відображаються у власному капіталі.

10.3 Рахунки, що використовуються для обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків

Для обліку процентних доходів банків використовуються рахунки ***6 класу «Доходи», 60 розділу «Процентні доходи»*** таких груп:

600 «Процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України»;

601 «Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках»;

602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

604 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

605 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

607 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід»;

608 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід»;

609 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання та органам влади, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки»;

612 «Процентні доходи за операціями з цінними паперами»;

613 «Процентні доходи за операціями з філіями банку»;

614 «Інші процентні доходи».

Для обліку процентних витрат банків використовуються рахунки ***7 класу «Витрати», 70 розділу «Процентні витрати»*** таких груп:

700 «Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України»;

701 «Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків»;

702 «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю»;

703 «Процентні витрати за коштами бюджету і позабюджетних фондів України»;

704 «Процентні витрати за операціями з фізичними особами»;

706 «Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших організацій, та відстроченими зобов'язаннями банку»;

707 «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»;

712 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу»;

713 «Процентні витрати за операціями з філіями банку»;

714 «Інші процентні витрати».

Для обліку комісійних доходів банків використовуються рахунки ***6 класу «Доходи», 65 розділу «Комісійні доходи»*** таких груп:

650 «Комісійні доходи за операціями з банками»;

651 «Комісійні доходи за операціями з клієнтами»;

652 «Комісійні доходи за операціями з філіями банку».

Для обліку комісійних витрат банків використовуються рахунки ***7 класу «Витрати», 75 розділу «Комісійні витрати»*** таких груп:

750 «Комісійні витрати»;

752 «Комісійні витрати за операціями з філіями банку».

Для обліку загальних адміністративних витрат банку використовують рахунки ***7 класу «Витрати», 74 розділу «Загальні адміністративні витрати»*** таких груп:

740 «Витрати на утримання персоналу»;

741 «Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток»;

742 «Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів»;

743 «Інші експлуатаційні та господарські витрати»;

745 «Інші адміністративні витрати»;

749 «Інші витрати».

Банк самостійно визначає порядок формування аналітичних рахунків за рахунками класів 6 «Доходи» і 7 «Витрати».

Для обліку суми податку на прибуток банків використовується активно-пасивний рахунок ***7900 «Податок на прибуток»***, що входить до 7 класу «Витрати», 79 розділу «Податок на прибуток» 790 групи «Податок на прибуток».

Для обліку фінансових результатів діяльності банків, що визначаються як різниця між загальною сумою усіх доходів та усіх витрат, використовують рахунки ***5 класу «Капітал банку» 503 групи «Результати минулих років» та 504 групи «Результати звітного року»***, зокрема:

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років». Рахунок пасивний, призначений для обліку сум прибутків минулих років до їх розподілу. За кредитом рахунку відображаються суми прибутків минулих років; перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок вартості активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За дебетом рахунку

відображаються суми розподіленого прибутку згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) відповідно до законодавства України, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок.

5031 «Непокриті збитки минулих років». Рахунок активний, призначений для обліку сум збитків минулих років до їх покриття. За дебетом рахунку відображаються суми непокритих збитків минулих років, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За кредитом рахунку відображаються суми покриття збитків минулих років, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок.

5040 «Прибуток звітного року». Рахунок пасивний, призначений для обліку прибутку звітного року. За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків доходів звітного року. За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року; суми розподілу прибутку; суми нерозподіленого прибутку на рахунок 5030.

5041 «Збиток звітного року». Рахунок активний, призначений для обліку збитку звітного року. За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року. За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків доходів звітного року; суми покриття збитку; суми збитків на рахунок 5031 до їх покриття.

Банк відображає в бухгалтерському обліку нараховані доходи і витрати за відповідними рахунками ***класу 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання»*** у кореспонденції з рахунками класів 6 «Доходи» та 7 «Витрати».

Банк відображає в бухгалтерському обліку отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, відповідно *за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів»* 360 групи «Доходи майбутніх періодів» 36 розділу «Інші пасиви банку» 3 класу «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання» та *рахунком 3500 «Витрати майбутніх періодів»* 350 групи «Витрати майбутніх періодів» 35 розділу «Інші активи банку» 3 класу «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання».

Банк відображає доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в ***іноземній валюті*** за рахунками класів 6 «Доходи» і 7 «Витрати» у національній валюті *за офіційними курсами* гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Банк має право використовувати ***технічні рахунки*** *3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»* та *3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»* під час відображення в бухгалтерському обліку цих доходів і витрат.

10.4 Відображення в обліку операцій з доходами, витратами банків та визначенням їх фінансового результату діяльності

Відображення в обліку операцій з доходами та витратами банків міститься в таблицях 10.1, 10.2, 10.3.

Таблиця 10.1 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з процентними доходами та витратами банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Відображення нарахування процентних доходів за операціями:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Відображення амортизації дисконту за фінансовими активами:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за фінансовими активами (ФА)	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФА	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Відображення амортизації премії за фінансовими активами:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФА
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФА
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60	3801

Продовження таблиці 10.1

1	2	3
Відображення надходження банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	Рахунки для обліку процентних нарахованих доходів за класами 1, 2, 3
Нарахування процентних витрат за фінансовими інструментами:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70	Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70	3801
Відображення амортизації дисконту за фінансовими зобов’язаннями		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за фінансовими зобов'язаннями (ФЗ)
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФЗ
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70	3801
Відображення амортизації премії за фінансовими зобов'язаннями:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФЗ	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за ФЗ	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70
Відображення сплати коштів відповідно до умов договору	Рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1, 2, 3	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620

Таблиця 10.2 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з комісійними доходами та витратами банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Відображення отримання банком комісійних доходів за одноразовими послугами (коли кошти отримуються у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються):		
А) в національній валюті	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	Рахунки для обліку комісійних доходів 65 розділу
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку комісійних доходів 65 розділу
Відображення нарахування комісійних та інших доходів за операціями:		
А) в національній валюті	3570, 3578	Рахунки для обліку комісійних доходів 65 розділу
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3570, 3578	3800
б) на суму в гривні	3801	Рахунки для обліку комісійних доходів 65 розділу
Отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	3570, 3578
Відображення отримання банком коштів у сумі, більшій, ніж визнано за рахунками нарахованих доходів на певну дату	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620	3570, 3578 3600
Відображення визнання банком щомісячної суми доходу, що належить до звітного періоду	3600	Рахунки для обліку комісійних доходів 65 розділу, або 3570, 3578
Відображення сплати банком комісійних витрат за одноразовими послугами (коли кошти сплачуються у звітному періоді, у якому послуги фактично отримані)		

Продовження таблиці 10.2

1	2	3
А) в національній валюті	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75	1200, 1500, 1600
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	1200, 1500, 1600
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75	3801
Відображення нарахування комісійних та інших витрат за операціями:		
А) в національній валюті	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75	3670, 3678
Б) в іноземній валюті:		
а) на суму в валюті	3800	3670, 3678
б) на суму в гривні	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75	3801
Відображення сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу	3670, 3678	1200, 1500, 1600
Відображення сплати коштів за операціями, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75	1200, 1500, 1600
Відображення попередньої оплати (авансу) комісійних	3500	1200, 1500, 1600
Відображення визнання банком щомісячної суми витрат, що належать до звітного періоду	Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 75, або 3670, 3678	3500

Таблиця 10.3 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з загальними адміністративними витратами банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Відображення витрат на утримання персоналу:		
- нарахування заробітної плати працівникам банку	7400	3652
- нарахування матеріальної допомоги та інших соціальних виплат	7403	3652
- нарахування інших витрат на утримання персоналу	7409	3652
Виплата нарахованої заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат)	3652	1001, 1002, 2620
Створення банком забезпечення на оплату відпусток	7400, 7401	3658

Продовження таблиці 10.3

1	2	3
Нарахування відпускних	3500, 7400, 7401, 3658	3652, 3654
Нарахування податків, пов'язаних з оплатою праці, а також ЄСВ	7401, 3500, 3559, 3652, 3658	3622
Утримання з працівників банку на користь третіх осіб	3652	3653
Сплата нарахованих податків, пов'язаних з оплатою праці, ЄСВ	3622 або 3522 (за умови авансових платежів)	1001, 1002, 2620
Відображення видачі працівникам банку грошей під звіт:		
- на відрядження	3550	1001, 1002, 2620
- на господарські витрати	3551	1001, 1002, 2620
Відображення використання коштів згідно авансового звіту		
- на відрядження	7452	3550
- на господарські витрати	7431	3551
Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом	1001, 1002	3550, 3551
Виплата коштів працівнику банку за результатами авансового звіту:		
- на відрядження	7452 3650	3650 1001, 1002, 2620
- на господарські витрати	7431 3651	3651 1001, 1002, 2620
Відображення витрат на маркетинг та рекламу:		
- у разі сплати авансових платежів (попередньої оплати)	3500 3519	1200, 1500, 2600
- на суму отриманих послуг з маркетингу та реклами	7455	3500 3519
Відображення експлуатаційних та інших витрат, пов'язаних з діяльністю банку:		
- у разі сплати авансових платежів (попередньої оплати)	3500 3519	1200, 1500, 2600
- визнання в обліку експлуатаційних та інших витрат	Відповідні рахунки груп 738, 739, 742, 743, 744, 745, 749	3500 3519 3678 (за умови визнання витрат за рахунками нарахованих витрат)
- перерахування коштів згідно умов угод з надання експлуатаційних та інших послуг	3678	3519 1001, 1200, 2620
Нарахування та сплата окремих податків і зборів:		
- нарахування податку на землю	7411	3622
- нарахування збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	7418	3623
- нарахування інших податків та зборів	7419	3622
Сплата податків і зборів (обов'язкових платежів)	3622, 3623	1200, 1500

Відображення в обліку операцій з обліку витрат податку на прибуток знайшло своє відображення в таблиці 10.4.

Таблиця 10.4 – Типова кореспонденція рахунків для відображення операцій з обліку витрат податку на прибуток банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Перерахування банком суми податку на прибуток	3520 або 3620	1200
Визнання витрат з податку на прибуток	7900	3620
Згортання дебіторської та кредиторської заборгованості з податку на прибуток	3620	3520
Банк відображає в обліку визнання відстроченого податкового зобов'язання	7900, 5100, 5101, 5102	3621
Визнання банком відстроченого податкового активу	3521	7900

Відображення в обліку операцій, пов’язаних з визначенням фінансового результату діяльності банків, міститься в таблиці 10.5.

Таблиця 10.5 – Типова кореспонденція рахунків для відображення в обліку фінансового результату діяльності банків

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображення в обліку прибутку банку:		
- закриття рахунків з обліку доходів	Рахунки з обліку доходів (6 клас)	5040
- закриття рахунків з обліку витрат	5040	Рахунки з обліку витрат (7 клас)
Відображення в обліку збитку банку:		
- закриття рахунків з обліку доходів	Рахунки з обліку доходів (6 клас)	5041
- закриття рахунків з обліку витрат	5041	Рахунки з обліку витрат (7 клас)
Відображення використання прибутку банку на формування загальних резервів, резервних та інших фондів:		
- формування загальних резервів	5040	5020
- формування резервних фондів	5040	5021
- формування інших фондів	5040	5022
Відображення використання частини прибутку на виплату дивідендів	5040	3631
Відображення списання залишку нерозподіленого прибутку на рахунок нерозподілених прибутків минулих років	5040	5030
Відображення покриття суми збитку за рахунок загальних резервів, резервних та інших фондів, створених у минулих роках	5020, 5021, 5022, 5030	5041
Відображення списання непокритої суми збитку звітного року на рахунок непокритих збитків минулих років	5031	5041

Контрольні питання

1. Що таке доходи та витрати банків? Що ви розумієте під фінансовим результатом діяльності банків?

2. Які основні види доходів і витрат Вам відомі? Коротко охарактеризуйте їх.

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні доходи, витрати та фінансовий результат діяльності банків.

4. Розкрийте зміст загальних положень про порядок нарахування доходів, списання витрат та визначення фінансового результату діяльності банків.

5. Назвіть основні рахунки, які використовуються для обліку доходів, витрат та фінансового результату діяльності банків.

6. Як необхідно відображати в обліку основні види доходів та витрат банків?

7. Який порядок обліку фінансового результату діяльності банків?

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання 1. Скласти бухгалтерські проводки щодо процентних та комісійних доходів / витрат банку за відповідними операціями:

1) нараховано процентні доходи за наданим кредитом Ткаченко М.Л. у сумі 970,27 грн;

2) нараховано комісійні доходи у сумі 380,56 грн за наданим кредитом Мельниченко Р.Д.;

3) нараховано процентні доходи за кредитом ТОВ «Вектор» в іноземній валюті у сумі 780 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,7459 грн/дол.;

4) нараховано процентні витрати за депозитом ТОВ «Рух» у сумі 2 729,62 грн;

5) нараховано процентні доходи за кредитом ТОВ «Мета» у сумі 2 475,10 грн;

6) нараховано процентні доходи за наданим кредитом Максименко П.Д. в іноземній валюті у сумі 230 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,5912 грн/дол.;

7) нараховано процентні витрати за депозитом Фещенко Л.Д. у іноземній валюті у сумі 84,60 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив

41,5112 грн/дол.

8) нараховано комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування Гавриленко Д.Т. у сумі 210 грн.

Таблиця 10.6 – Журнал реєстрації операцій з обліку процентних і комісійних доходів та витрат банку

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Нараховано процентні доходи за наданим кредитом Ткаченко М.Л.	2208	6052	970,27
2	Нараховано комісійні доходи за наданим кредитом Мельниченко Р.Д.	3578	6511	380,56
3	Нараховано процентні доходи за кредитом ТОВ «Вектор» в іноземній валюті	2068 3801	3800 6025	780 32 561,80
4	Нараховано процентні витрати за депозитом ТОВ «Рух»	7021	2618	2 729,62
5	Нараховано процентні доходи за кредитом ТОВ «Мета»	2068	6025	2 475,10
6	Нараховано процентні доходи за наданим кредитом Максименко П.Д.	2208 3801	3800 6052	230 9 565,98
7	Нараховано процентні витрати за депозитом Фещенко Л.Д.	3800 7041	2638 3801	84,60 3 511,85
8	Нараховано комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування Гавриленко Д.Т.	3570	6510	210

Завдання 2. Скласти бухгалтерські проводки за відповідними операціями з обліку загальних адміністративних витрат:

1) нараховано заробітну плату працівникам банку протягом місяця – 842 325,51 грн;

2) виплачено заробітну плату працівникам шляхом перерахування на власні рахунки – 677 810, 10 грн;

3) нараховано ЄСВ – 185 241,63 грн;

4) сплачено нарахований ЄСВ – 185 241,63 грн;

5) видано працівнику банку Федоренку О.П. під звіт на відрядження з каси банку – 21 600,00 грн;

6) видано працівнику банку Тихенку Р.Л. під звіт на господарські витрати – 7 600 грн;

7) використано кошти на господарські витрати згідно затвердженого авансового звіту Тихенко Р.Л. у повному обсязі – 7 600 грн;

8) списано витрати на маркетинг та рекламу на суму отриманих послуг – 35 200 грн.

Таблиця 10.7 – Журнал реєстрації операцій з обліку загальних адміністративних витрат банку

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Нараховано заробітну плату працівникам банку протягом місяця	7400	3652	842 325,51
2	Виплачено заробітну плату працівникам шляхом перерахування на власні рахунки	3652	2620	677 810, 10
3	Нараховано ЄСВ	7401	3622	185 241,63
4	Сплачено нарахований ЄСВ	3622	1200	185 241,63
5	Видано працівнику банку Федоренку О.П. під звіт на відрядження з каси банку	3550	1002	21 600,00
6	Перераховано працівнику банку Тихенку Р.Л. під звіт на господарські витрати	3551	2620	7 600
7	Використано кошти на господарські витрати згідно затвердженого авансового звіту Тихенко Р.Л. у повному обсязі	7431	3551	7 600
8	Списано витрати на маркетинг та рекламу на суму отриманих послуг	7455	3519	35 200

Завдання 3. Скласти бухгалтерські проводки за відповідними операціями з обліку податків і зборів банку:

1) нараховано транспортний податок – 75 230 грн;

2) нараховано збір до фонду гарантування вкладів фізичних осіб – 324 100 грн;

3) нараховано податок на землю банку – 2 510 грн;

4) сплачено нараховані податки у повному обсязі;

5) сплачено нараховані збори у повному обсязі;

6) визнано витрати з податку на прибуток – 661 540 грн;

7) перераховано банком нараховану суму податку на прибуток у повному обсязі до бюджету.

Таблиця 10.8 – Журнал реєстрації операцій з обліку податків і зборів банку

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Нараховано транспортний податок	7419	3622	75 230
2	Нараховано збір до фонду гарантування вкладів фізичних осіб	7418	3623	324 100
3	Нараховано податок на землю банку	7411	3622	2 510
4	Сплачено нараховані податки	3622	1200	77 740
5	Сплачено нараховані збори	3623	1200	324 100
6	Визнано витрати з податку на прибуток	7900	3620	661 540
7	Перераховано банком нараховану суму податку на прибуток	3620	1200	661 540

Завдання 4. Скласти бухгалтерські проводки за відповідними операціями з обліку фінансового результату діяльності банку:

1) використано прибуток банку «Антарес» на формування загальних резервів – 5 456 851 грн;

2) здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на формування резервного фонду – 4 531 781;

3) здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на виплату дивідендів за власними акціями банку – 7 845 961 грн;

4) списано решту прибутку банку «Антарес» на нерозподілені прибутки минулих років – 2 147 621 грн;

5) покрито частину отриманого збитку банку «Тріада» за рішенням зборів акціонерів за рахунок резервного фонду – 1 121 861 грн;

6) покрито іншу частину отриманого збитку банку «Тріада» за рахунок загальних резервів банку – 2 163 347 грн;

7) списано решту отриманого збитку банку «Тріада» на непокриті збитки минулих років – 841 372 грн.

Таблиця 10.9 – Журнал реєстрації операцій з обліку фінансового результату діяльності банку

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Використано прибуток банку «Антарес» на формування загальних резервів	5040	5020	5 456 851
2	Здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на формування резервного фонду	5040	5021	4 531 781
3	Здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на виплату дивідендів за власними акціями банку	5040	3631	7 845 961
4	Списано решту прибутку банку «Антарес» на нерозподілені прибутки минулих років	5040	5030	2 147 621
5	Покрито частину отриманого збитку банку «Тріада» за рішенням зборів акціонерів за рахунок резервного фонду	5021	5041	1 121 861
6	Покрито іншу частину отриманого збитку банку «Тріада» за рахунок загальних резервів банку	5020	5041	2 163 347
7	Списано решту отриманого збитку банку «Тріада» на непокриті збитки минулих років	5031	5041	841 372

Вправи для самостійної роботи

Вправа 1. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні доходи за наданим кредитом фізичній особі «М» у сумі 812,56 грн;

2) нараховано заробітну плату працівникам банку протягом місяця – 601 278,41 грн;

3) нараховано збір до фонду гарантування вкладів фізичних осіб банку – 401 200 грн;

4) здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на формування резервного фонду – 2 205 791;

5) нараховано процентні доходи за кредитом підприємству «В» в іноземній валюті у сумі 512 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,7639 грн/дол.

Вправа 2. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано комісійні доходи за наданим кредитом фізичній особі «Д» у сумі 412,86 грн;

2) видано працівнику банку під звіт на господарські витрати – 5 400 грн;

3) нараховано податок на землю банку – 3 220 грн;

4) списано решту прибутку банку «Антарес» на нерозподілені прибутки минулих років – 2 057 671 грн;

5) нараховано процентні доходи за кредитом підприємству «О» у сумі 3 987,20 грн.

Вправа 3. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні доходи за кредитом підприємству «В» в іноземній валюті у сумі 615 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,7119 грн/дол.;

2) використано кошти на господарські витрати згідно затвердженого авансового звіту працівника банку – 5 600 грн;

3) сплачено нараховані податки банку у обсязі 354 140 грн;

4) використано прибуток банку «Антарес» на формування загальних резервів – 4 210 856 грн;

5) нараховано процентні доходи за наданим кредитом фізичній особі «В» в іноземній валюті у сумі 234 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,5022 грн/дол.

Вправа 4. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні витрати за депозитом підприємству «К» у сумі 2 547,51 грн;

2) виплачено заробітну плату працівникам шляхом перерахування на власні рахунки – 917 801, 20 грн;

3) нараховано транспортний податок банку – 141 270 грн;

4) здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на виплату дивідендів за власними акціями банку – 6 105 759 грн;

5) нараховано процентні витрати за депозитом фізичної особи «У» у іноземній валюті у сумі 86,70 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,5032 грн/дол.

Вправа 5. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні доходи за кредитом підприємству «О» у сумі 3 002,40 грн;

2) списано витрати на маркетинг та рекламу на суму отриманих послуг – 72 100 грн.

3) сплачено нараховані збори банку – 410 523,10 грн;

4) покрито частину отриманого збитку банку «Тріада» за рішенням зборів акціонерів за рахунок резервного фонду – 2 156 848 грн;

5) нараховано комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування фізичної особи «Ф» у сумі 405,00 грн.

Вправа 6. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні доходи за наданим кредитом фізичній особі «В» в іноземній валюті у сумі 210 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,5342 грн/дол.;

2) нараховано ЄСВ на заробітну плату працівників банку – 179 217,43 грн;

3) перераховано банком нараховану суму податку на прибуток у обсязі 463 851,90 грн до бюджету;

4) списано решту отриманого збитку банку «Тріада» на непокриті збитки минулих років – 701 346 грн.

5) нараховано процентні доходи за наданим кредитом фізичній особі «М» у сумі 834,50 грн;

Вправа 7. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано процентні витрати за депозитом фізичної особи «У» у іноземній валюті у сумі 79,80 дол. Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 41,5832 грн/дол.

2) видано працівнику банку під звіт на відрядження з каси банку – 9 200,00 грн;

3) визнано витрати з податку на прибуток банку – 721 840 грн;

4) здійснено спрямування частини прибутку банку «Антарес» на виплату дивідендів за власними акціями банку – 6 311 937 грн;

5) нараховано комісійні доходи за наданим кредитом фізичній особі «Д» у сумі 585,70 грн.

Вправа 8. Скласти бухгалтерські проводки за наступними операціями:

1) нараховано комісійні доходи за розрахунково-касове обслуговування фізичної особи «Ф» у сумі 267,40 грн.

2) сплачено нараховане ЄСВ на заробітну плату працівників банку – 179 207,10 грн;

3) нараховано податок на землю банку – 3 760 грн;

4) покрито іншу частину отриманого збитку банку «Тріада» за рахунок загальних резервів банку – 2 073 310 грн;

5) нараховано процентні витрати за депозитом підприємству «К» у сумі 2 146,81 грн.

Тести

1. Збільшення економічних вигід протягом звітного періоду у формі надходжень чи поліпшення активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників – це:

а) інвестиції;
б) доходи;
в) витрати;
г) депозити.

2. Доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), зокрема доходи за операціями з коштами, розміщеними в інших банках; витрати, за операціями з коштами, залученими від інших банків; доходи за кредитами та депозитами, витрати за отриманими депозитами та кредитами тощо є:

а) процентними доходами / витратами;
б) комісійними доходами / витратами;

в) надзвичайними доходами / витратами;
г) фінансовими доходами / витратами.

3. Доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, зокрема отримані чи сплачені суми за розрахунково-касове обслуговування, за кредитне обслуговування, за операції з цінними паперами, за операції на валютному ринку тощо є:
а) фінансовими доходами / витратами;
б) комісійними доходами / витратами;
в) процентними доходами / витратами;
г) надзвичайними доходами / витратами .

4. Рахунки якого класу використовуються для обліку фінансових результатів діяльності банків?
а) 2-го класу;
б) 4-го класу;
в) 5-го класу;
г) 7-го класу.

5. Якою бухгалтерською проводкою відображається нарахування заробітної плати працівникам банку протягом місяця?
а) Дт 7400 Кт 3652;
б)Дт 3652 Кт 7400;
в) Дт 2620 Кт 3652;
г) Дт 3652 Кт 2620.

6. Бухгалтерський запис Дт 7401 Кт 3622 означає:
а) нараховано єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
б) нараховано заробітну плату працівникам банку протягом місяця;
в) нараховано відпускні працівникам банку;
г) виплачено заробітну плату працівникам шляхом перерахування на власні рахунки.

7. Якою бухгалтерською проводкою відображається видача грошей працівнику банку під звіт на відрядження з каси банку?
а) Дт 3550 Кт 1002;
б)Дт 1002 Кт 3550;
в) Дт 3550 Кт 2620;

г) Дт 3551 Кт 1002.

8. Бухгалтерський запис Дт 7452 Кт 3550 означає:
а) списано кошти на відрядження працівника на підставі авансового звіту;
б) нараховано заробітну плату працівникам банку протягом місяця;
в) видано працівнику банку під звіт на господарські витрати;
г) видано працівнику банку під звіт на відрядження з каси.

9. Якою бухгалтерською проводкою відображається списання витрат на маркетинг та рекламу на суму отриманих послуг?
а) Дт 7455 Кт 3519;
б)Дт 3519 Кт 7455;
в) Дт 3519 Кт 1200;
г) Дт 7431 Кт 3551.

10. Бухгалтерський запис Дт 7900 Кт 3620 означає:
а) визнання банком витрат з податку на прибуток;
б) перерахування банком нарахованої суми податку на прибуток;
в) видачу коштів працівнику банку під звіт на господарські витрати;
г) нарахування банком транспортного податку.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ

Тема 11. Фінансова звітність банків: сутність та характеристика

11.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та види фінансової звітності банків
11.2 Мета фінансової звітності банку та її якісні характеристики
11.3 Порядок складання, подання та оприлюднення фінансової звітності банками
11.4 Характеристика окремих форм фінансової звітності банків

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із загальних основ складання фінансової звітності банків

Основні терміни і поняття: фінансова звітність, річна та проміжна фінансова звітність, консолідована та неконсолідована фінансова звітність, окрема та індивідуальна фінансова звітність, Звіт про фінансовий стан, Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід, Звіт про зміни у власному капіталі, Звіт про рух грошових коштів, Примітки до фінансової звітності

11.1 Нормативно-правове регулювання, сутність та види фінансової звітності банків

Нормативно-правове регулювання фінансової звітності банків представлене значною кількістю документів, серед яких:

- *на міжнародному рівні*:
  - ✓ Концептуальна основа фінансової звітності;
  - ✓ МСБО 1 «Подання фінансової звітності»;
  - ✓ МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність»;
  - ✓ МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність»;
  - ✓ МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»;
  - ✓ МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»;
  - ✓ МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»;
  - ✓ МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки»;
  - ✓ МСБО 10 «Події після звітного періоду»;
  - ✓ МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»;

- *на національному рівні*:

❖ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р.;

❖ Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р.;

❖ Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 373 від 24.10.2011 р.;

❖ Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України, затверджені постановою Правління Національного банку України № 965 від 29.12.2015 р.

Фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Користувачі фінансової звітності – це фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Міжнародні стандарти фінансової звітності – це прийняті Радою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності.

Фінансова звітність банку включає: Звіт про фінансовий стан (Баланс), Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати), Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал), Звіт про рух грошових коштів, примітки.

Фінансова звітність банку поділяється також за:

А) *періодом складання* (річна і проміжна);

Б) *потребою в консолідації* (консолідована і неконсолідована).

Річна фінансова звітність – це фінансова звітність, що складається за повний календарний рік (з 1 січня по 31 грудня).

Проміжна фінансова звітність – це фінансова звітність, що складається за проміжний період, тобто період часу, що коротший повного календарного року (за I, II та III квартал). Така звітність може бути повною та скороченою, що регулюється відповідними МСБО 1 та МСБО 34.

Консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці.

Неконсолідована фінансова звітність банку представлена окремою та індивідуальною.

Окрема фінансова звітність – це фінансова звітність, що подається материнським банком або інвестором, який має спільний контроль над об’єктом інвестування або чинить суттєвий вплив на нього.

Індивідуальна фінансова звітність – це фінансова звітність банку, який не має дочірнього підприємства, асоційованого підприємства або частки учасника спільного підприємства.

Банк, який контролює та/або має суттєвий вплив на діяльність інших компаній, складає ***окрему*** та ***консолідовану проміжну/річну*** фінансову звітність.

Банк, який не має дочірніх компаній, складає ***індивідуальну річну*** фінансову звітність.

11.2 Мета фінансової звітності банку та її якісні характеристики

Фінансова звітність є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, зрозумілої, достовірної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів банку, материнського банку та учасників консолідованої групи як єдиної економічної одиниці.

Для досягнення цієї мети фінансова звітність надає таку інформацію про суб'єкта господарювання:

а) активи;

б) зобов'язання;

в) власний капітал;

г) дохід та витрати, у тому числі прибутки та збитки;

ґ) внески власників та розподіл між власниками, що діють згідно з їхніми повноваженнями як власників; та

д) грошові потоки.

Фінансова звітність банків повинна містити таку інформацію, що відповідає певним ***якісним характеристикам***, серед яких: *основоположні* якісні характеристики (доречність, суттєвість, правдиве подання) та *посилювальні* якісні характеристики (зіставність, можливість перевірки, своєчасність, зрозумілість).

1. Доречність.

Доречна фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, які приймають користувачі. Інформація може спричини відмінність у рішенні, навіть якщо деякі користувачі вирішують не скористатися цією перевагою або обізнані про неї з інших джерел. Фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, якщо вона має передбачувальну цінність, підтверджувальну цінність або обидві.

Фінансова інформація має *передбачувальну цінність*, якщо її можна

використати як вхідні дані для процесів, які використовують користувачі для передбачення майбутніх доходів. Для того, щоб мати передбачувальну цінність, фінансова інформація не обов'язково повинна бути передбаченням або прогнозом. Фінансову інформацію з передбачувальною цінністю використовують для формування своїх власних передбачень. користувачі

Фінансова інформація має *підтверджувальну цінність*, якщо вона забезпечує реакцію на (підтверджує або змінює) попередні оцінки.

2. Суттєвість.

Інформація є суттєвою, якщо її ненаведення, викривлення або завуальовування може, згідно з обґрунтованими очікуваннями, вплинути на рішення, що приймаються основними користувачами фінансової звітності загального призначення на підставі такої звітності, яка надає фінансову інформацію про конкретного суб'єкта господарювання, що звітує. Іншими словами, *суттєвість* – це характерний для кожного суб'єкта господарювання аспект доречності, що ґрунтується на характері або величині статей, яких стосується ця інформація у контексті фінансової звітності окремого суб'єкта господарювання.

3. Правдиве подання.

Фінансова звітність подає економічні явища у словах та числах. Щоб бути корисною, фінансова інформація повинна не лише подавати доречні явища, але вона повинна також правдиво подавати сутність явищ, які вона призначена подавати. За багатьох обставин сутність економічного явища та його правова форма є однаковими. Якщо вони не однакові, то надання інформації лише про правову форму не забезпечило б правдивого подання економічного явища. Для забезпечення досконало правдивого подання відображення повинне *мати три характерні риси*: повнота, нейтральність і вільність від помилок.

Повний опис охоплює всю інформацію, необхідну користувачеві для того, щоб зрозуміти описуване явище, у тому числі всі необхідні описи та пояснення.

Нейтральний опис не має упередженості у відборі або поданні фінансової інформації. Нейтральність спирається на виявлення обачності. Обачність – це виявлення обережності при винесенні суджень за умов невизначеності.

Вільний від помилок означає, що немає помилок або пропусків в описі явища, та процес, який використовується для створення звітної інформації, обраний та застосований без помилок у цьому процесі.

4. Зіставність.

Рішення користувачів охоплюють вибір між альтернативами, наприклад, продажу чи утримування інвестиції, або інвестування в одного суб'єкта господарювання, що звітує, чи іншого. Тому інформація про суб'єкта господарювання, що звітує, є більш корисною, якщо її можна зіставити з

подібною інформацією про інших суб'єктів господарювання, а також з подібною інформацією про того самого суб'єкта господарювання за інший період або іншу дату. *Зіставність* – це якісна характеристика, яка дає змогу користувачам ідентифікувати та зрозуміти подібності статей та відмінності між ними.

5. Можливість перевірки.

Можливість перевірки допомагає запевнити користувачів у тому, що інформація правдиво подає економічні явища, які вона призначена подавати. Можливість перевірки означає, що різні поінформовані та незалежні спостерігачі можуть досягти консенсусу, хоча і необов'язково повної згоди, щодо того, що конкретний опис є правдивим поданням. Кількісно визначена інформація – не єдина оцінка, яка може бути перевірена. Цілий ряд можливих величин та відповідні ймовірності також можна перевірити.

Перевірка може бути *прямою та непрямою*. *Пряма перевірка* означає перевірку суми або іншого подання прямим спостереженням, наприклад, перерахунком грошових коштів. *Непряма перевірка* означає перевірку вхідних даних для моделі, формул та інших методів, а також перерахунок вихідних даних за допомогою тієї самої методології.

6. Своєчасність.

Своєчасність означає можливість для осіб, які приймають рішення, мати інформацію вчасно, так щоб ця інформація могла вплинути на їхні рішення. Загалом, чим старша інформація, тим менше вона корисна. Проте деяка інформація може лишатися своєчасною довгий час після закінчення звітного періоду, оскільки, наприклад, деяким користувачам, необхідно виявити та оцінити тенденції.

7. Зрозумілість.

Класифікація, характеристика та подання інформації ясно і стисло робить її зрозумілою. Деякі явища за своєю природою складні і їх не можна легко зрозуміти. Завдяки виключенню з фінансової звітності інформації про такі явища інформацію у фінансовій звітності легше зрозуміти. Проте така звітність буде неповною і тому існує ймовірність введення користувачів у оману. Фінансова звітність складається для користувачів, які мають достатнє знання бізнесу та економічної діяльності, та які ретельно проглядають та аналізують інформацію. Часом навіть добре поінформованим та старанним користувачам, необхідно звернутися по допомогу до консультанта, щоб зрозуміти інформацію про складні економічні явища.

11.3 Порядок складання, подання та оприлюднення фінансової звітності банками

Банк зобов'язаний складати фінансову звітність *відповідно до вимог МСФЗ*. Фінансова звітність є складеною відповідно до МСФЗ тільки тоді, якщо відповідає всім вимогам діючих МСФЗ, які є обов'язковими для виконання на дату складання фінансової звітності.

Загальні вимоги до складання фінансової звітності:

1) банк складає фінансову звітність на підставі даних бухгалтерського обліку з урахуванням коригуючих проводок щодо подій, які коригують дані після дати балансу;

2) банк не має права згортати активи та зобов'язання, доходи та витрати, крім окремих випадків, передбачених законодавством;

3) банк розкриває інформацію за активами, зобов'язаннями, доходами та витратами в статті «Інші» у примітках до фінансової звітності, якщо суми становлять понад 10 % від загальних сум відповідних елементів фінансової звітності (активів, зобов'язань, доходів та витрат);

4) банк визначає самостійно перелік рахунків внутрішнього плану рахунків для заповнення статей фінансової звітності та приміток з урахуванням економічної сутності операцій;

5) банк має право вносити зміни до форм фінансової звітності та приміток до них відповідно до вимог МСФЗ з метою забезпечення доречною, достовірною, зрозумілою інформацією відповідно до вимог МСФЗ, наприклад шляхом:

- уведення додаткових рядків, заголовків та проміжних підсумків за операціями, розмір яких згідно з принципом суттєвості такий, що окреме надання інформації у фінансовій звітності підвищить її прозорість та якість;
- розкриття суттєвої інформації як окремої статті фінансової звітності;
- створення додаткових приміток;
- об'єднання окремих статей у разі несуттєвості обсягу певних операцій із сумами, подібними за економічною сутністю чи функціями;
- виключення статей фінансової звітності з нульовими показниками за поточний та попередній періоди;

6) банк зберігає подання та класифікацію статей у фінансовій звітності від одного періоду до іншого, крім тих випадків, коли відбуваються зміни в характері операцій та/або в МСФЗ;

7) банк, в якому розпочато процедуру ліквідації, фінансову звітність не складає, а останнім звітним періодом для складання та оприлюднення фінансової

звітності банку, в якому розпочато процедуру ліквідації, є період з початку звітного року до початку процедури ліквідації банку.

Уповноважена особа банку *зобов'язана затвердити порядок складання фінансової звітності*, що включає розподіл обов'язків та призначення осіб, відповідальних за надання інформації, яка входить до складу фінансової звітності, механізм внутрішнього контролю за порядком надання інформації.

Банк складає та подає фінансову звітність до Національного банку України у грошовій одиниці України – ***у тисячах гривень***. Сума менша ніж 500 гривень округлюється до нуля, сума, що дорівнює 500 гривень та більше, округлюється до 1000 гривень.

Банк *визначає самостійно порядок складання і подання* фінансової звітності відокремленими підрозділами та учасниками консолідованої групи.

Банк, що має філії та представництва на території інших держав, *перераховує їх показники фінансової звітності в національну валюту України* аналогічно до здійснення перерахунку статей в іноземній валюті.

Консолідована та неконсолідована фінансова звітність банків за період, що починається з 1 січня та завершується 31 грудня звітного року, має бути *перевірена та підтверджена аудиторською фірмою*.

Фінансову неконсолідовану звітність підписують *голова правління банку* та *головний бухгалтер банку* (уповноважені ними особи), а *консолідовану – голова правління* та *головний бухгалтер материнського банку* (уповноважені особи), які згідно із законодавством України несуть відповідальність за достовірність даних фінансової звітності, строки її подання та оприлюднення.

Банк здійснює коригування показників річної фінансової звітності ***на вплив інфляції*** без здійснення записів за рахунками бухгалтерського обліку.

Банки подають ***проміжну скорочену фінансову звітність*** на паперових носіях Департаменту банківського нагляду в установлені ним строки, але *не пізніше 30-го числа місяця*, наступного за звітним періодом.

Банк подає фінансову звітність у перший робочий день після вихідного (святкового) дня, якщо дата її подання припадає на вихідний (святковий) день.

Банк зобов'язаний оприлюднювати ***проміжну фінансову звітність*** не пізніше 30 числа місяця, наступного за звітним періодом, шляхом *розміщення на веб-сайті банку*.

Банк подає на паперових носіях Департаменту банківського нагляду та оприлюднює шляхом розміщення на веб-сайті банку не пізніше 30 числа другого місяця, наступного за звітним періодом, ***консолідовану проміжну фінансову*** звітність.

Банк зобов'язаний *не пізніше 30 квітня*, наступного за звітним роком, оприлюднювати ***річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову***

звітність разом із аудиторським звітом, а також інформацію про власників істотної участі в банку шляхом публікації в періодичних виданнях та/або поширення як окремих друкованих видань чи розміщення в мережі Інтернет.

Проміжна скорочена фінансова звітність включає:

1) Проміжний скорочений звіт про фінансовий стан (Баланс);

2) Проміжний скорочений звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати);

3) Проміжний скорочений звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал);

4) Проміжний скорочений звіт про рух грошових коштів.

5) Пояснювальні примітки до проміжної скороченої фінансової звітності.

Річна фінансова звітність банку включає:

1) Звіт про фінансовий стан (Баланс);

2) Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати);

3) Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал);

4) Звіт про рух грошових коштів;

5) примітки.

Перший звітний період новоствореного банку може бути меншим, ніж 12 місяців, але не більшим, ніж 15 місяців.

У такому разі банк має розкрити таку інформацію:

- причину, через яку використовується довший або коротший звітний період;

- факт, що порівнювальні суми для Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід, Звіту про зміни у власному капіталі, Звіту про рух грошових коштів і для пов'язаних з ними приміток не є повністю зіставними.

Консолідовану фінансову звітність материнського банку за звітний рік включає:

1) Консолідований звіт про фінансовий стан (Консолідований баланс);

2) Консолідований звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Консолідований звіт про фінансові результати);

3) Консолідований звіт про зміни у власному капіталі (Консолідований звіт про власний капітал);

4) Консолідований звіт про рух грошових коштів за звітний період;

5) примітки до консолідованих фінансових звітів.

11.4 Характеристика окремих форм фінансової звітності банків

Структура і зміст форми Звіту про фінансовий стан (Балансу)

Банк *у Звіті про фінансовий стан (Балансі)* відображає активи, зобов'язання та власний капітал банку за станом на кінець звітного періоду. Статті цього Звіту розміщені *в порядку зменшення ліквідності*.

Банк у Звіті про фінансовий стан (Балансі) та в примітках до нього відображає статті активів та зобов'язань за їх балансовою вартістю, яка, зокрема, уключає суми переоцінки, зменшення корисності, суми неамортизованого дисконту (премії), нарахованих та несплачених процентних доходів (витрат).

Нараховані неотримані доходи за наданими послугами включаються до статті «Інші фінансові активи», а нараховані несплачені витрати – до статті «Інші фінансові зобов'язання».

Банк включає залишки за контрактивними рахунками в активах і контрпасивними рахунками в пасивах до розрахунку з протилежним знаком і зменшує відповідні статті за групами та розділами.

Банк *не включає у Звіт про фінансовий стан* інформацію *за технічними рахунками та внутрішньосистемними розрахунками*.

Банк *забезпечує тотожність підсумку активів сумі зобов'язань і власного капіталу* у Звіті про фінансовий стан.

Звіт про фінансовий стан банку складається ***з трьох розділів***: «Активи», «Зобов’язання» та «Власний капітал».

Розділ «Активи» включає такі статті: грошові кошти та їх еквіваленти; кошти обов'язкових резервів банку в НБУ; кредити та заборгованість банків, кредити та заборгованість клієнтів; інвестиції в цінні папери; похідні фінансові активи; інвестиції в асоційовані та дочірні компанії; інвестиційна нерухомість; дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток; відстрочений податковий актив; гудвіл; основні засоби та нематеріальні активи; інші активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття.

Розділ «Зобов’язання» передбачає такі статті: кошти банків; кошти клієнтів; похідні фінансові зобов'язання; боргові цінні папери, емітовані банком; інші залучені кошти; зобов'язання щодо поточного податку на прибуток; відстрочені податкові зобов'язання; резерви за зобов'язаннями; інші зобов'язання; субординований борг; зобов'язання групи вибуття.

Розділ «Власний капітал» містить такі статті: статутний капітал; емісійні різниці; незареєстрований статутний капітал; інший додатковий капітал; резервні та інші фонди банку; резерви переоцінки; нерозподілений прибуток (непокритий збиток); неконтрольована частка.

Структура і зміст форми Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіту про фінансові результати)

Банк подає всі статті доходів та витрат *в єдиному Звіті* про прибутки і

збитки та інший сукупний дохід (Звіті про фінансові результати) або *у двох окремих звітах*: Звіті про прибутки і збитки та Звіті про сукупний дохід за звітний період наростаючим підсумком. Якщо банк подає два звіти, Звіт про прибутки та збитки має передувати Звіту про сукупний дохід.

Банк розкриває основні види доходів і витрат, що групуються за їх характером. Банк *не включає до Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід* інформацію про *доходи і витрати за внутрішньосистемними розрахунками*.

Банк, прості акції або потенційні прості акції якого відкрито продаються та купуються на відкритому ринку, уключаючи біржовий та позабіржовий, а також банк, що подає чи має подати фінансову звітність відповідним органам з метою випуску простих акцій на відкритому ринку, мають розкривати інформацію про прибуток на акцію. Показники прибутку (збитку) на одну акцію зазначаються в гривнях. Збиток на одну просту акцію зазначається в дужках.

Інформація про доходи банку представлена такими статтями: процентні доходи; комісійні доходи; доходи, які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою, ніж ринкова; доходи, які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, нижчою, ніж ринкова; інші операційні доходи.

Інформація про витрати банку міститься в таких статтях: процентні витрати; комісійні витрати; витрати, які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, нижчою, ніж ринкова; витрати, які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою, ніж ринкова; витрати на виплати працівникам; витрати зносу та амортизація; інші адміністративні та операційні витрати; витрати на податок на прибуток.

Розділ прибутків та збитків також містить інформацію про чистий прибуток/(збиток) від операцій із фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток; від операцій із хеджування справедливої вартості; від операцій із борговими фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід; від операцій із іноземною валютою; від переоцінки іноземної валюти; від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості тощо.

Розділ ***інший сукупний дохід*** (***Звіт про сукупний дохід***) включає статті доходів і витрат, що не визнаються у складі прибутку або збитку, та поділяються на дві групи:

1. *Статті, що не будуть рекласифіковані в прибуток чи збиток* (зміни результатів переоцінки основних засобів та нематеріальних активів, зміни частки іншого сукупного прибутку асоційованої компанії, зміни результатів переоцінки

інвестицій у інструменти капіталу; зміни справедливої вартості боргових фінансових інструментів, пов'язаних зі зміною власного кредитного ризику; податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток тощо).

2. *Статті, що будуть рекласифіковані в прибуток чи збиток* (зміни результатів переоцінки боргових фінансових інструментів; зміни результатів переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків; зміни накопичених курсових різниць від перерахунку у валюту подання звітності; зміни частки іншого сукупного прибутку асоційованої компанії; зміни результатів від хеджування чистої інвестиції в закордонну господарську одиницю; податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток тощо).

Структура і зміст форми Звіту про зміни у власному капіталі (Звіту про власний капітал)

Банк у *Звіті про зміни у власному капіталі (Звіті про власний капітал)* відображає рух капіталу за звітний період.

До *основних причин зміни власного капіталу* належать:

1) отриманий прибуток (збиток) за звітний період;

2) інвестиції;

3) вилучення власників.

У Звіті про зміни у власному капіталі банку представлена інформація про:

- суму власного капіталу банку на початок і кінець попереднього та звітного періоду *у розрізі всіх його складових* (статутний капітал, емісійні різниці та інший додатковий капітал, незареєстрований статутний капітал, резервні та інші фонди, резерви переоцінки, нерозподілений прибуток) із зазначенням окремо загальних сум, що належать власникам материнської компанії і неконтрольованій частці;
- суми коригувань власного капіталу внаслідок зміни облікової політики, виправлення помилок та впливу переходу на нові та/або переглянуті стандарти;
- загальний сукупний дохід;
- прибуток (збиток) та інший сукупний дохід;
- амортизацію резерву переоцінки основних засобів або реалізований результат;
- розподіл прибутку до резервних та інших фондів;
- незареєстрований статутний капітал;
- операції з акціонерами;
- емісію акцій;
- власні акції, що викуплені в акціонерів;

- об’єднання компаній;
- дивіденди.

Структура і зміст форми Звіту про рух грошових коштів

Звіт про рух грошових коштів надає необхідну інформацію, що є основою оцінки спроможності банку генерувати та ефективно використовувати грошові кошти та їх еквіваленти.

Банк у Звіті про рух грошових коштів *відображає фактичне надходження та використання* готівкових та безготівкових коштів у звітному періоді на основі аналізу змін у статтях Звіту про фінансовий стан, а також даних Звіту про прибутки і збитки.

Обсяг руху грошових коштів розподіляється протягом звітного періоду *за видами діяльності* (***операційна, інвестиційна, фінансова***). Класифікація за видами діяльності дає змогу банку оцінити вплив кожного виду діяльності на його фінансовий стан і на потоки грошових коштів та їх еквівалентів.

Прикладами руху грошових коштів від операційної діяльності банку є: отримання (сплата) процентних, комісійних доходів (витрат); сплата адміністративних витрат та інших операційних витрат; отримання інших операційних доходів; результат операцій із фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю; результат операцій із фінансовими похідними інструментами; результат операцій із іноземною валютою; сплачена сума податку на прибуток.

Прикладами руху грошових коштів від інвестиційної діяльності банку є: надходження від реалізації основних засобів та інвестиційної нерухомості; надходження від вибуття нематеріальних активів; надходження від реалізації інвестицій у цінні папери; отримані дивіденди; сплата коштів для придбання основних засобів та інвестиційної нерухомості; сплата коштів для придбання нематеріальних активів; сплата коштів для придбання цінних паперів; придбання дочірніх компаній; придбання асоційованих компаній.

Прикладами руху грошових коштів від фінансової діяльності банку є: надходження грошових коштів від випуску простих і привілейованих акцій; виплати грошових коштів акціонерам у зв’язку із викупом у них акцій, що були раніше випущені банком; виплати дивідендів за власними акціями та інші виплати акціонерам; отримання або погашення субординованого боргу; отримання або погашення інших залучених коштів.

Банк для визначення обсягу руху грошових коштів від здійснення ***операційної діяльності*** *використовує один із двох методів* – прямий або непрямий.

Банк, що використовує прямий метод, для визначення обсягу чистих грошових коштів від здійснення операційної діяльності послідовно зазначає всі

основні статті надходжень та витрат, різниця яких відображає збільшення або зменшення грошових коштів. Застосування прямого методу надає змогу банку отримати інформацію для оцінки майбутніх грошових потоків і має переваги над непрямим методом.

Банк, що використовує непрямий метод, для визначення чистих грошових коштів від здійснення операційної діяльності коригує суму прибутку (збитку) на результат негрошових операцій на суми відстрочених та нарахованих надходжень (платежів) минулих або майбутніх періодів за операційною діяльністю, на суми доходів та витрат, пов'язаних із грошовими потоками від інвестиційної і фінансової діяльності.

Банк визначає обсяг руху грошових коштів від здійснення ***інвестиційної та фінансової діяльності*** з використанням *тільки прямого методу*.

Банк відображає грошові потоки, що виникають від операцій в іноземній валюті, у грошовій одиниці України (у тисячах гривень) із застосуванням до суми в іноземній валюті *офіційного валютного курсу гривні до іноземних валют* на дату виникнення грошового потоку.

Нереалізовані прибутки (збитки), що виникають *під час зміни офіційного курсу гривні* до іноземних валют, *не є грошовими потоками*.

Загальний чистий результат руху грошових коштів та їх еквівалентів від усіх видів діяльності має відповідати *різниці між залишками* грошових коштів та їх еквівалентів *на початок і кінець звітного періоду*.

Структура та зміст приміток до фінансової звітності

Банк самостійно визначає склад та структуру приміток з урахуванням вимог МСФЗ. Примітки є невід'ємною складовою фінансової звітності банку.

Банк складає примітки до кожної суттєвої статті фінансової звітності *на основі даних синтетичного та аналітичного* бухгалтерського обліку.

Банк у примітках надає загальну інформацію про банк, основні принципи облікової політики банку, зміни, що в ній відбулися протягом звітного періоду, їх вплив на фінансовий стан та результати діяльності банку, іншу інформацію, розкриття якої передбачається МСФЗ.

Банк у примітках стисло викладає інформацію про методи оцінки, припущення та судження провідного управлінського персоналу, які були використані в процесі застосування облікової політики банку і мали суттєвий вплив на суми, що відображені у фінансовій звітності.

Контрольні питання

1. Що таке фінансова звітність? З чого складається фінансова звітність банку?

2. Які основні види фінансової звітності банку Вам відомі? Дайте їх коротку характеристику.

3. Перелічіть основні нормативно-правові акти, що регулюють на міжнародному та національному рівні фінансову звітність банків.

4. Яка мета фінансової звітності банку? Назвіть та охарактеризуйте якісні характеристики фінансової звітності банку.

5. Розкрийте порядок складання, подання та оприлюднення фінансової звітності банками.

6. Яка структура і зміст форми Звіту про фінансовий стан банку?

7. Опишіть структуру і зміст форми Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку.

8. Охарактеризуйте структуру і зміст форми Звіту про зміни у власному капіталі банку.

9. Яка структура і зміст форми Звіту про рух грошових коштів банку?

10. Назвіть структуру та зміст приміток до фінансової звітності банку.

Практичні завдання з рекомендаціями до виконання

Завдання. На основі наведених нижче показників (таблиця 11.1), побудувати баланс умовного банку.

Таблиця 11.1 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	12 500
Кошти на коррахунку в НБУ	99 108
Інвестиції в цінні папери	85 112
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	51 009
Основні засоби та нематеріальні активи	3 402
Резерви	639
Кредити та заборгованість фізичних осіб	20 368
Кредити та заборгованість юридичних осіб	21 003
Кошти інших банків, розміщенні на коррахунку банку	50 450
Нерозподілений прибуток	98 874
Довгострокові вкладення в дочірні установи	251
Кошти в касі	1 508
Боргові цінні папери, емітовані банком	3 152
Інші активи	629
Інші зобов'язання	3 127
Вклади та строкові депозити клієнтів	11 630

Для виконання завдання слід скористатися формою бланку Звіту про фінансовий стан (Баланс) банку, наведеною нижче.

ЗВІТ
про фінансовий стан (Баланс)
на 31 грудня минулого року

(тис. грн)

№ з/п	Найменування статті	Звітний період	Попередній період
1	АКТИВИ		
2	Грошові кошти та їх еквіваленти	1 508	
3	Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України	99 108	
4	Кредити та заборгованість банків		
5	Кредити та заборгованість клієнтів	41 371	
6	Інвестиції в цінні папери	85 112	
7	Похідні фінансові активи		
8	Інвестиції в асоційовані/асоційовані та дочірні компанії	251	
9	Інвестиційна нерухомість		
10	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		
11	Відстрочений податковий актив		
12	Гудвіл		
13	Основні засоби та нематеріальні активи	3 402	
14	Інші активи	629	
15	Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття		
16	*Усього активів*	231 381	
17	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
18	Кошти банків	50 450	
19	Кошти клієнтів	62 639	
20	Похідні фінансові зобов'язання		
21	Боргові цінні папери, емітовані банком	3 152	
22	Інші залучені кошти		
23	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток		
24	Відстрочені податкові зобов'язання		
25	Резерви за зобов'язаннями		
26	Інші зобов'язання	3 127	
27	Субординований борг		
28	Зобов'язання групи вибуття		
29	*Усього зобов'язань*	119 368	
30	ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ		
31	Статутний капітал	12 500	
32	Емісійні різниці		
33	Незареєстрований статутний капітал		
34	Інший додатковий капітал		
35	Резервні та інші фонди банку	639	
36	Резерви переоцінки		
37	Нерозподілений прибуток / (непокритий збиток)	98 874	
38	Неконтрольована частка		
39	*Усього власного капіталу*	112 013	
40	*Усього зобов'язань та власного капіталу*	231 381	

Затверджено до випуску та підписано

Голова правління

Микитенко Т.О.
(підпис, ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер

Фещенко Р.Т.
(підпис, ініціали, прізвище)

Вправи для самостійної роботи

Користуючись вихідними даними, наведеними нижче (таблиця 11.2 – таблиця 11.9), виконати індивідуальне завдання (скласти баланс умовного банку) за запропонованими варіантами.

Вправа 1.

Таблиця 11.2 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	44 800
Кошти в касі	1 265
Інвестиційна нерухомість	10
Інвестиції в цінні папери	77 833
Кошти на коррахунках в інших банках	86 620
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	51 009
Основні засоби	4 205
Нематеріальні активи	1 265
Нерозподілений прибуток	98 874
Заборгованість клієнтів	31 371
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	50 450
Кошти на коррахунку в НБУ	51 100
Боргові цінні папери, емітовані банком	852
Інші активи	3 427
Інші зобов'язання	2 427
Строкові депозити клієнтів	7 830
Резерви	854

Вправа 2.

Таблиця 11.3 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	102 600
Інвестиції в цінні папери	50 836
Кошти на коррахунках в інших банках	96 100
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	2 863
Кошти в касі	1 310
Основні засоби	1 503
Нематеріальні активи	961
Заборгованість клієнтів	86 300
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	75 630
Інвестиційна нерухомість	154
Кошти на коррахунку в НБУ	11 256
Боргові цінні папери, емітовані банком	23 600
Інші активи	32 350
Інші зобов'язання	69
Строкові депозити клієнтів	885
Нерозподілений прибуток	75 100
Резерви	23

Вправа 3.

Таблиця 11.4 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	51 200
Нерозподілений прибуток	36 500
Кошти в касі	897
Кошти в інших банках	79 980
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	49 633
Основні засоби	8 202
Інвестиційна нерухомість	456
Заборгованість клієнтів	35 890
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	496
Кошти на коррахунку в НБУ	1 522
Інвестиції в цінні папери	11 663
Боргові цінні папери, емітовані банком	4 796
Інші активи	10 841
Інші зобов'язання	896
Строкові депозити клієнтів	1 113
Гудвіл	78
Нематеріальні активи	701
Резервні фонди банку	5 596

Вправа 4.

Таблиця 11.5 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	10 240
Кошти в касі	511
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	9 926
Основні засоби	1 781
Інвестиційна нерухомість	91
Заборгованість клієнтів	7 178
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	99
Кошти на коррахунку в НБУ	305
Інвестиції в цінні папери	2 001
Боргові цінні папери, емітовані банком	959
Інші активи	2 168
Нерозподілений прибуток	7 300
Кошти в інших банках	15 996
Інші зобов'язання	179
Строкові депозити клієнтів	222
Гудвіл	15
Резервні фонди банку	1 121

Вправа 5.

Таблиця 11.6 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	70 240
Гудвіл	96
Кошти в інших банках	75 996
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	11 569
Основні засоби	5 781
Інвестиційна нерухомість	2 291
Заборгованість клієнтів	5 178
Інвестиції в цінні папери	30 410
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	156
Кошти на коррахунку в НБУ	789
Боргові цінні папери, емітовані банком	556
Інші активи	2 160
Інші зобов'язання	8 563
Строкові депозити клієнтів	5 451
Кошти в касі	2 102
Нерозподілений прибуток	27 300
Резервні фонди банку	968

Вправа 6.

Таблиця 11.7 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	46 240
Депозити клієнтів	451
Кошти в інших банках	6 996
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	169
Основні засоби	11 780
Нерозподілений прибуток	54 300
Заборгованість клієнтів	82 378
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	1 116
Інвестиції в цінні папери	101
Кошти на коррахунку в НБУ	632
Боргові цінні папери, емітовані банком	690
Інші активи	964
Інші зобов'язання	763
Кошти в касі	411
Резервні фонди банку	1 534
Інвестиційна нерухомість	2 001

Вправа 7.

Таблиця 11.8 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	25 240
Інвестиції в цінні папери	511
Кошти в інших банках	22 896
Нерозподілений прибуток	96 300
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	954
Інвестиційна нерухомість	1 081
Основні засоби	9 500
Заборгованість клієнтів	49 378
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	1 416
Кошти на коррахунку в НБУ	41 596
Боргові цінні папери, емітовані банком	634
Кошти в касі	1 001
Інші зобов'язання	853
Депозити клієнтів	941
Інші активи	999
Резервні фонди банку	624

Вправа 8.

Таблиця 11.9 – Вихідні дані для складання балансу умовного банку, тис. грн

Показник	Значення
Статутний капітал	53 940
Резервні фонди банку	2 449
Кошти в інших банках	28 126
Боргові цінні папери, емітовані банком	534
Основні засоби	13 310
Заборгованість клієнтів	47 632
Кошти інших банків, які розміщенні на коррахунку банку	1 216
Інвестиції в цінні папери	997
Нерозподілений прибуток	72 300
Кошти на коррахунку в НБУ	39 616
Кошти в касі	315
Інвестиційна нерухомість	2 101
Інші активи	875
Інші зобов'язання	723
Депозити клієнтів	811
Кошти на поточних рахунках клієнтів банку	999

Тести

1. Міжнародний стандарт, яким в найбільшій мірі регулюються питання, пов’язані із розкриттям інформації у фінансовій звітності банків – це:

а) МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;

б) МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність»;

в) МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»;

г) МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції».

2. Якій якісній характеристиці відповідає наведена у фінансовій звітності інформація, коли її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів?

а) суттєвість;

б) зрозумілість;

в) своєчасність;

г) зіставність.

3. Якій якісній характеристиці відповідає наведена у фінансовій звітності інформація, коли є можливість порівнювати фінансові звіти за різні періоди для того, щоб визначати тенденції змін у фінансовому стані та результатах діяльності банку?
а) своєчасність;
б) зрозумілість;
в) зіставність;
г) суттєвість.

4. Згідно з вимогами НБУ, упродовж якого терміну банк повинен оприлюднити свою проміжну фінансову звітність після закінчення звітного періоду?
а) 1-го місяця;
б) 2-х місяців;
в) 3-х місяців;
г) 6-ти місяців.

5. Який кінцевий термін подачі банками до НБУ річної фінансової звітності та аудиторського звіту про перевірку їх річної фінансової звітності ?
а) 31 січня;
б) 31 березня;
в) 30 квітня;
г) 1 червня.

6. Фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці – це:
а) консолідована фінансова звітність;
б) індивідуальна фінансова звітність;
в) окрема фінансова звітність;
г) проміжна фінансова звітність.

7. Фінансова звітність банку, який не має дочірнього підприємства, асоційованого підприємства або частки учасника спільного підприємства – це:
а) індивідуальна фінансова звітність;
б) консолідована фінансова звітність;
в) окрема фінансова звітність;
г) проміжна фінансова звітність.

8. Звіт про фінансовий стан банку складається з:
а) двох розділів;

б) трьох розділів;
в) п’яти розділів;
г) шести розділів.

9. У Звіті про рух грошових коштів банку, адміністративні витрати слід класифікувати як вибуття коштів за:
а) операційною діяльністю;
б) інвестиційною діяльністю;
в) фінансовою діяльністю;
г) немає правильної відповіді.

10. У Звіті про рух грошових коштів банку, процентні доходи банку слід класифікувати як надходження грошових коштів від:
а) операційної діяльності;
б) інвестиційної діяльності;
в) фінансової діяльності;
г) немає правильної відповіді.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ У БАНКАХ

Тема 12. Автоматизація обліку у банках

12.1 Стан розвитку автоматизованих банківських систем
12.2 Структура та характеристика складових частин АБС
12.3 Вимоги до інформаційного забезпечення, що використовується банком
12.4 Основні програмні продукти, що використовуються для автоматизації обліку у банках

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок із загальних основ автоматизації обліку у банках

Основні терміни і поняття: автоматизована банківська система (АБС), покоління систем автоматизації банківської діяльності, функціональна частина АБС, забезпечувальна частина АБС, фронт-офіси, бек-офіси, підсистеми АБС, підсистема «операційний день банку», інформаційне забезпечення банку

12.1 Стан розвитку автоматизованих банківських систем

Автоматизована банківська система (АБС) є ядром автоматизації в банківській справі та функціонально забезпечує виконання банківських операцій, їх облік та отримання всіх необхідних в роботі форм звітності. Від можливостей даної системи залежить швидкість і в певній мірі якість обслуговування клієнтури, ефективність роботи працівників та апарату управління, успішність банку загалом. Велика частка цієї успішності залежить від того як оперативно та достовірно здійснюються банківські операції та відображаються в інформаційній базі для обробки, консолідації тощо з метою надання своєчасної інформації для прийняття управлінських рішень. В умовах, коли банк складається з великої кількості територіально-розподілених по регіону чи країні філій є необхідність створення АБС на базі сучасних технологій як наприклад клієнт/сервер, WEB, SQL тощо.

Виділяють *ряд поколінь систем автоматизації банківської діяльності*. Звичайно, що класифікація за поколіннями є умовною і в деякій мірі може бути дискусійною.

Процес розробки програмного забезпечення АБС, є творчим і проблемним, успішність якого залежить від правильного вибору технологічної платформи для

реалізації задуманого. Одна з технологій – ***«Файл/серверна»***, за якою база даних зберігається на спеціально виділеному для цієї мети комп'ютері, що називається сервером. На сервері виконується вся обробка інформації, а комп'ютер користувача, виступає в ролі робочої станції як джерело даних. Друга технологія **«Клієнт/сервер»**, за якою база даних зберігається на сервері, а всі прикладні задачі виконуються на робочих станціях користувачів. Ця технологія буває двох та трьох рівнева. Дворівнева базується на класичній роботі сервера і робочої станції, трирівнева використовує ще один проміжний так званий «сервер додатків», для математичної обробки інформації від робочих станцій. Таким чином, робочі станції можуть бути малопотужними.

Базовий елемент – це елементарна структурна одиниця, що обирається за основу системи. Це може бути *бухгалтерська проводка*, тобто зазначення кореспонденції рахунків та суми, операція, документ або угода. Перші покоління АБС використовували саме банківську проводку. В поколіннях починаючи з четвертого почали використовувати в якості базового елемента, наприклад, *банківський документ*, а проведення його вже стало невід'ємною частиною П'яте та шосте покоління оперує з угодою, що може включати ряд документів та проведень.

Аналізуючи етапи розвитку АБС, усі їх можна розділити на шість поколінь.

Перше покоління. Автоматизація банківської системи України почалася з програми ОДБ «УНІТІБАРС», що була написана на FoxPro і тиражувалася на рубежі 80-90-х років. Це був програмний комплекс, що встановлювався на окремих автономних робочих станціях, ніяк не зав'язаних в одну мережу. Комплекс було побудовано за консолідованою схемою: автономні станції надавали інформацію центральному комп'ютеру установи банку, далі по електронній пошті комп'ютеру регіонального управління і відповідно головному банку. Затримка інформації була очевидною і вимірювалася одним операційним днем.

Загалом АБС першого покоління були орієнтовані на персональні комп'ютери (ПК) AT-286, AT-386 та операційну систему MS-DOS. Програмне забезпечення розроблене на базі СУБД FoxPro, Clipper, Clarion тощо. Система складалася з автономних не зв'язаних між собою АРМів, що використовували свою власну БД. Один з ПК використовувався як центральний. Обмін інформацією між центральним комп'ютером та робочими станціями - АРМами здійснювався фізичним перенесенням файлів на гнучких магнітних дисках (ГМД). На центральному ПК, після отримання всіх даних від АРМів, проводились розрахунки та обробка інформації з метою отримання форм звітності.

Основними *недоліками систем першого покоління* були:

▪ відсутність захисту інформації в системі, тобто відсутність санкціонованого доступу та розподілу повноважень, база даних могла переглядатися та змінюватися стандартними утілітами;

▪ проблеми консолідації даних, тобто автономність АРМів призводила до складності отримання узагальненої інформації;

▪ відсутність цілісності даних в БД, тобто відсутність механізму транзакцій призводила до неможливості підтримки цілісності даних.

Друге покоління. Характеризується подальшим розвитком ОДБ «УНІТІБАРС» та появою нових ОДБ заснованих на об'єднанні робочих станцій в мережу. Фактично використовувалася централізована схема побудови АБС на рівні однієї установи, а між установами робота велася за консолідованою схемою. Системи були реалізовані за «файл-серверною» технологією, написані в основному на мовах Clipper, FoxPro, Pascal, C та використовували мережу Novell NetWare. Одним з суттєвих недоліків була відсутність обміну між робочими станціями та сервером з допомогою механізму транзакцій. Захист інформації забезпечувався лише засобами ОС NetWare Novell. Проблема цілісності даних повністю вирішена не була.

Третє покоління. Початок третьому поколінню відкрила АБС «RS-BANK» фірми R-Style в 1993 році. Основу даної системи складав менеджер записів Btrieve, що дозволив підтримку режиму транзакцій БД на рівні ядра банківської системи. Таким чином, був досягнутий новий якісний рівень при обробці банківської інформації з допомогою СУБД, що звичайно забезпечувало надійність та безпеку в роботі. Це був відповідний прорив в технологіях АБС. Фактично це було перехідне покоління від технології «файл-сервер» до технології «клієнт-сервер».

Технічною базою цього покоління були ПК починаючи з AT-486 і вище. Робочі станції використовували ОС MS-DOS або Windows-9X і об'єднувались мережею NetWare Novell або Windows-NT. Структурно АБС складалась з АРМів, які працювали з єдиною БД. СУБД була власної розробки на базі менеджера записів Btrieve, що давало можливість хоч і складно, але підтримувати цілісність даних в базі даних.

Четверте покоління. Випуск АБС 4-го покоління був заснований на архітектурі «Клієнт-сервер», що забезпечував використання професійних СУБД, мереж передачі даних, транзакцій тощо. Класичним варіантом був ОДБ SMARTJBANK Вінницької фірми Віасофт.

Дані системи побудовані на базі ПК під управлінням ОС MS-DOS чи Windows-9X і працюють в локальній мережі Nowell NetWare, Windows-NT, Unix чи Linux. В якості СУБД використовувалася професійна СУБД типу Paradox, dBase тощо, що забезпечувало реляційну чи мережеву організацію БД.

Структурно АБС була побудована з АРМів, які зв'язані між собою інформаційно або через ядро системи функціонально. Після введення обов'язкової сертифікації НБУ щодо АБС комерційних банків саме це покоління отримало масовий розвиток і сьогодні є все ще поширеним.

П'яте покоління. Будувалося виключно за розподіленою схемою з застосуванням професіональних СУБД типу ORACLE, INFORMIX, SYBASE тощо, з використанням SQL - запитів, мереж передачі даних, як локальних так і глобальних, IP-простору для роботи в реальному часі за ONLINE технологією. Структурно АБС складалася з інформаційно і функціонально взаємозв'язаних АРМів.

Перевагами таких систем було поєднання технологій клієнт/сервер та SQL, що забезпечували одночасно транзакційний механізм, цілісність БД та безпеку доступу до інформації на певному територіальному просторі. Зокрема п'яте покоління АБС дало можливість віддаленим робочим станціям користувачів, наприклад в районних філіях, працювати з сервером в регіональному банку.

Шосте покоління. Перспективне покоління, що фактично знаходиться в стадії розробки та впровадження. Структурно представляє систему логічно зв'язаних АРМів, що використовують в роботі професійні СУБД, SQL-технологію, WEB-технологію і тісно зв'язані в мережі Internet. Фактично глобально розподілена схема побудови АБС, дані зберігаються на різних комп'ютерах, але оперативність доступу та знання про пошук даних в різних БД та на різних серверах забезпечує Internet. Структурно АБС складається з логічно зв'язаних між собою АРМів інформаційно та функціонально в межах мережі Інтернет.

Перевагою АБС шостого покоління є той факт, що для СУБД не важливо де фізично розміщені дані на сервері головного, регіонального чи філії банку. БД в такому випадку розподілена теж територіально, а СУБД в поєднанні з інтернет - технологіями швидко на логічному рівні їх знайде.

Таким чином, в автоматизації банківської діяльності, сьогодні левова частка належить обліковим задачам в реальному часі на певній території, що відносяться за міжнародною класифікацією до класу OLTP - OnLine Transaction Processing. Дещо менша частка задач АБС належить аналітичним задачам, які призначені для аналізу ресурсної бази, активів, результатів фінансово-господарської діяльності, оцінки фінансових ринків та ризиків тощо і належать до класу OLAP - OnLine Analyse Processing System. Практично відсутні в АБС задачі прийняття рішень, що належать до класу DSS - Decision Support Systems [35].

12.2 Структура та характеристика складових частин АБС

Автоматизована банківська система – це система, що функціонує на базі засобів обчислювальної техніки, які зв'язані між собою локальною чи глобальною мережею передачі даних і забезпечують процес збору, введення, передачі, обробки, збереження, поновлення даних для рішення проблем управління діяльністю банку. Очевидно, що з урахуванням вимоги повноти та інтегрованості, АБС має охоплювати всю сукупність банківських задач та комплексно вирішувати проблему автоматизації банківської діяльності. Саме таку АБС називають інтегрованою (ІАБС).

АБС, як будь-яка автоматизована система, складається з функціональної та забезпечувальної частин, які в свою чергу діляться на підсистеми, комплекси програм чи АРМи. ***Забезпечувальна частина*** має надати всі види ресурсів, що необхідні для експлуатації системи. До складу забезпечувальної частини АБС входять підсистеми технічного, математичного, інформаційного, організаційно-правового та лінгвістичного забезпечення.

Підсистема технічного забезпечення – це комплекс апаратно-технічних засобів обчислювальної техніки та телекомунікаційного обладнання для збору, обробки та обміну інформацією з внутрішніми та зовнішніми користувачами. Сьогодні технічне забезпечення банку складається з потужних комп'ютерів з серверною архітектурою та ПК для робочих станцій користувачів, модемів, маршрутизаторів, мультиплексорів, каналів зв'язку, пристроїв безперебійного живлення, сканерів, друкуючих засобів, мережевих адаптерів і концентраторів тощо.

Підсистема математичного забезпечення – це комплекс алгоритмів економіко-математичних методів для обробки даних та автоматизації складання форм бухгалтерської і статистичної звітності.

Підсистема інформаційного забезпечення – це сукупність типових форм первинних документів і форм звітності, систем класифікації та кодування інформації, файлів даних, що складають базу даних і використовуються для автоматизованого рішення задач банківської діяльності.

Підсистема організаційно-правового забезпечення – це сукупність нормативно-правових актів, інструктивних і методичних матеріалів, що встановлюють технологію функціонування АБС та права й обов'язки персоналу, що обслуговує АБС.

Підсистема лінгвістичного забезпечення складається із засобів ведення діалогу системи з людиною, та сукупності мовних засобів програмування, опису даних, запитів для пошуку інформації в БД тощо.

Якщо брати до уваги ***функціональну частину АБС***, то сьогодні не існує стандарту щодо функціональних підсистем чи АРМів. Однак існує перелік банківських функцій, які можуть бути в повному об'ємі або частково автоматизовані. Кожен розробник АБС разом із замовником інформаційної банківської системи фактично і визначають функціональну частину на стадії розробки та впровадження.

В діяльності сучасних банківських установ можна виділити компоненти, що у випадку автоматизації можуть стати елементами та складовими частинами АБС. Мова піде про фронт-офіси, бек-офіси та ядро.

Фронт-офіси – це компоненти системи, що призначені для введення первинної інформації, автоматизації праці банківських працівників на робочих місцях та безпосередньої взаємодії з клієнтами чи контрагентами банку.

В практичній діяльності можна виділити наступні фронт-офіси: індивідуального бізнесу, корпоративного бізнесу, операцій на фінансових ринках, віддаленого обслуговування клієнтів в торгових точках тощо.

Бек-офіси – це компоненти, що призначені для синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку документів, операцій чи угод отриманих від фронт-офісів.

Прикладами бек-офісів можуть бути: облік операцій в іноземній валюті, облік різного роду торгових операцій, облік операцій з цінними паперами, облік кредитів тощо.

Можна виділити компоненти, що наділені функціями одночасно фронт- і бек-офісів. До таких можна віднести: касове та розрахункове обслуговування клієнтів, депозитні операції, кореспондетські відносини, міжбанківські розрахунки, внутрішньобанківські операції тощо. Саме дані компоненти входять до операційного дня банку (ОДБ), тобто сукупності операцій які банк проводить на протязі встановленого регламентом роботи часу. Саме ці операції здійснюються і відразу знаходять відображення у фінансовому обліку, призводять до руху коштів чи цінностей, зміни балансу. Очевидно, що операційний день банку є центром або ядром в банківській діяльності, тому що так чи інакше встановлює взаємозв'язки з фронт- та бек-офісами.

З точки зору процесу автоматизації, банківська діяльність характеризується великою кількістю інформаційних зв'язків між центром або ядром, що здійснює фінансовий облік всіх банківських операцій з внутрішніми клієнтами, якими є власне працівники банку, та зовнішніми клієнтами, тобто клієнтурою банку, іншими банками та суб'єктами фінансових ринків.

Враховуючи тісні взаємозв'язки між складовими компонентами в процесі діяльності банку, можна функціональну структуризацію АБС визначити

окремими модулями. Очевидно, що можна виділити дві групи модулів: фронт-офіси та бек-офіси, які визначаються за відповідними напрямками діяльності.

Модулі фронт-офісів автоматизують процес первинного обліку в банківській діяльності в залежності від базового елемента системи, а саме документа, операції, угоди тощо. Дана група модулів взаємодіє з клієнтурою, іншими банками, банками нерезидентами, системами електронної комерції, пластиковими платіжними системами тощо.

Наприклад, видача кредиту починається з роботи модуля фронт-офісу, а саме автоматизованого складання кредитної угоди.

Модулі бек-офісів автоматизують процес обробки інформації отриманої від модулів фронт-офісів для обліку банківських операцій, операцій на фінансових ринках, отримання форм та файлів звітності, аналізу банківської діяльності тощо. Наприклад, функція бухгалтерського обліку виданого кредиту буде задачею модуля бек-офіса. Загалом модульний підхід дозволяє при розробці АБС об'єднувати модулі в підсистеми.

В процесі автоматизації банківської діяльності, функціонально, можна виділити ***наступні підсистеми***: операційний день банку, управління касовими операціями, управління депозитами, управління кредитними ресурсами, управління операціями з іноземною валютою, управління цінними паперами, облік внутрішньобанківських операцій, інтерфейс СЕП НБУ, управління розрахунками за пластиковими платіжними картками, формування форм і файлів бухгалтерської та статистичної звітності, аналіз діяльності банку.

Підсистема «операційний день банку» є ядром і базовою підсистемою АБС, що має входити до складу будь-якої банківської системи, яка сертифікована НБУ для використання в банківській системі України. В деяких випадках вона може називатись по іншому, наприклад «Централізована бухгалтерія», але функціонально вона є однаковою в усіх випадках. Функціонально підсистема має забезпечити

- відкриття, закриття та ведення аналітичних, поточних, особових, розрахункових банківських рахунків згідно з вимогами стандарту євробухобліку, за яким банківська система України працює з 01.01.1998 р.,
- створення та ведення масивів нормативно-довідникового забезпечення,
- введення та бухгалтерське проведення платіжних документів, банківських операцій тощо;
- обробка поточних, розрахункових, особових аналітичних та балансових рахунків з метою проведення аналітичного та синтетичного обліку;
- формування форм бухгалтерської звітності за кожний операційний день [35].

12.3 Вимоги до інформаційного забезпечення, що використовується банком

Інформаційне забезпечення, що використовується банком, включає програмно-технічні комплекси автоматизації банківської діяльності, взаємозв'язки для обміну інформацією між ними, телекомунікаційну інфраструктуру, внутрішні нормативні документи та інструкції щодо їх застосування.

Банк розробляє вимоги до інформаційного забезпечення з урахуванням потреб бізнес-процесів, кращого світового досвіду управління інформаційними технологіями та інформаційною безпекою відповідно до нормативно-правових актів НБУ.

Керівник банку має забезпечити контроль за надійним та безперервним функціонуванням інформаційного забезпечення та виконанням вимог інформаційної безпеки. Заходи контролю за інформаційним забезпеченням банку мають передбачати перевіряння:

1) відповідності інформаційного забезпечення банку вимогам нормативно-правових актів НБУ;

2) виконання вимог розробників систем автоматизації банківської діяльності щодо технічного та технологічного забезпечення;

3) виконання розробниками систем автоматизації банківської діяльності вимог законодавства України та нормативно-правових актів НБУ щодо технологічного забезпечення бухгалтерського обліку операцій банку;

4) виконання вимог щодо організації заходів безпеки інформації згідно із нормативно-правовими актами НБУ та вимогами розробників систем захисту інформації.

За допомогою інформаційного забезпечення має забезпечуватися:

1) хронологічне та систематичне відображення всіх операцій у регістрах бухгалтерського обліку на підставі первинних документів;

2) своєчасне та повне відображення всіх операцій банку та його відокремлених підрозділів у регістрах бухгалтерського обліку банку (філії);

3) складання звітності (фінансової, статистичної, управлінської, податкової);

4) взаємозв'язок даних синтетичного та аналітичного обліку;

5) накопичення та систематизація операцій у розрізі економічних показників, потрібних для складання звітності;

6) розрахунок економічних показників, що визначені відповідними методиками НБУ;

7) можливість оперативного аналізу діяльності банку в розрізі структурних підрозділів;

8) інтегрованість з інформаційними системами НБУ;

9) інтегрованість усіх складових систем автоматизації банківської діяльності, можливість отримувати інформацію про здійснені операції в будь-якому розрізі;

10) уніфікація програмно-технічних рішень і технологій для структурних підрозділів банку;

11) можливість нарощування функціональних характеристик програмного забезпечення, а також його адаптація в разі зміни нормативної бази щодо операцій.

Інформаційне забезпечення повинно відповідати ***таким вимогам***:

1) доступ з робочого місця працівника лише до тієї інформації, що потрібна йому для безпосереднього виконання його обов'язків;

2) можливість детального аналізу всієї вхідної інформації до часу її відображення в регістрах бухгалтерського обліку;

3) можливість перегляду етапів проходження операції в такому порядку: (регістри аналітичного обліку – регістри синтетичного обліку – звітність – у зворотному напрямку).

4) реалізація правила «двох рук» (операція не може бути ініційована та виконана одним користувачем системи). Виняток може бути зроблений для операцій, що здійснюються автоматично системами автоматизації банківської діяльності;

5) реалізація банківського продукту згідно із затвердженою технологією оброблення інформації;

6) надання відповідальному виконавцю повідомлення про наявність викривленої та/або суперечливої інформації;

7) можливість автоматичного визначення джерела надходження суперечливої інформації та термінового інформування відповідних працівників банку про це і блокування роботи користувачів чи робочих місць до часу надання їм дозволу на проведення подальшої роботи;

8) надання достатньої інформаційної підтримки для прийняття користувачами правильного рішення про те, яке з джерел інформації слід уважати сумнівним, а яке – достовірним;

9) неможливість ігнорування інформації, що надійшла з будь-якого джерела;

10) автоматичне присвоєння протягом одного операційного дня кожній операції певного ідентифікатора (номера). Цей ідентифікатор (номер) має вноситися до відповідного електронного документа;

11) надійність та здатність до швидкого відновлення робочого процесу в разі виникнення технічних або програмних збоїв. Наявність резервного накопичення та зберігання всієї інформації для забезпечення відновлення роботи банку внаслідок виникнення форс-мажорних обставин або в разі ліквідації банку;

12) автоматизація роботи з архівами системи. Можливість ознайомлення з будь-якою потрібною архівною інформацією протягом строку її зберігання. У цьому разі виконуються лише операції з перегляду, пошуку та формування вихідних документів;

13) архівація – регламентна або позапланова (у разі потреби).

Банк для отримання звітності та розрахунку економічних показників діяльності може використовувати *сховище даних, що має відповідати* ***таким вимогам:***

1) ґрунтується на багатовимірній базі даних;

2) дані накопичуються протягом певного часу і чітко хронологізовані;

3) дані лише накопичуються і не знищуються;

4) має опис сховища даних, специфікації та формалізований опис економічних показників як первинних, так і вторинних (репозитарій);

5) сховище даних має відповідати додатково вимогам інформаційної безпеки, а саме:

а) економічні показники, що внесені до сховища даних, мають бути захищеними від модифікації та знищення;

б) користувачі мають доступ до сховища даних у режимі «читання» з мінімально необхідними для виконання службових обов'язків правами доступу до економічних показників;

в) поповнення сховища даних інформацією можливо здійснити виключно за допомогою спеціалізованих засобів завантаження.

Банк зобов'язаний визначити критичними щодо інформаційної безпеки бізнес-процеси діяльності банку, у яких здійснюються формування, оброблення, передавання та зберігання електронних банківських документів.

Інформаційне забезпечення має відповідати ***таким вимогам інформаційної безпеки***:

1) наявність системи захисту інформації, що не можна відключити і неможливо здійснити оброблення інформації без її використання;

2) забезпечення належного захисту інформації під час її передавання між різними підсистемами формування та оброблення інформації;

3) наявність безперервного технологічного контролю за цілісністю інформації електронних банківських документів на всіх етапах їх оброблення;

4) передавання електронних банківських документів, втрата або несанкціоноване ознайомлення з якими може завдати збитків банку, його

структурним підрозділам або клієнту банку, відповідними каналами зв'язку електронною поштою або в режимі реального часу лише зашифрованими та з обов'язковим наданням підтвердження про їх отримання;

5) передавання інформації, що містить банківську таємницю, згідно із вимогами нормативно-правових актів НБУ з питань захисту банківської таємниці;

6) обов'язкова реєстрація всіх подій доступу, усіх операцій та інших дій, їх фіксація в автоматизованій системі в захищеному від модифікації електронному журналі із здійсненням постійного контролю за його цілісністю;

7) інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законодавством України, повинна оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації.

8) забезпечення безперебійного електроживлення та наявності резервних каналів зв'язку;

9) наявність внутрішнього контролю за виконанням вимог щодо впровадження заходів безпеки інформації в програмно-технічних комплексах згідно із нормативно-правовими актами НБУ та вимогами розробників систем захисту інформації.

12.4 Основні програмні продукти, що використовуються для автоматизації обліку у банках

Більша частина українських банків при вирішенні питання автоматизації обирає вітчизняних розробників програмних продуктів. До основних українських програмних рішень, що використовуються у банківському секторі, можна віднести наступні АБС:

- ***АБС БАРС*** (англ. ABS BARS) – Автоматизована банківська система БАРС з комплексним або індивідуальним підходом до клієнта. Розробник UNITY-BARS (Україна, Київ), сайт – https://www.unity-bars.com.

- ***АБС Б2*** (англ. B2 ABS). Розробник – харківська компанія «CS» (англ. CS Ltd). Система впроваджена у кожному другому банку в Україні, посідаючи перше місце по поширеності, сайт – http://csltd.com.ua.

- ***АБС «Скрудж»*** (англ. Scrooge ABS). Розробник – київська компанія «Лайм Системс» (англ. Lime Systems), сайт – http://lime-systems.com/.

- ***АБС Оракл ФлексКуб*** (англ. Oracle FLEXCUBE ABS). Розробник – київська компанія «ДАТАС Технолоджі» (англ. DATAS Technology). Базується на RDBMS Oracle, сайт – https://www.datas-tech.com.

- ***АБС «БІС ГРАНТ»*** (англ. «BIS GRANT» ABS). Розробник – харківська компанія ТОВ СНВФ «АРГУС» (англ. SRPF «ARGUS» Ltd.). Базується на RDBMS Oracle, сайт – http://www.banksoft.com.ua.

- ***АБС «СР Банк»*** (англ. «SR-Bank» ABS). Розробник – київська компанія ТОВ «СОФТ РЕВЮ ПРО». Базується на RDBMS Oracle, сайт – http://www.soft-review.com.ua.

Розглянемо більш детально деякі з них.

ABS BARS – це автоматизована банківська система з комплексним та індивідуальним підходом до клієнтів, що оптимізує процеси всередині фінансової установи. Ця АБС є продуктом провідної української ІТ-компанії UNITY-BARS, яка спеціалізується на розробці і впровадженні банківського програмного забезпечення. До основних клієнтів даного продукту можна віднести: Ощадбанк, Український банк реконструкції та розвитку, Форвард банк, Глобус банк. ABS BARS забезпечує роботу банківської установи з великим обсягом даних та має готовність до високих навантажень. Так, на даний час у базі даних системи знаходиться більше 31 мільйона клієнтів, міститься більше 126 мільйонів рахунків; перебуває більше 7 мільярдів документів. ABS BARS є достатньо потужною системою, адже час відгуку між запитом та отриманням інформації складає менше 0,5 мілісекунд; кількість транзакцій, виконаних за день сягає більше ніж 500 мільйонів; чисельність філіалів можливих для роботи є більшою 100 одиниць; об'єм бази даних перевищує 70 терабайт інформації.

Основні переваги від використання ABS BARS розробник вбачає у: 1) швидкій адаптації (пристосування до потреб ринку дає змогу розширювати спектр банківських послуг доступних для клієнтів); 2) високій продуктивності (дозволяє оптимізувати організаційну структуру та консолідувати процеси адміністрування); 3) гарній швидкості (зменшує час та підвищує рівень якості обслуговування клієнтів за рахунок впровадження сучасних методів); 4) всеохоплюючій підтримці (реалізація омніканальної підтримки клієнта, скорочення інформаційних ризиків і підвищення захищеності інформаційних систем) [38].

АБС SCROOGE є комплексною системою для автоматизації операційної, облікової і управлінської діяльності кредитної установи з розгалуженою мережею відділень, що забезпечує інтегроване управління ресурсами банку та його ефективну діяльність. Система забезпечує формування єдиного інформаційного простору – всі операції територіально-розподіленого банку здійснюються в єдиній базі даних, що гарантує повну прозорість роботи філій та можливість побудови централізованого бек-офісу. АБС «Scrooge» є флагманським продуктом української ІТ-компанії Lime Systems. Дана АБС є надійною та зручною системою, котру використовують більш, ніж 40 банків

України, серед яких як невеликі фінансові установи, так і великі банки України з розвиненою філіальною мережею, такі як ПУМБ, Укргазбанк, А-Банк, ПроКредит Банк, Concord Bank та інші. Вартість АБС «Scrooge» залежить від числа користувачів і коливається в межах від $ 15 тис. до $ 400 тис.

Ключові переваги цієї АБС з точки зору розробника: 1) надійність та безпека (механізм, що застосовується для шифрування каналів, забезпечує безпеку передачі даних між віддаленими терміналами та сервером додатків); 2) відкритість і гнучкість (система легко налаштовується під індивідуальні вимоги банку з будь-яким масштабом, спеціалізацією бізнесу і продуктовою стратегією); 3) функціональна повнота (створення великої кількості функціональних можливостей інформаційно-технологічної інфраструктури банку); 4) зручність та простота (сучасний, дружній та оптимізований інтерфейс з можливістю індивідуального налаштування екранних форм системи під кожного користувача); 5) універсальність (система може виступати як самостійна платформа для небанківських фінансових компаній, так і як повнофункціональний картковий on-line бек-офіс для фінансових установ) [39].

Контрольні питання

1. Що таке автоматизована банківська система? Які покоління систем автоматизації банківської діяльності Ви знаєте? Дайте їх коротку характеристику.
2. Яка структура автоматизованої банківської системи? Охарактеризуйте основні частини та підсистеми АБС.
3. Що слід розуміти під компонентами АБС?
4. Опишіть характерні риси фронт-офісів банку.
5. Назвіть характерні риси бек-офісів банку.
6. Виділіть характерні риси підсистеми «операційний день банку».
7. Що варто розуміти під інформаційним забезпеченням банку? Яким вимогам має відповідати інформаційне забезпечення банку?
8. Які програмні продукти, що використовуються для автоматизації обліку у банках, Вам відомі?

Практичні завдання

Завдання. Зробити презентаційний матеріал по огляду основних програмних продуктів, що використовуються для автоматизації обліку у банках:

- АБС БАРС;
- АБС Б2;
- АБС «Скрудж»;
- АБС Оракл ФлексКуб;
- АБС «БІС ГРАНТ»;
- АБС «СР Банк».

Тести

1. Кількість поколінь, які виділяють в розвитку автоматизованої банківської системи:
а) шість;
б) п’ять;
в) чотири;
г) сім.

2. Компоненти системи, що призначені для введення первинної інформації, автоматизації праці банківських працівників на робочих місцях та безпосередньої взаємодії з клієнтами чи контрагентами банку – це:
а) фронт-офіси;
б) бек-офіси;
в) забезпечувальна частина АБС;
г) функціональна частина АБС.

3. Компоненти системи, що призначені для синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку документів, операцій чи угод отриманих від відділень банків – це:
а) фронт-офіси;
б) бек-офіси;
в) забезпечувальна частина АБС;
г) функціональна частина АБС.

4. Ядро і базова складова АБС, що має входити до складу будь-якої банківської

системи, яка сертифікована НБУ для використання в банківській системі України (інша назва – централізована бухгалтерія) – це:
а) фронт-офіс;
б) бек-офіс;
в) забезпечувальна частина АБС;
г) підсистема «операційний день банку.

5. Частина АБС, до якої входять підсистеми технічного, математичного, інформаційного, організаційно-правового та лінгвістичного забезпечення – це:
а) забезпечувальна частина;
б) функціональна частина;
в) бек-офіс;
г) фронт-офіс.

6. Сукупність типових форм первинних документів і форм звітності, систем класифікації та кодування інформації, файлів даних, що складають базу даних і використовуються для автоматизованого рішення задач банківської діяльності – це:
а) підсистема технічного забезпечення;
б) підсистема математичного забезпечення;
в) підсистема інформаційного забезпечення;
г) підсистема організаційно-правового забезпечення.

7. Сукупність нормативно-правових актів, інструктивних і методичних матеріалів, що встановлюють технологію функціонування АБС та права й обов'язки персоналу, що обслуговує АБС – це:
а) підсистема технічного забезпечення;
б) підсистема математичного забезпечення;
в) підсистема інформаційного забезпечення;
г) підсистема організаційно-правового забезпечення.

8. Комплекс апаратно-технічних засобів обчислювальної техніки та телекомунікаційного обладнання для збору, обробки та обміну інформацією з внутрішніми та зовнішніми користувачами – це:
а) підсистема технічного забезпечення;
б) підсистема математичного забезпечення;
в) підсистема інформаційного забезпечення;
г) підсистема організаційно-правового забезпечення.

9. Комплекс методів для обробки даних та автоматизації складання форм бухгалтерської і статистичної звітності – це:
а) підсистема технічного забезпечення;
б) підсистема математичного забезпечення;
в) підсистема інформаційного забезпечення;
г) підсистема організаційно-правового забезпечення.

10. Комплекс засобів ведення діалогу системи з людиною та сукупності мовних засобів програмування, опису даних, запитів для пошуку інформації в базах даних – це:
а) підсистема технічного забезпечення;
б) підсистема лінгвістичного забезпечення;
в) підсистема інформаційного забезпечення;
г) підсистема організаційно-правового забезпечення.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ) : Міжнародний документ від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 14.10.2024).

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 14.10.2024).

3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text (дата звернення: 18.10.2024).

4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Tex (дата звернення: 18.10.2024).

5. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text (дата звернення: 18.10.2024).

6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text (дата звернення: 18.10.2024).

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4932 (дата звернення: 18.10.2024).

8. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text (дата звернення: 18.10.2024).

9. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text (дата звернення: 18.10.2024).

10. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text (дата звернення: 18.10.2024).

11. Інструкція про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні : Постанова Національного банку України від 25.09.2018 р. № 103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text (дата звернення: 20.10.2024).

12. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України : Постанова Національного банку

України від 20.10.2004 р. № 495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04#Text (дата звернення: 20.10.2024).

13. Інструкція з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні : Постанова Національного банку України від 31.03.2017 р. № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17#Text (дата звернення: 20.10.2024).

14. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text (дата звернення: 21.10.2024).

15. Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів : Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-22#Text (дата звернення: 21.10.2024).

16. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України : Постанова Національного банку України від 08.04.2005 р. № 123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-05#Text (дата звернення: 21.10.2024).

17. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку : Постанова Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03#Text (дата звернення: 18.10.2024).

18. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text (дата звернення: 18.10.2024).

19. Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами : Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 р. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12#Text (дата звернення: 18.10.2024).

20. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України : Постанова Національного банку України від 21.02.2018 р. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#Text (дата звернення: 18.10.2024).

21. Положення про валютний нагляд : Постанова Національного банку України від 03.01.2019 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text (дата звернення: 22.10.2024).

22. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України : Постанова Національного банку України від 17.11.2004 р № 555. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1511-04#Text (дата звернення: 22.10.2024).

23. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України: Постанова Національного банку України від 20.12.2005 р. № 480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-06#Text (дата звернення: 22.10.2024).

24. Інструкція з бухгалтерського обліку запасів банків України: Постанова Національного банку України від 10.12.2004 р. № 625. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1650-04#Text (дата звернення: 22.10.2024).

25. Положення про ліцензування банків : Постанова Національного банку України від 22.12.2018 р. № 149. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text (дата звернення: 18.10.2024).

26. Положення про порядок визначення банками України розміру регулятивного капіталу : Постанова Національного банку України від 28.12.2023 р. № 196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0196500-23#n106 (дата звернення: 18.10.2024).

27. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text (дата звернення: 18.10.2024).

28. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Національного банку України від 27.02.2018 р. № 17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text (дата звернення: 23.10.2024).

29. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань : Постанова Національного банку України від 17.03.2009 р. № 140. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-09#Text (дата звернення: 23.10.2024).

30. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Національного банку України від 24.10.2011 р. № 373. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text (дата звернення: 24.10.2024).

31. Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України : Постанова Національного банку України від 29.12.2015 р. № 965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0965500-15#Text (дата звернення: 24.10.2024).

32. Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України : Постанова Національного банку України від 04.07.2018 р. № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text (дата звернення: 25.10.2024).

33. План рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26 (дата звернення: 25.10.2024).

34. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26 (дата звернення: 25.10.2024).

35. Олійник А. В., Шацька В. М. Інформаційні системи і технології у фінансових установах : навч. посіб. Львів : «Новий Світ-2000», 2006. 436 с.

36. Синиця Ю.С., Пісклова С. Використання МСФЗ банківськими установами України: сутність та зарубіжний досвід. *Перспективи розвитку обліку, аналізу та аудиту в контексті євроінтеграції* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2023 р.). Одеса : ОНЕУ, 2023. С. 132-134.

37. Синиця Ю.С., Чернов К. Я. Автоматизація банківського сектору: основні переваги та сучасні комплексні рішення. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25-26 травня 2023 р.). м. Запоріжжя. Одеса : Олді+, 2023. С. 154-157.

38. Інформація з сайту розробника UNITY-BARS. URL: https://www.unity-bars.com/products/abs-bars (дата звернення: 26.10.2024).

39. Інформація з сайту розробника Lime Systems. URL: https://lime-systems.com/products-post/abs-scrooge/ (дата звернення: 26.10.2024).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Варцаба В. І., Машіко К. С. Облік у банках (у таблицях і схемах) : навч. посіб. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. 184 с.

2. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 676 с.

3. Чмутова І. М., Азізова К. М., Лебідь О. В. Фінансовий облік у банках : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 360 с.

Додаткова:

1. Алєксєєнко С. А. Бухгалтерський облік і звітність у комерційних банках : навч. посіб. Київ : Аграрна освіта, 2014. 418 с.

2. Бобиль В. В. Облік у банках : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2011. 262 с.

3. Олійник А. В., Шацька В. М. Інформаційні системи і технології у фінансових установах : навч. посіб. Львів : «Новий Світ-2000», 2006. 436 с.

4. Сіренко Н. М., Баришевська І. В., Боднар О.А., Калнауз Д.В. Облік у банках : курс лекцій. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2020. 115 с.

5. Смерічевський С. Ф., Кірізлєєва А. С. Фінансовий облік у банках : підручник. Київ : Кондор-Видавництво, 2014. 408 с.

6. Синиця Ю. С., Пісклова С. Використання МСФЗ банківськими установами України: сутність та зарубіжний досвід. *Перспективи розвитку обліку, аналізу та аудиту в контексті євроінтеграції* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2023 р.). Одеса : ОНЕУ, 2023. С. 132-134.

7. Синиця Ю. С., Чернов К. Я. Автоматизація банківського сектору: основні переваги та сучасні комплексні рішення. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25-26 травня 2023 р.). м. Запоріжжя. Одеса : Олді+, 2023. С. 154-157.

8. Утенкова К. О. Облік у банках : практ. посіб. Харків : Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2021. 176 с.

9. UNITY-BARS. URL: https://www.unity-bars.com/products/abs-bars (дата звернення: 26.10.2024).

10. Lime Systems. URL: https://lime-systems.com/products-post/abs-scrooge/ (дата звернення: 26.10.2024).

11. B2 ABS. URL: http://csltd.com.ua (дата звернення: 27.10.2024).

12. Oracle FLEXCUBE ABS. URL: https://www.datas-tech.com (дата звернення: 27.10.2024).

13. BIS GRANT» ABS. URL: http://www.banksoft.com.ua (дата звернення: 27.10.2024).

14. SR-Bank» ABS. URL: http://www.soft-review.com.ua (дата звернення: 27.10.2024).

Законодавчі та нормативні документи:

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ) : Міжнародний документ від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 14.10.2024).

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 14.10.2024).

3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text (дата звернення: 18.10.2024).

4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Tex (дата звернення: 18.10.2024).

5. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text (дата звернення: 18.10.2024).

6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text (дата звернення: 18.10.2024).

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4932 (дата звернення: 18.10.2024).

8. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text (дата звернення: 18.10.2024).

9. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text (дата звернення: 18.10.2024).

10. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text (дата звернення: 18.10.2024).

11. Інструкція про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні : Постанова Національного банку України від 25.09.2018 р. № 103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text (дата звернення: 20.10.2024).

12. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України : Постанова Національного банку України від 20.10.2004 р. № 495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04#Text (дата звернення: 20.10.2024).

13. Інструкція з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні : Постанова Національного банку України від 31.03.2017 р. № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17#Text (дата звернення: 20.10.2024).

14. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text (дата звернення: 21.10.2024).

15. Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів : Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-22#Text (дата звернення: 21.10.2024).

16. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України : Постанова Національного банку України від 08.04.2005 р. № 123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-05#Text (дата звернення: 21.10.2024).

17. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку : Постанова Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03#Text (дата звернення: 18.10.2024).

18. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text (дата звернення: 18.10.2024).

19. Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами : Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 р. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12#Text (дата звернення: 18.10.2024).

20. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України : Постанова Національного банку України від 21.02.2018 р. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#Text (дата звернення: 18.10.2024).

21. Положення про валютний нагляд : Постанова Національного банку України від 03.01.2019 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text (дата звернення: 22.10.2024).

22. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України : Постанова Національного банку України від 17.11.2004 р № 555. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1511-04#Text (дата звернення: 22.10.2024).

23. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України: Постанова Національного банку України від 20.12.2005 р. № 480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-06#Text (дата звернення: 22.10.2024).

24. Інструкція з бухгалтерського обліку запасів банків України: Постанова Національного банку України від 10.12.2004 р. № 625. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1650-04#Text (дата звернення: 22.10.2024).

25. Положення про ліцензування банків : Постанова Національного банку України від 22.12.2018 р. № 149. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text (дата звернення: 18.10.2024).

26. Положення про порядок визначення банками України розміру регулятивного капіталу : Постанова Національного банку України від 28.12.2023 р. № 196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0196500-23#n106 (дата звернення: 18.10.2024).

27. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text (дата звернення: 18.10.2024).

28. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Національного банку України від 27.02.2018 р. № 17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text (дата звернення: 23.10.2024).

29. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань : Постанова Національного банку України від 17.03.2009 р. № 140. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-09#Text (дата звернення: 23.10.2024).

30. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Національного банку України від 24.10.2011 р. № 373. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text (дата звернення: 24.10.2024).

31. Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України : Постанова Національного банку України від 29.12.2015 р. № 965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0965500-15#Text (дата звернення: 24.10.2024).

32. Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України : Постанова Національного банку України від 04.07.2018 р. № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text (дата звернення: 25.10.2024).

33. План рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26 (дата звернення: 25.10.2024).

34. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26 (дата звернення: 25.10.2024).

Інформаційні ресурси:

1. Фінансовий облік у банках : електрон. курс. URL: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=11756.

Навчальне видання
(українською мовою)

Макаренко Андрій Петрович
Синиця Юлія Сергіївна
Некрасова Тетяна Миколаївна

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми
«Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством»

Рецензенти: *В. В. Бобиль, Є. В. Міщук*

Відповідальний за випуск *Т. О. Меліхова*
Коректор *Ю. С. Синиця*